

స్వరాజ్య యోదులు

(వచన వ్యాస సంపుటి)

అమృ ప్రచురణలు...

Swarajya Yodhulu (Prose)

స్వరాజ్యయోధులు (వచన వాస్తవంపుటి)

ప్రథమ ముద్రణ : అక్టోబర్-2022, శుభకృత్ ‘దీపావళి’

ప్రతులు : 1000

Copy Right : రచయితలకు వారి వ్యాసాలపై

వెల : రూ॥ 100/-

పుటలు : 140 డెమ్మీ పేపర్బ్యాక్

సంకలన కర్త : ఇందు శేఖర్

**ముద్రణ : ఆకృతి ఆఫ్ సెట్ ప్రొంటర్స్
చిక్కడపల్లి, హైదరాబాద్.
ఫోన్ : 040-27664525**

**ప్రతులకు : ఆకారపు లక్ష్మీ
35-4-290, LIC కాలనీ, గోపాలపురం,
హనుమకొండ. 506009, Ph 9440103933**

ప్రచురణ : అమృ ప్రచురణలు...

ప్రకాశకుల విజ్ఞప్తి

నేటి భారతదేశ చరిత్ర సమగ్రమైనది కాదు. పాశ్చాత్యాలు తమ వలస పాలనకు అనుగుణంగా రూపొందించిన చరిత్రనే 200 సంవత్సరాలుగా విద్యార్థులు అధ్యయనం చేస్తున్నారు. అగ్నికి ఆజ్యం పోసినట్లు బ్రిటీష్ మహారాజు వక్రీకరించిన చరిత్రకు సామ్యవాదులు మరిన్ని వికృత వ్యాఖ్యానాలను జోడించి ప్రపంచానికి మన వాస్తవ చరిత్ర తెలియకుండా చేశారు. దేశానికి స్వాతంత్యం వచ్చి 75 సంవత్సరాలు గడిచినా ఆర్యుల రాక, అలెగ్జాండర్ ది గ్రేట్ వంటి పాతాలతోనే మన చరిత్ర పుస్తకాలు ప్రారంభమవుతున్నాయి.

1948 సెప్టెంబర్ 17న తెలంగాణా విమోచన జరిగి హైదరాబాద్ సంస్థానం భారత్తో విలీనం అయ్యంది. అప్పటి నుంచి తెలంగాణపై ఫిన్స్కోణాలలో గ్రంథాలు వెలువదుతున్నవి. ఇది ఆజాదీకా అమృతోత్సవ కానుక. దీనికి ప్రోత్సాహం అందించిన ఆకారపు కేశవరాజుగారికి, ద్రవ్య సహాయం అందించిన సత్పురుషులు ఆకారపు లక్ష్మీ గారికి మా వినప్ర సమస్సమాంజలి. వారి తోద్వాటుతోనే శుభకృత్త దీపావళి కానుకగా దీనిని తీసుకువస్తున్నాము.

ఈ గ్రంథంలోని వ్యాసాలను మాకు అందజేసిన ప్రముఖ రచయితలందరికి కృతజ్ఞతలు. ఈ గ్రంథాన్ని డిటిపి చేసిన శ్రీ పవన్, శ్రీ వినోద్కుమార్ గార్డుకు, అందంగా ముద్రించి సకాలంలో అందజేసిన ఆకృతి ప్రింటర్స్ వారికి మా కృతజ్ఞతలు

శేఖర్ కృత్త చిపావేతి సంచర్థమీమా

ఆకారపు కుటుంబం వారు అందిస్తున్న కానుక

24 అక్టోబర్ 2022, శుభకృత్త ‘దీపావళి’

**SRI SRI SRI JAGADGURU SHANKARACHARYA
SRI VIDYARANYA BHARATHI SWAMIJI
SRI HAMPI VIRUPAKSHA VIDYARANYA MAHA SAMSTHANAM**

Hampi Post, Hospet Tq., Bellary Dist., Karnataka State.
Ph : 08394-241542, Cell : (Kar) 9448444733, Cell : (AP, TS) 09440777052.

శ్రీ విద్యాశంకర

శ్రీ శుభకృత్ ఆశ్వియుజ బహుళ సప్తమి

Date: 17-10-2022

శ్రీ విద్యారణ్య భారతీ స్వామి వారి ఆశీస్నులు

శ్రీ ఆకారపు జగన్నాథం గారికి నారాయణ స్వరం పూర్వక ఆశీర్వాదములు. తమరి షష్ఠి పూర్తి కార్యక్రమ విషయము శ్రీ ఆకారపు కేశవరాజు తమరి సోదరుడు తెలిపినారు. చాలా సంతోషము. కేవలము భారతదేశములోనే హిందువులు షష్ఠిపూర్వి కార్యక్రమము చేసుకొంటారు. ఇక్కడ వివాహము జన్మబంధము, ఒప్పందము కాదు. భారతీయ కాలమానము ప్రకారము మనకు సంతృప్తములు 60, 60 సంవత్సరముల తరువాత మనము షష్ఠిన సంవత్సరము తిరిగి వస్తుంది. అంతేకాదు బాల్య వాసన కూడా వస్తుంది. (చిన్న పిల్లల చేష్టలు). వీచిని అధిగ మించడము కొరకు 60 సం॥ షష్ఠిపూర్తి, 70 సం॥ భీమరథ శాంతి, 82 సం॥ సహస్ర చంద్రదర్శన శాంతి జరుపుకొనుట భారతీయ సంప్రదాయము మరియు సంస్కృతి.

తమరు షష్ఠిపూర్తి కార్యక్రమము సందర్భముగా, సమాజ హిత దృష్టితో “స్వరాజ్య యోధులు” పుస్తకము విడుదల చేయుట విశేషము. ఈ పుస్తకములో అనేక మంది సమాజ హితచింతకుల వ్యాసములు చాలా స్వార్థి దాయకము మరియు వరిత్ర తెలియచేయుచున్నావి.

మీ షష్ఠి పూర్తి కార్యక్రమము ఇతరులకు మార్గ దర్శనము కావాలని ఆశించుచున్నాము. తమరికి, తమరి కుటుంబ సభ్యులకు, ఈ కార్యక్రమమునకు సహకరించినవారందరికి విశేషముగా పుస్తక ఆవిష్కరణకు సహాయ సహకారములందించిన వారందరికి శ్రీహంపి క్షేత్రాధిపతి శ్రీ విరాపాక్షస్వామి, అమృవారు శ్రీ భువనేశ్వరీ దేవీ మరియు అమృవారు శ్రీ పంపాదేవీ, అయుః, ఆరోగ్య, ఐశ్వర్యములతోపాటు మంచి జ్ఞానాన్ని ప్రసాదించమని ప్రార్థించుచున్నాము.

శ్రీవిద్యారణ్యము ర్మారణ్య
శ్రీవిద్యారణ్యము ర్మారణ్య

శ్రీ శ్రీ కృష్ణ బాయిలు కుపాపుయిలు
శ్రీ విద్య ప్రమాణు పెద్దల్ని సంవత్సరాధిష్టర్మం
శ్రీ ఎమ్మెర్లు భారత స్వామీల్ని

ఆకారప్ప జగన్నాథం గాలి ప్లట్ఫోర్మాల్ సందర్భం

ఆకారప్ప కుటుంబంలో శ్రీమతి కొమురమ్మ కీర్తిశేషులు ఆకారప్ప రాజేందర్ దంపతులకు తొలిచూలు కుమారునిగా జన్మించి చిన్నతనంలోనే బాస్కెట్ బాల్ ఆటలో జాతీయస్థాయిలో ప్రతిభను ప్రదర్శించిన శ్రీ ఆకారప్ప జగన్నాథం 1962 సం॥ శ్రావణమాసంలో అమ్మమ్మ గారి ఊరైన చెన్నారావుపేటలో జన్మించారు. చిన్నవయసులో తల్లిదండ్రులకు ఇంటి పనుల్లో సహకారమందిస్తూ అందరి మన్సునలు పొందినారు. మానుకోటలో ప్రాథమిక మరియు మాధ్యమిక విద్యను పూర్తిచేసారు ఆ సమయంలోనే తను వైస్కూల్ విద్యార్థి యూనియన్ ఎన్నికల్లోను గెలుపొందారు.

ఉన్నత విద్య వరంగల్ సికేఎం కళాశాలలో చదువుతూ అక్కడి కళాశాల బాస్కెట్ బాల్ జట్టు కెప్పెన్నా వ్యవహరిస్తూ ఆ రోజుల్లో మైసూర్ యూనివర్సిటీ, అన్నామల్లె యునివర్సిటీ, ఆంధ్రా యునివర్సిటీ, వంటి దూర ప్రదేశాలకు వెళ్లి క్రీడా సైపుణ్యాన్ని ప్రదర్శించారు. అప్పటి విద్యార్థి ఉద్యమాల్లో ఏచీఎపీ తరఫున పాల్గొంటూ తన తోటి విద్యార్థుల సమస్యల పట్ల, జాతీయవాదం పట్ల నిబధ్యతతో పనిచేయడం జరిగింది.

ఆ సమయంలో ఎయిర్ ఫోర్సులో చేరడం కోసం ప్రయత్నం చేస్తూనే, ఉపాధ్యాయ శిక్షణ తీసుకోవడం జరిగింది. అనతికాలంలోనే అతి చిన్న వయసులోనే తాను ఉపాధ్యాయుడిగా నియుక్తి కావడంతో కుటుంబంలో ఆవందాన్ని నింపారు. కుటుంబాన్ని ఆర్థికంగా బలోపేతం చేయడం కోసం శ్రమించారు. అదే సందర్భంలో వరంగల్ ఉర్పు గ్రామానికి చెందిన ఆపునూరి వీరేశం మరియు యశోదమ్మల కనిష్ఠ కుమార్తె రమాదేవి గారితో 1983 మార్చి 30న పెద్దలు వివాహం జరిపించారు.

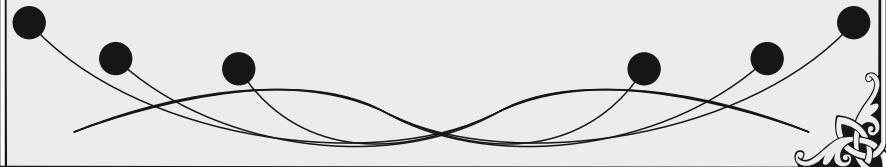
కురివి దగ్గరలోని సూదనపల్లి బోడతండాలో తన ఉపాధ్యాయ వృత్తి ప్రారంభించి నేరడ, తట్టుపెట్టి, పర్వతగిరి, అయ్యగారి పల్లి, బాల్య తండా, పత్తిపాక, శనిగ పురం, ముప్పనపల్లి గ్రామాల్లో పనిచేస్తూ అక్కడి విద్యార్థులకు విద్య మాత్రమే కాకుండా వారి సర్వాంగిణ ఉన్నతికి మార్గదర్శిగా నిలిచారు. కురవి పారశాల నుండి పదవి విరమణ చేశారు

రాష్ట్రీయ స్వయంసేవక సంఘం స్వయంసేవకునిగా, శాఖను పరిచయం చేసి అనేక మందిని స్వయంసేవకులుగా తీర్చిదిద్దారు. వైయక్తిక గీత్ల లు అంటే ప్రాణం అనుకుంటూ సంఘ పాటలు పాడుతూ అందరికీ నేర్చిస్తూ, మానుకోట నగర శారీరక ప్రముఖ్ గా, కార్యవాచగా తరువాత మానుకోట జిల్లా

సంపర్క ప్రముఖీగా పనిచేసి జిల్లాలో అనేక ప్రాంతాలకు పర్యటన చేసి స్వయంసేవకుగా అనేక ఉద్యమాల్లో పాల్గొన్నారు. శ్రీరామ జన్మభూమి ఉద్యమంలో పాల్గొని మానుకోటనుండి అనేకమంది కరుసేవకులను, కార్యకర్తలను తన తమ్ముళ్ళను కూడా అయ్యాధ్యకు పంపించడం జరిగింది.

తన స్వయంసేవక జీవితంలో మాననీయ సోమేపల్లి సోమయ్య గారు, ఎక్కు చంద్రశేఖర్ జీ, కొరిగింజ రామచంద్రయ్య గారితో పరిచయాలు పెంచుకొని ఆ తర్వాత వచ్చిన మల్లికార్ణన్ జీ, మహంకాళి అశోక్, వంటి అనేకమంది ప్రచారకులతో సాన్నిహిత్యాన్ని ఏర్పరచుకొని వారి మార్గదర్శనంలో సంఘం పనే తన పనిగా నిర్ధారించుకొని అనేక కార్యక్రమాలు చేయడం జరిగింది. శ్రీ ఆకారపు రమాదేవి జగన్నాథం గారికి చిరంజీవి పార్వతి, షణ్ముఖ శుభ్రత, తేజస్విని అనే ముగ్గురు పిల్లలున్నారు.

జగన్నాథం గారి ముగ్గురు తమ్ముళ్ళు ఆకారపు కేశవరాజు విశ్వ హిందూ పరిషత్ దక్షిణ క్షేత్ర సంఘటనా కార్యదర్శిగా, ఆకారపు రమేషబాబు స్థానికంగా నేత్రవైద్య సహాయకులుగా, ఆకారపు లక్ష్మణ్ వనవాసీ కళ్యాణ పరిషత్ సహప్రాంత గ్రామీణ వికాస్ ప్రముఖ్ గా పని చేస్తున్నారు. కుటుంబం మొత్తం సంఘమయం చేశారు.

విషయ సూచిక

క్ర.సం.	వ్యాసం	పేజీ నం.
1. తెలంగాణ యుక్తగాన పితామహుడు చెరిపురాల బాగయ్య	01	
	- శ్రీమతి గొడవరి సందృష్టి	
2. కర్మయోగి, స్వాతంత్ర్య సమరయోధుడు, వరంగల్ గాంధీ	07	
భండారు చంద్రమాళీశ్వరరావు	- డా॥ భండారు ఉమామహాశ్వరరావు	
3. సాహితీవేత్తలు, బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలురు ఒడ్డిరాజు సోదరులు	18	
	- డా. కొండపల్లి నీపోరిణి	
4. ‘స్వాతంత్ర్యోద్యమ సూర్య బాల చంద్రులు’ ‘దాశరథి’ సోదరులు	31	
	- సాధన నరసింహచార్య	
5. ఆనాటి పైప్పాదరాబాద్	38	
6. దేశ భక్తి భాండాగారం భండారు సదాశివ రావు - యాదగిరి	51	
7. అర్యసమాజ్ నాయకుడు - సాయుధ పోరాటయోధుడు దూఢ్ బౌలీ బాల్ రెడ్డి (అల్వాల బాల్ రెడ్డి)	66	
	- తంగెళ్ళ శ్రీదేవి రెడ్డి	
8. రచయిత్రి, సంఘ సంస్కరి, దేశభక్త భండారు అచ్ఛమాంబ - డా॥ వి.త్రివేణి	82	
9. ఆంగ్నీయులను ఎదురించి పోరాడిన గోండు వీరుడు రాంజీగోండు - రాం నరేణ	96	
10. తృటిలో తప్పిన తుపాకిగుండు మువ్వన్నెలరుండాతో ఊరేగిన మానుకోట కుమ్మరి సాయన్సు	100	
	- ఆకారపు కేశవరాజు	
11. లఘు నాటికలు - ఇందు శేఖర్	104	
ఊరి	- (బొందుస్థాన్ రిపబ్లిక్ ఆర్ట్ సాహసకార్యాలు)	105
రజాకర్ పైల్స్		114
కొమురం భీం		124

తెలంగాణా యక్కగాన పితామహుడు చెల్విరాల బాగయ్య

- శ్రీమతి గిండవర్లై సంధ్య

● ● ● ఆధ్యాత్మికంగా, సాంస్కృతికంగానే కాక, ఆర్థిక సామాజిక నంస్కృతీ నంప్రదాయం రంగాల్లో, ఆచారమ్యవహరాల్లో కూడా భారతదేశం ప్రపంచదేశాలకు యుగాలనాటి నుండి ఆదర్శవంతంగా నిలిచిందన్నది చారిత్రక సత్యం. మహాన్నత చరిత్ర గల ఈ దేశం కొన్ని శతాబ్దాలపాటు దాస్యశ్రంఖలాల్లో చిక్కుకుని పడరాని పాట్లు పడిన విషయం కూడా మనం చదువుకున్న చరిత్ర. మాతృభూమిని కష్టాలనుండి గట్టిక్కించడానికి, నడుంబిగించి ముందుకురికిన (గరుత్యంతుని) వైనతేయుని వంటి మాతృభక్తిగల బిడ్డలెందరి గురించో మనకు చరిత్ర చెబుతోంది. మాతృమూర్తి తన దాస్యశ్రంఖలాల నుండి విడివడి, స్వేచ్ఛగా ఊపిరిపీల్చి 75 సంవత్సరాలు పూర్తయిన వేళ అమె ముద్దుబిడ్డలను గురించి తలుచుకోవడం మన కర్తవ్యం.

ఈక పక్క దేశమాతను గూర్చి ఉద్యమిస్తానే, మరోపక్క తెలంగాణా ప్రాంతాన్ని నిజాం ప్రభువుల కర్మశ పాలన నుండి విడిపించడానికి, ఆహర్నిశలూ పోరాడిన ఎందరో దేశభక్తులు మనకు అడుగుగునా దర్శనమిస్తారు. వారిని గూర్చి చెప్పకోవలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉంది.

అవి నిజాం ప్రభువు తన నిరంకుశ పాలన సాగిస్తున్న రోజులు. పేద, బటుగు, బలహీన వర్గాల ప్రజలు తమకుతామే “నీ బానిసను దొరా” అంటూ తమ బానిసత్యాన్ని తామే ప్రకటించుకుంటూ, ప్రభువుల పాదాలకింద చెప్పుల్లా నలిగిపోతున్న సమయం అది.

మనసున్న ప్రతివారూ చలించిపోయే, హృదయవిదారకమైన సంఘటనలు ఎన్నో పునరావృతమాతుండేవి.

అటువంటి కాలంలో ఎందరో దేశభక్తులు, సమాజప్రేమికులు తమతము సేవలద్వారా సమాజాన్ని మేలుకొల్పి స్వతంత్ర్యం వైపు అడుగులు వేసేలా చేశారు.

గాంధీ, నెప్రూలా, పట్టేల్, తిలక్ వంటి మహోనాయకులు తమ ఉపన్యాసాల ద్వారా ఎందరినో ప్రభావితం చేశారు. కానీ సమాజంలో అట్టడుగు వర్గాలుగా చెప్పబడుతూ, నిరక్షరాస్యత, నిరుపేదతనం, బానిసత్యం అనే సంకెళ్ళలో బిగించబడిన ప్రజలు స్వతంత్ర్యం గురించి కాదు కదా, తాము మనుషులమన్న విషయం కూడా గుర్తించడం, ఆలోచించడం మానేసి కొన్ని దశాబ్దాలు గడిచిపోయాయి.

సరిగ్గా అలాంటివారిని గూర్చి ఆలోచించడానికి జన్మించిన మహానుభావుడే మన “చెర్పిరాల బాగయ్య”. “తెలంగాణ యక్కగాన పితామహుడు”గా కీర్తించబడ్డ బాగయ్య ఎన్నో యక్కగానాలు రచించి, ప్రదర్శించి ఆనాటి సమాజానికి చైతన్యం కలిగించడానికి ప్రయత్నించాడు.

ఆయన వందకుపైగా రచనలు చేసే అందులో 34 యక్కగానాలుండడం విశేషం. పొరాణిక కథల ఆధారంగా కొన్ని కల్పిత గాథలతో యక్కగానాలను రచించడమేగాక, ఎందరో శిష్యులతో కూడా ప్రాయించారు.

వీరి యక్కగానాలలో “రంభారపా చరిత్ర” గొప్ప ప్రభ్యాతి పొందింది. మహాభారత కథ ఆధారంగా కల్పించబడి ప్రాసిన ఈ యక్కగానం పరిశోధకుల మన్మహానులు పొంది, బాగయ్యను “యక్కగాన పితామహుని”గా కళా ప్రపంచంలో ఉన్నతస్థానంలో నిలబట్టింది.

ఇంతచి మహోదాత్ముడైన బాగయ్య జన్మస్థలం హైదరాబాద్లోని మహారాభాద్. గొప్ప రామభక్తుడు, కంచెర్లగోపన్న కీర్తనలు, పద్మాలను బాగా ఒంటబట్టించుకున్న చెర్పిరాల వీరయ్య ఈయన తండ్రి. తల్లి రాజమ్మ. 1908వ సంవత్సరంలో జన్మించిన ఈయన (బాగయ్య)కు అక్క, చెల్లెలు, తమ్ముడు ఉన్నారు.

పసితనం నుండి ఉత్సాహంగా, చురుగ్గా ఉండే బాగయ్యంటే తండ్రియైన వీరయ్యకు ఎంతో మమకారం. 4 సంవత్సరాల వయస్సులోనే బాగయ్యకు అక్కరాభ్యాసం చేసి, అక్కరాలు ప్రాయిడం, చదవడం నేర్చించాడు. అంతేకాదు కంచెర్లగోపన్న గారి (రామదాసు) కీర్తనలు, దాశరథి శతకంలోని పద్మాలు బాగయ్యకు నేర్చించాడు. దురదృష్టవశాత్తు 7సంవత్సరాల వయస్సులేనే బాగయ్యకు పితృవియోగం కలిగింది. ఆయన కుటుంబం కష్టాలపాలయ్యింది. బాగయ్య ఎంతో దైర్ఘ్యంగా ఆ పసివయసులోనే పరిస్థితులను ఎదురోపుడానికి సిద్ధమయ్యాడు. తండ్రి నేర్పిన నీతి పాతాలు ఆ వయసులో ఆయనకు గుండెదైర్యాన్నిచ్చాయి.

యక్కగాన రచన:- తండ్రి నేర్పిన చదువు, ఆయనిచ్చిన సంస్కారం బాగయ్యను యక్కగాన రచనవైపు అడుగులు వేయించింది. యక్కగానాలు రచించి,

ప్రదర్శించడమే ఆ వయసులో బాగయ్యకు జీవనోపాధి అయింది. వేదాంతాన్ని, జానపదత్వాన్ని మేళవించి ఈయన చేసిన రచనలు బాగయ్యకు ప్రజాకవిగా నిలబెట్టాయి.

వివిధ రచనలు:- బుట్టకథలు, బ్రతుకమ్మపాటలు, మంత్రతంత్ర గ్రంథాలు, దేశభక్తి గీతాలు, శతకాలు, అనువాద గ్రంథాలు, భజన కీర్తనలు, నవలలు, ఉద్యమగీతాలు- ఇలా అనేక ప్రక్రియలలో రచనలు చేశాడు. ఇతరుల గ్రంథాలనేన్నింటిలో పరిష్కరించాడు. సాహిత్యరంగంలో అందరికీ సుపరిచితులైన బాగయ్య యోవనంలో స్వాతంత్ర్యోద్యమంవైపు ఆకర్షితులయ్యారు.

ఆనాటి దేశ పరిస్థితులు, తెలంగాణ పరిస్థితులు ప్రత్యక్షంగా చూస్తున్న బాగయ్య స్వాతంత్ర్యోద్యమ ప్రచారాన్ని తానూ చేపట్టాలని నిశ్చయించుకున్నాడు.

నిరుపేదలు, నిరక్షరాస్యాలైన అట్టడుగు వర్గాల వారికి అర్థమయ్యేరీతిలో పురాణగాథలను యక్కగానాలుగా మలచి ముందువారిని ఆకర్షించి, వాటిద్వారానే స్వాతంత్ర్యం యొక్క ఆవశ్యకతను వారికి తెలియచెప్పడం మంచిదని భావించి, ఆ మార్గంలోనే ఉద్యమ ప్రచారం మొదలుపెట్టాడు.

భజన కీర్తనలతోపాటు, ఉద్యమగీతాలను కూడా రచించి, ప్రజల్లో ప్రచారం చేశాడు.

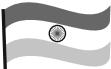
అయన ప్రాసిన ఉద్యమగీతాలతోపాటు, “బాగయ్య బ్రతుకమ్మ పాటలు” కూడా బహుళ ప్రచారం పొందాయి.

భారత జాతీయ నిర్మాణానికి కారకులైన నేతాజీపైన “బాగయ్య బ్రతుకమ్మ పాటలు” ప్రాశాదు బాగయ్య.

తెలంగాణలో అతిముఖ్యమైన పండుగలలో ఒకటి బ్రతుకుమ్మ పండుగ. ఈ పండుగలో స్త్రీలు పాడే పాటల్లో బాగయ్య ప్రాసిన పాటలు ప్రధానంగా ఉండేవి. స్వాతంత్ర్యోద్యమ గీతాలను బ్రతుకుమ్మ పాటలుగా మలచి స్త్రీలతో పాడించడం ఉద్యమ ప్రచారంలో ఒక భాగం. ఈ పాటలు ఆకాలంలో తెలంగాణ ప్రాంతంలో స్త్రీలు, బాలులు, వృద్ధులు, అందరూ పాడుకునేవారు. ఈ రకంగా పల్లె ప్రాంతాల్లోని ప్రజల్ని ఉద్యమంలో పొత్తధారులుగా చెయ్యడంలో బాగయ్య కృతకృత్యుడయ్యాడు.

వీరధవళ (నవల):- ‘వీరధవళ’ ఒక మరాఠ నవల. తెలంగాణలో మహోరాష్ట్రసుండి వచ్చి స్థిరపడ్డ కొన్ని వందలవేల కుటుంబాలు ఉండేవి. వారిని ఉద్యమంలోకి తీసుకునిరావడానికి ‘వీరధవళ’ అనే నవలను తెలుగులోకి అనువదించి, తెలుగువారితోపాటు మహోరాష్ట్రయులను కూడా జాతీయోద్యమంవైపు ఆకర్షితులను చేశాడు. వారిలో ఉద్యమ జ్యాలల్ని రగుల్సౌల్పాడు. ఆ రోజుల్లో ‘వీరధవళ’ నవల ఎంతో ప్రజాదరణ పొందింది. ఇది రెండు భాగాలుగా అచ్చయ్య సాహిత్యంలో గొప్పస్థానం పొందింది.

దాసబోధః:- ఇక బాగయ్య ముందున్న మరోలక్ష్మం ప్రజల్లో హిందూమతం పట్ల అభిమానం పెంపు చేయడం. తరతరాలుగా బానిసత్యంలో శ్రుగ్గతున్న ప్రజలు తమ వేషభాషలే కాదు, మత సంప్రదాయాలు కూడా మరిచిపోయే స్థితికి వచ్చారు. ఆ సమయంలో వారిలో హైందవ సంప్రదాయాలపై అవగాహన, ఇష్టం కలగచేయడానికి కృషి చేయాలని నిర్ణయించుకున్నాడు బాగయ్య. దానికి అనుగుణంగా ‘దాసబోధ’ అనే గ్రంథాన్ని అనువదించాడు. ఇది నాలుగు వందల పుటల గ్రంథం. ఇది మొదటిసారిగా తెలుగులోనికి తెచ్చిన ఘనత బాగయ్యది. ఇది చత్రవతి శివాజీ గురువైన సమర్థరామదాసు రచించినది. శివాజీని హైందవ వీరునిగా తీర్చిదిద్దిన సమర్థరామదాసు రచించిన ఈ గ్రంథం ప్రజలలో

మంచి ఆదరణ పొందింది.

ఈంకా ఈయన రచించిన గ్రంథాల్లో “అనుభవ మంత్ర చింతామణి” అనే మంత్ర శాస్త్ర గ్రంథం, మంత్ర శాస్త్రజ్ఞులైన ఎందరో పండితుల మస్ననలందుకుంది. ఈ గ్రంథంపై ఎన్నో పరిశోధనలు జరిగాక ఆధునిక మంత్రశాస్త్రగ్రంథాల్లో అత్యంత ఉత్తమమైనదిగా గుర్తింపబడింది.

ఒకపక్క భాషా సాహిత్యాలకు గణనీయమైన సేవ చేస్తూనే మరోపక్క స్వాతంత్ర్యద్వారా ప్రచారంలో విశేషమైన పాత్ర పోషించిన “బాగయ్య” నిజంగానే చరిత్రలో బాగైన కీర్తిని పొందారు. కానీ ఆయన కేవలం “యక్కగాన పితామహుడు”గానే గుర్తింపబడ్డాడు. కానీ ఆయనకు తెలంగాణా ఉద్యమకారునిగా రావలసిన గుర్తింపు రానేలేదు.

నిజం ప్రభువుల దాట్టికాలను దైర్యంగా ఎదిరించి, ఉద్యమ సాహిత్యాన్ని ప్రజల వద్దకు తీసుకెళ్ళడం సామాన్యమైన విషయం కాదని అందరికీ తెలుసు. అలాంటి దైర్యసాహసాలను ప్రదర్శించి, నేతాజీపంటి మహనీయుల ఆలోచనలను తెలంగాణా సమాజానికి అందించిన పరమవీర ఉద్యమకారుడు, దేశభక్తుడు బాగయ్య.

ఈ 75 సంవత్సరాల స్వాతంత్ర్య దినోత్సవ వేడుకల సందర్భంగా ఈ అజ్ఞాత వీరుని గుర్తుచేసుకుని, నివాళులర్పించడం మన బాధ్యత.

కర్తృయోగి, స్వాతంత్ర్య సమరయోధుడు, వరంగల్ గాంధీ భండారు చంద్రమాళీశ్వరరావు

- డా. భండారు
ఉమామహేశ్వరరావు

M.B.B.S., D.C.H. P.G.D.G.M.

9989842567

• • • • • ఒహుముఖ ప్రజ్ఞ విభూషితుడు, అసాధారణ
మేధావి, అద్భుత దైర్యశాలి. ప్రసిద్ధ గాంధీయవాది, ప్రముఖ
న్యాయవాది, సంస్కృతాంధ్రములే కాక హిందీ భాషా సేవకుడు
శ్రీ చంద్రమాళీశ్వరరావు గారు. ఏరిని ఈ వ్యాసంలో ఇక నుంచి
శ్రీ బి.సి. రావుగా ప్రసావిస్తాను. ఏరు పత్రికా సంపాదకులు,
సభా చతురులు, వక్త, రచయిత, విలేకరి. ఏరిని గురించి
రాయాలంటే ఒక వ్యక్తిని గురించి కాక వ్యవస్థను గురించి
రాయటమే అవుతుంది. అంతటి వైవిధ్యము, విశిష్టత ఉన్న
అరుదైన వ్యక్తి శ్రీ బి.సి. రావు. తన కోసం జీవించటం
ప్రాధాన్యంగా భావించక కుటుంబం కోసం, సమాజం కోసం,
దేశం కోసం జీవించటమే లక్ష్యంగా ఎంచుకుని సాటివారికి
ముందు తరాల వారికి ఒక ఉదాహరణగా, సూటి ప్రదాతగా
జీవితం సాగించటం ఒక ప్రజ్ఞ విశేషం.

ఆతి సామాన్య కుటుంబంలో వీరు శ్రీ భండారు వీరరాజేశ్వరరావు, శ్రీమతి వెంకురామమ్మ దంపతులకు జన్మించారు. వీరు ఐదుగురు అన్నదమ్ములు. పెద్దన్నగారు వీరమల్లు ప్రసాదరావుగారు, తరువాత శ్రీ మల్లిభార్షనరావు గారు, మూడవవారు బి.సి. రావు గారు, వీరి తరువాత శ్రీ నాగభూషణరావు గారు, చివరివారు శ్రీ సదాశివరావుగారు. స్వర్ణన్నలు కాగా మిగిలిన సోదరీమణులు ముగ్గురు - శ్రీమతి అన్నపూర్ణ, శ్రీమతి జ్ఞానప్రసూనాంబ, శ్రీమతి రామలక్ష్మమ్మ.

వీరు 1927 సంగా జులై 24వ తేదీన కృష్ణాజిల్లా వేములపల్లి గ్రామంలో జన్మించారు. తండ్రి గారి ఉద్యోగరీత్యా వరంగల్ వచ్చి వరంగల్-సూర్యపేట హనుమకొండలో విద్యాభ్యాసం చేశారు. తమ 12వ సంవత్సరంలో వరంగల్ చేరిన శ్రీ బి.సి. రావు జీవితమంతా వరంగల్ లోనే గడిపారు.

చిన్నతనం నుంచే దేశభక్తి, స్వాతంత్ర్యవు కలిగినవారు వీరు. వీరి పెద్దన్న ప్రసాదరావు గారు అప్పటికే గాంధీజీచే ప్రభావితులై ప్రముఖ స్వాతంత్ర్యద్యుమి నాయకులుగా, “నల్గొండ గాంధీ”గా నల్గొండలో పేరు గడించారు. వారి ప్రభావం కూడా బి.సి.రావుగారి మీద ఉన్నది.

వీరు ఎఫ్.ఎ వరకూ హనుమకొండలో, వరంగల్లో విద్యాభ్యాసం చేసిన తరువాత నిజాం కళాశాల, ప్రౌదరాబాద్లో బి.ఎ. పట్టభద్రులైనారు. కాలేజీ రోజుల్లో మన మాజీ ప్రధాని శ్రీ పి.వి.నరసింహరావు గారు వీరి సహాయాలు.

చిన్ననాటి నుంచే గాంధీజీ స్వాతంత్ర్యమం పట్ల ఆకర్షితులైనారు. దేశభక్తి వీరి మాటల్లోనూ, చేతలలోనూ నిండి ఉండేది. విద్యార్థి దశ నుండి గాంధీజీ నడిపిన స్వాతంత్ర్యద్యుమంలోనేగాక 1938వ సంవత్సరంలో వందేమాతరం ఉద్యమంలో పాల్గొన్నారు.

థండారు వారి కుటుంబంలో నాయకత్వ లక్ష్మణాలు సహజంగా ఉన్నవి.
బి.సి.రావుగారు 12వ తరగతి వరకే చక్కని భాష మరియు రచన
చేయగలిగినవారైనారు.

1933వ సంగాలో వరంగల్ లో
గణపతి నవరాత్రి ఉత్సవాలు
జరిగాయి. ఆ సందర్భంగా
వెలువడిన వ్యాసలత అనే పత్రికకు
దేశభక్తి పూరితమైన రచనలు
చేశారు బి.సి.రావుగారు.

తండ్రిగారు నిజాం ప్రభుత్వంలో
వరంగల్ లో పోలీసుశాఖలో
ఉద్యోగం చేస్తుండే వారు.
అధికారుల జూలుం సహించలేక
వారు ఉద్యోగం వదులుకున్నారు.

20-7-1921 - 27-5-2005

1935 సంగాలో ప్రైదరాబాద్ రాజ్యవిముక్తి కోసం తీవ్ర పోరాటం చేశారు
బి.సి. రావుగారు.

బి.ఎ. పూర్తి అయిన తర్వాత ప్రైదరాబాదులో రైల్వేశాఖలో ఉద్యోగంలో
చేరారు. అక్కడ కొంతకాలం ఉద్యోగం చేసిన తర్వాత పై అధికారి చెప్పిన విధంగా
తప్పుడు రిపోర్టులు ఇవ్వకపోవటంతో ఇద్దరికీ ఘర్షణ జరిగింది. దాంతో వారు
ఉద్యోగ విరమణ చేశారు.

ఆదే సమయంలో వరంగల్ లో ఆంధ్ర విద్యాభివర్ధనీ పారశాల (నేటి
ఎ.వి.వి. జూనియర్ కళాశాల) ప్రారంభింపబడింది. అక్కడ అధ్యాపకుల కౌరత

వలన కార్యవర్గం వారి కోరిక మేరకు ఏ.వి.వి. పారశాలలో అధ్యాపకులుగా చేరారు. తరువాత కార్యవర్గమువారి నిర్వహణ నచ్చక, అక్కడ ఉద్యోగం వదిలివేశారు. ఆ పారశాలలో ఉద్యోగం చేస్తున్నప్పుడే ‘హిందీ ప్రేమిమండలి’ని నిర్వహించారు. మన విశ్వవిభ్యాత ధ్వన్యసుకరణ సాప్రాట్ పద్మలీధా॥నేరెళ్ళ వేఱమాధవ్ గారు ఏ.వి.వి. పారశాలలో బి.సి.రావుగారి శిష్యులు. వారిది అసాధారణ జ్ఞాపకశక్తి. అనస్యామైన ముందుచూపు. ఈ విషయాలు వారి జీవన కార్యచరణ నిబధ్యత చూస్తే తెలుస్తుంది.

1943వ సంవత్సరంలో వరంగల్ గాంధీగారి సభ ఒకటి ఏర్పాటు చేయాలని అనుకున్నారు వరంగల్ పొరులు. అప్పుడు గాంధీగారి దగ్గరకు వెళ్ళి ఆ మహానుభావుడిని ఆహ్వానించటానికి హిందీ ప్రేమీ మండలి నిర్వహకులైన శ్రీ బి.సి.రావుగారిని ఎంపిక చేశారు. వారు గాంధీజీ వద్దకు వెళ్ళారు మద్రాసుకు. బాపూజీ కార్యదర్శి బి.సి.రావుగారికి బాపూ వాకింగ్ చేసే సమయంలో మాట్లాడటానికి అవకాశం ఇచ్చారు. అదేవిధంగా బాపూ వాకింగ్ చేస్తున్నప్పుడు ‘మీరు మద్రాసు నుంచి వెళ్ళేటప్పుడు వరంగల్ లో ఆగి ప్రసంగించమని వరంగల్ పొరుల పక్కాన కోరుతున్నాను’ అని సపినయంగా చెప్పారు. అప్పుడు బాపూ ‘10వేల రూపాయలు ఇస్తే ఆగుతాను’ అన్నారట. బి.సి.రావుగారు నిర్థనుడు. అయినా దైర్యం చేసి సరే అని వారి అంగీకారం తీసుకున్నారు. అప్పుడు బాపూజీ బి.సి.రావుగారిని పిలిచి ఆ డబ్బు “దేశ స్వాతంత్య సమరానికి - కాంగ్రెస్ పార్టీ విరాళానికి” అని చెప్పారు. వరంగల్ తిరిగి వచ్చి ఆ విషయం వరంగల్ లోని పురప్రమఖులకు తెలియజేశారు. వీరు మరియు శ్రీ హయగ్రీవాచారిగారు ఆ డబ్బు విరాళంగా ఇప్పమని వరంగల్ పొరులను అభ్యర్థించారు. అట్లా అనుకున్న మొత్తం కంటే ఎక్కువ సొమ్ము వసూలయింది. బాపూజీ సభ జయప్రదంగా నిర్వహించారు వీరిరువరి ఆధ్వర్యంలో. తరువాత శ్రీ బి.సి.రావుగారు బాపూజీతో కాజీపేట వరకూ వెళ్ళి వచ్చిన డబ్బుంతా లెక్కచూసి వారికి సమర్పించి తిరిగి వచ్చారు. చేతిలో పైసలున్న లేకపోయినా దైర్యము, చిత్తపుద్ది వారి సంపద.

వరంగల్ జిల్లా కాంగ్రెసు వారు ఏ తీర్మానం చేసినా దాని లేఖకులు శ్రీ బి.సి. రావుగారే.

వరంగల్లులో శ్రీ కోదాటి నారాయణరావు గారు బి.సి. రావు గారు, శ్రీ చౌడవరపు విశ్వనాథం గారు ‘ప్రగతి’ అన్న పత్రిక సాపించారు. కొంతకాలం దాని సంపాదకత్వ భాధ్యతలు చేపట్టి అమలు ప్రభుత్వం మీద - స్వాతంత్య పోరాట స్థార్ట్ అనేక సంపాదకీయాలు ప్రాశారు. వారు గొప్ప విలేకరులస్థాయిలో రాసేవారట. ఒక్క అనవసరమైన పదం కూడా ఉండేది కాదట.

నిజాం నవాబు హైదరాబాదు సంస్థానాన్ని పరిపాలిస్తున్న రోజులలో హైదరాబాదు స్వతంత్ర రాష్ట్రంగా నైజాం ఆధిపత్యంలో ఉండాలని ముస్లిం దేశాలకు ముస్లిం సంస్కృతికి కేంద్రంగా ఉండాలని ‘ఆజాద్ హైదరాబాద్’ అని నినాదమిచ్చేవారు కూడా ఆరోజుల్లో ఉండేవారు. దానిని స్థానిక మితవాదులు కొందరు సమర్థించారు. శ్రీ బి.సి.రావుగారు ఇది భారతదేశ ఐక్యతకు గొడ్డలి పెట్టని భావించి ఖండించారు. ప్రతి వేదికమీద దీనిని వారు ఖండించేవారు. భాధ్యతాయుత ప్రభుత్వం కావాలని ఆనాటి అవసరాల దృష్ట్యా విశాలాంధ్ర తమ ధ్వయమని నొక్కిచెపుతూ వచ్చారు. శ్రీ హయగ్రీవాచారి గారు, కోదాటి నారాయణరావు గారు, కాళోజీ కూడా దీనిని సమర్థించారు. అప్పుడు నిజాం ప్రభుత్వం పీరిని, మరికొందరిని జైలులో బంధించారు. శ్రీ బి.సి. రావుగారు 18 నెలలు కారాగార శిక్ష వరంగల్ జైలులో అనుభవించారు. విచిత్రమేమంటే తరువాత వారు జీవితంలో స్థిరపడి, న్యాయవాదిగా పేరు ప్రఖ్యాతులు సంపాదించుకున్న తర్వాత అదే వరంగల్ జైలు కమిటీ సభ్యులుగా నియమితులైనారు.

1950వ సంవత్సరంలో విశాలాంధ్ర ఉద్యమంలో భాగంగా మహాసభను

ఏర్పాటు చేసి బూర్గుల రామకృష్ణరావు గారిని, ఉంగుటూరి ప్రకాశం గారిని, శ్రీ కె.వి. రంగారెడ్డి గారిని అంటే ఆంధ్ర మరియు తెలంగాణా నాయక ప్రముఖులను ఒకే వేదిక పైకి తీసుకురావటానికి విశేష కృషి చేశారు. ఈ సందర్భంలోనే వారు తెలంగాణాకు జరుగుతున్న అన్యాయాన్ని తరుచు ప్రస్తావించటమే గాక అసెంబ్లీలో, తెలంగాణ రీజనల్ కమిటీలో తగు అందోళనలు చేయస్తా వచ్చారు. అయితే ఆ కమిటీ ఏర్పడిన సందర్భంలో దాని వలన తెలంగాణ ప్రయోజనం నెరవేరదని, అది ఒక రాజకీయ విన్యాసమేనని వారు విశ్వసించారు.

జాతీయ పతాకం ఎగరవేసిన సందర్భంలో శ్రీ బత్తిని మొగిలయ్యను వరంగల్ కోటలో కాసింరజ్జీ అనుయాయులు మారణాయధాలతో హత్య చేశారు. ఈ సంఘటన పోలీస్ యాక్షన్ కు ముందు జరిగింది. ఈ హత్య విషయంలో బి.సి. రావు గారు ఆలిండియా కాంగ్రెసు కమిటీ అధ్యక్షులు శ్రీ భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్య గారికి స్పృష్టంగా, గట్టిగా చెప్పి నివేదిక కూడా పంపారు. వారి పట్టుదలకు తలబగ్గి సీతారామయ్య గారు ఆనాటి ఇన్ స్పెక్టరు జనరల్ ఆఫ్ పోలీస్ అయిన గ్రిక్సన్నను విమర్శిస్తా, ప్రభుత్వాన్ని ఖండిస్తా ప్రకటన చేశారు. దీనిని చూసి ప్రౌదరాబాద్ ప్రభుత్వాన్ని ఖండిస్తా కాంగ్రెసు వారు కూడా ఒక ప్రకటన చేశారు. మొగిలయ్య హత్యతో జరిగిన హిందూ ముస్లిం అల్లర్లులో నగర కాంగ్రెస్ ఇంచార్జిగా పరిస్థితులు చక్కబరిచారు. జిల్లా వ్యాప్తంగా జాతీయ భావనకు హిందూ ముస్లిం ఐక్యతకు విశేషంగా కృషిచేశారు. ఒకవైపు దేశసేవలో ఉద్యమకర్తగానూ, సాంఘిక సేవాకార్యకుమాలలోనూ పాల్గొంటున్న తన కుటుంబ బూర్జుతలు ఆయన వదలిపెట్టలేదు. తన యవ్వన దశలో తన కుటుంబ భారాన్ని మోశారు. “పూర్తిగా దేశసేవకు అంకితం కాదల్చుకున్న వ్యక్తి వివాహం చేసుకోకూడదు” అని తాను ప్రాసిన ఒక నాటికలో ఒక పాత్రతో చెప్పిస్తారు.

వారు వరంగల్-హనుమకొండ-కాజీపేట ‘త్రి’నగరికి నిస్పార్థంగా అపార సేవలు చేసిరి.

శ్రీ భండారు చంద్రమాళ్ళిశ్వరరావు గారు ప్రానే వినతి పత్రాలు నిర్దిష్టంగా ఉండేవి. ప్రభుత్వం వారు కూడా వారు ప్రాసిన వినతి పత్రాలకు విలువను ఇచ్చేవారు. వరంగల్ కు వీరు చేసిన సేవలు అపారమైనవి. వాటిలో కొన్నింటిని పేర్కొంటాను. 1951-52 సంగాలో వరంగల్ కు నీటి అవసరానికి ఒక రిజర్వ్ యర్కు ఏర్పాటు చేయాలని ధర్మసాగర్ ను అభివృద్ధి చేయడం మాత్రమే కాక, దాని ఫీడ్ చానెల్ అయిన మల్హాపూర్ చెఱువు మరమ్మత్తులు జరిపించారు. 1948 సం.లో గ్రెయిన్ మార్కెట్ అభివృద్ధి కోసం ప్రయత్నించారు. రూ. 7,95,823 లు మునిసిపాలిటీ నుండి ఖర్చు చేశారు. తరువాత ట్రస్ట్ గోడాన్ నిర్మాణం చేసిన మునిసిపాలిటీకి ఆ ఖర్చు చేసిన ధనం తిరిగి తెప్పించడంలో కృషి చేశారు. A.H.C.C. జైలు రివిజన్ బోర్డు మెంబర్ గా ఉండి కూడా సేవలు చేశారు. వరంగల్ కోట నుండి భాజీపేట వరకు గల భాళీ స్థలాలన్నీ పరిశ్రమల కోసమో, ప్రభుత్వ పాలన భవనాల కోసమో, కళాశాలలు లేదా పలు ప్రజాహిత నిర్మాణాలకో వినియోగించాలని ప్రయత్నించారు. ఈ క్రమంలోనే ఆజాంజాహి మిల్లు నుండి కోట వరకు విద్యుత్ సరఫరా చేయించారు. పాలిటెక్నిక్ కళాశాలను స్థాపించడంలోను, సింహదిబాగ్ సరఫరా చేయించడం, T.B. హాస్పిటల్ భవనం కోసం, స్థలం సేకరించడంలోను. సంతపూర్ కొలువు, ఇల్లంద చెఱువు నిర్మాణంలో విరాళాలు, శ్రమదానం చేయించడంలోను ప్రోత్సాహం కలిగించారు. శ్రీ విశేషర సంస్కృతాంధ్ర డిగ్రీ & పి.జి. కళాశాల అభివృద్ధికి ఎనలేని కృషి చేశారు. 1961-62 సంగాలో రెండు గదులతో నడిచిన కళాశాలను రెండంతస్తుల స్వంత భవనంగా రూపుదిద్దడంలో శ్రీ బి.సి. రావు గారి త్రద్ధసక్తులను, అభివృద్ధి కాంక్షలు, కార్యదక్షత, పట్టుదలను వరంగల్ లోని కళాశాలను అప్ గ్రేడ్ చేయడం కోసం కావాల్సిన ధనం 50,000 రూలను ఛాన్నిలర్ అయిన భగవంతం గారి సహకారంతో చేయగలిగారు. 1956 సంగాలో శ్రీయుతులు వెనిశెట్టి చంద్రశేఖరం, పడిశాల భద్రయ్, చెరుకు కాంతయ్ వంటి ప్రముఖుల సహయంతో కృష్ణకాలనీలోని గర్భ వైసుక్కల్ భూమిని దానంగా జప్పించడంలో ప్రముఖ పాత్ర

పోషించారు. స్వాతంత్ర్య సమరయోధుల సమస్యల నివారణకై వారి కోసం మొగిలయ్య మెహారియల్ భవన నిర్మాణం పూర్తిగా వారి కృపితోనే జరిగింది. కాళోజీ రామేశ్వరరావు గారు A.V.V. సంస్కు సహాయ కార్యదర్శిగా ఉన్నప్పుడు వీరితో కలిగిన పరిచయంతో శ్రీ భండారు చంద్రమౌళీశ్వరరావు గారు నిజమైన గాంధీయవాది అని చెప్పేవారు.

భండారు చంద్రమౌళీశ్వరరావుగారికి రాజకీయ రంగం అచ్చిరాలేదని ఎన్నికల్లో గెలుపు సాధించడానికి ప్రజాసేవ, త్యాగం, తెలివితేటలు, నిజాయితీ ఎందుకూ కొరగావని వాటికి అవసరమని వీరు రాజకీయ పోటీలో పరాజితున్న సందర్భంలో గుర్తుచేసుకున్నారు. చంద్రమౌళీశ్వరరావు గారు న్యాయవాదిగా వృత్తి ప్రారంభించి ప్రజ్ఞ, ప్రతిభల బలంతో గొప్ప న్యాయవాదిగా ఎదిగారు. వారు రాజకీయాల నుండి తప్పుకోవడంతో విద్యాసంస్కలకు, ఇతర ప్రజాహిత కర సంస్కలకు విశేష ప్రయోజనం కలిగిందని అభిప్రాయపడినారు ఆయన అభిమానులు.

శ్రీ గోళ్ళమూడి లక్ష్మీకాంతరావు గారు అదివాసుల నిమిత్తం కరకగుడెంలో స్థాపించిన గాంధీ పారశాల నిర్వహణకు కృషి చేసారు. గాంధీ స్వారక నిధి అంధరాఖలో సభ్యులుగా ఉండి ఆ సంస్థ ఆదర్శాలు కార్యరూపం దాల్చి ఫలవంతం కావడంలో కృషిచేసారు. 35వ అంధ్రప్రదేశ్ గ్రంథాలయ మహాసభను వరంగల్లులో ఘనంగా నిర్వహించారు. కాశీ క్లైటంలోను, శ్రీశైల క్లైటంలోనూ ధర్మస్తులు నిర్మించాలని సంకల్పించి పలువురి సహకారంతో కృతకృత్యులై వరంగల్ ఘనతను చాటారు. S.V.S.A. ప్రాచ్యవిద్య కళాశాలకు కార్యదర్శిగా ఎక్కువకాలం బాధ్యతలు నిర్వహించి ఆ కళాశాల సర్వతోభివృద్ధికి దోహదపడినారు. శ్రీ కోదాటి నారాయణరావు గారు భండారు చంద్రమాళీశ్వరరావు గారి షష్ఠిపూర్తి సందర్భంలో ఈ విషయాన్ని ప్రత్యేకంగా ప్రస్తావించారు.

భండారు చంద్రమాళీశ్వరరావు షష్ఠిపూర్తి సందర్భంగా పి.వి. వర్ణింహోరావు గారు సందేశాన్ని ఇచ్చారు. “I have closely been associated with Shri Chandramouleshwar Rao for more than three decades and admired him for his simplicity, ability, spirit of sacrifice and public service” అని, అప్పటి ముఖ్యమంత్రి టి. అంజయ్ గారు వారి సందేశంలో – “He is a Veteran Journalist who has made valuable literary contribution full of patriotic fervour to inspire the younger generation to constructions” అని పేర్కొన్నారు. మరియు అప్పటి సాంకేతిక విద్యామంత్రి టి. హయ్గ్రీవాచారి గారు వారి సందేశంలో Spread of education and preservation and patronisation of Hindu Dharma and Culture ever since his twelve years age” అని పేర్కొన్నారు. మరియు శ్రీ భాష్యం విజయసారథిగారు, శ్రీ నల్లాన్నిచక్రవర్తుల రఘునాథాచార్యులుగారు, సి.పోచ.శివరావుగారు మరికొందరు అధ్యాపకులు

భండారు చంద్రమోళీశ్వరరావుగారిపై ఉన్న అభిమానాన్ని తెలియజేశారు.

వీరు రోజుకు 18 గంటలు పనిచేసేవారు. తెల్లని ఖద్దరు ధోవతి, తెల్లని లాట్చీ, ఎడమ భుజం మీద కండువ, సాధారణ పాదరక్కలు, చెతి వేలికి, ఒక బంగారు ఉంగరం ఇది వారి ఆహారం. ఈ రూపంలో సగం నెరసిన ఒత్తెన తలకట్టుతో వారు నడుస్తుంటే ఒక ధీశాలి నడచి వస్తున్నట్టుండేది. న్యాయవాదిగా ఉన్నప్పుడు కోర్టులో సాంప్రదాయిక దుస్తులు వేసుకునే విషయంలో పట్టబట్టి సాధించారు.

లోక అదాలత్కు మొదటి చైర్మన్‌గా నియమింపబడ్డారు. ఎటువంటి పారితోషికం లేకుండా వరంగల్ చుట్టుపక్కల ఉన్న జిల్లాలకు వెళ్ళి ఎన్నో కేసులు పరిషురించారు. నక్కలైట్లు కూడా వీరిని తమ కేసులు పరిషురించమని సగౌరవంగా విన్నవించుకునేవారు. వారు ఒక కల్పవృక్షం వలె తన కుటుంబాలను బింధువిత్తులను ఆదుకున్నారు. న్యాయవాదిగా సమర్థులైన తన వారసులను తయారు చేశారు. సహాయమచేసిన వారికి కాదనకుండా సహనంతో ఎంతోమందికి తన ఇంట్లో ఆశ్రయం కల్పించారు.

వారికి శ్రీమతి రమాదేవిగారితో 1941వ సంవత్సరంలో వివాహం జరిగింది. వారికి అన్ని స్వాతంత్ర్యద్వారు - పోరాటాలలోనూ, సేవా కార్యక్రమాలలోనూ - కుటుంబ నిర్వహణలోనూ వారి అర్థాంగి అంకితభావంతో సహకరించారు. అదియే వారి జీవిత సాఫల్యనికి కారణం. వారికి ముగ్గురు కుమారెలు, ఇద్దరు కుమారులు. అందరూ జీవితాలలో స్థిరపడి ఆదర్శవంతంగా జీవిస్తున్నారు.

మరొక ముఖ్యమయిన విషయం - వరంగల్ సమీపంలోని స్తంభంపల్లి గ్రామంలో వీరు 'సర్కోదయ సంఘము' అనే సంస్థను స్థాపించారు. అది గాంధీజీ ఆశయాలకునుగుణంగా ఏర్పాటయిన కుటీర పరిశ్రమల సంస్థ. శ్రీ చౌడవరపు

విశ్వనాథం గారు, శ్రీ రంగనాయకులు గారు కూడా దీని నిర్వహణలో ప్రముఖ పాత్ర వహించారు. అక్కడ దంపుడు బియ్యం - ‘శోభ’ అన్న పేరుతో ఆరోగ్యవంతమైన సబ్బి, జప్పనూనె, భాదీ బట్టలు మొదలయినవి తయారు చేసేవారు. అది ఒక వరంగల్ సేవగ్రామ్ లాగా ఉండేది. అందమైన చెట్లతో, చక్కని పల్లెటూరి వాతావరణంలో క్రమశిక్షణాయుతంగా కొంతకాలం నడిచిన తరువాత ప్రభుత్వ సహకారము లేక నిధుల కొరత వలన అది మూసివేయబడింది. ఆ ఆశ్రమానికి చెందిన ఏడు ఎకరాల భూమి నేడు అన్యక్రాంతమయింది.

వారి శివభక్తి అపారమైనది. అట్లా అని ఇతర మత సంప్రదాయాలను వారు ఎన్నడూ నిరసించలేదు. శ్రీ బి.సి.రావు చాలా సంవత్సరాలు స్వాతంత్య సమరయోధుల సంస్కృత అధ్యయనాలుగా ఉన్నారు. వరంగల్లోని స్వాతంత్య సమరయోధులకు వారంటే ఎనలేని గౌరవం. వారు దివంగతులయిన తరువాత గ్రంథాలయ సర్వస్యం పత్రికవారు పూర్తిగా ఒక పేజీలో వారు గ్రంథాలయాలకు చేసిన సేవను కొనియాడుతూ నివాళులర్పించారు. వారు దివంగతులయిన విషయం తెలిసి అదే రోజు పైకాకోర్చు ప్రధాన న్యాయమూర్తి ఫోను ద్వారా సంతాప సందేశం తెలియజేశారు.

ఈ విధంగా ప్రముఖ న్యాయవాది, జాతీయతావాది, దేశభక్తులు, సామాజిక సాంస్కృతిక అభివృద్ధి ఆకాంక్షలు, నిరంతర పరిశ్రామికులు, SVSA, SDMSA, CKM కళాశాలల కార్యదర్శులు, అనంతలక్షీ ఆయుర్వేద కళాశాల నిర్వాహకులు, దక్షిణ భారత హిందీ భాష ప్రచార సభల నిర్వాహకులు, భారత సేవక సమాజ్ కార్యకర్తలు, దృఢమైన దీక్షాదక్షులు, కార్యనిర్వాహకులు, కాకతీయ విశ్వవిద్యాలయ సిండికేట్ సభ్యులుగా సేవలు అందించారు. అపార దైవభక్తి పరులైన శ్రీ భండారు చంద్రమౌళీశ్వరరావుగారు 27.05.2005న శివైక్యం పొందారు.

సాహితీవేత్తలు, బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలురు ఒద్దిరాజు సోదరులు

- డా. కొండపల్లి నీహరిణి

••••• భారతీయ సాహిత్యం అజరామరమైనది, అనంతమైనది, అద్వితీయమైనది. ప్రపంచంలో సారస్వతం కళ్ళు తెరవకముందే మన దేశంలో కావ్యాలు విలసిల్లి, వేల ఏళ్ళ చరిత్రను గర్భస్థం చేసుకున్నది. వేదాలు, ఉపనిషత్తులు, పురాణాలు, కావ్యాలు అంతుబట్టని విజ్ఞాన సంపదతో విరాజిల్లిన దేశం. వ్యక్తరణ, గణిత, శాస్త్రాలు రచనలు నిర్మిషమై, ప్రామాణికమైన రచనలు వెలుగుజాసిన దేశం. బుధులు, పండితులు, విద్వాంసులు నడయాడిన దేశం. మన దేశ మహిమాన్విత సారస్వత కిరీటానికి మెరుగులు దిద్దిన సాహితీవేత్తలు, బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలురు ఒద్దిరాజు సోదరులు ఈ మహత్తర నేలపైనే నడయాడినవారు. వారి జీవితం ఆదర్శప్రాయమైనది. భావితరాలకు స్వార్థిదాయకమైనది.

బద్దిరాజు సోదరులుగా ప్రసిద్ధిగాంచిన ఈ సోదరులలో పెద్దవారు ఒడ్డిరాజు సీతారామచంద్రరావుగారు. వీరి తమ్ముడు ఒడ్డిరాజు రాఘవరంగారావుగారు. ఈ ఇరువురూ కపులు, రచయితలు, పండితులు. వీరినే ఇనుగుర్తి సోదరులు అనీ అంటారు. అందుకు కారణం వీరి జన్మస్థానం తెలంగాణలోని వరంగల్ జిల్లా 'ఇనుగుర్తి' గ్రామం కావడమే. వీరి పూర్వీకులు ఒడిషా నుంచి వచ్చి తెలంగాణలోని నైజాం రాష్ట్రంలో స్థిరపడినారని అంటుంటారు. ఒడిషా అంటే ఒడ్డడదేశం అనీ అంటారు.

బద్దిరాజు సోదరుల తల్లిదండ్రులు శ్రీమతి రంగనాయకమ్మ శ్రీ బద్దిరాజు వెంకటరామారావుగార్లు. 1887 ఏప్రిల్ 2వ తేదీన ఒడ్డిరాజు సీతారామచంద్రరావు జన్మించారు. తర్వాత ఏడేండ్రకు 1894 ఏప్రిల్ 4న ఒడ్డిరాజు రాఘవరంగారావుగారు జన్మించారు. అరచేతిలో ప్రపంచాన్ని చూస్తున్న ఈనాటి రోజులు కాదు ఒడ్డిరాజు సోదరులు పుట్టిన కాలం. శాస్త్రాలు పుట్టిన భూమే అయినా సాంకేతిక విజ్ఞానం నేఱిలా లేదు. ఆధునిక శాస్త్రాలుత కలిగిన వస్తు వినిమయమూ లేదు. 1850-1950 కాలం గురించి చర్చించుకోవాల్సిన అవసరం లేదు. కానీ, అంతటి సాధారణ సమాజంలో చదువులు నేర్చుకొని, అదీ తమంత తాము నేర్చుకొని తాము తెలుసుకున్న విజ్ఞానం పలువురికి ఉపయోగపడాలి అనే తపనతో ఒడ్డిరాజు సోదరులు చేసిన పనులు అన్నీ ఇన్నీ కావు. చౌర్యము తప్ప చతుషప్పి కళలు అఖ్యాన సోదరులు వీరు అని ఆచార్య బిరుదురాజు రామరాజుగారు సెలవిచ్చినా, ఇంత గొప్ప కార్యాలు చేసి ఎందరినో హృదయాలను దోచుకున్నారీ సోదరులు అని ఆచార్య వెలుదండ నిత్యానందరావుగారు సెలవిచ్చినా సర్వ కళాసంపన్ములు వీరు అని తెలుస్తున్నది. మరి ఏ సాకర్యాలు లేని ఏ విద్యా నిలయాలూ లేని ఒక మామూలు ఊతోస్తే పుట్టి పెరిగి ఎట్లా విజ్ఞానవంతులయ్యారు అనేది నేటి యువతరం

తెలుసుకోవాల్సిన విషయం.

మాతృభాష తెలుగుతోపాటు సంస్కృతం, తమిళం, కన్నడం, హిందీ, ఉర్దూ, పార్శ్వ, ఇంగ్లీష్ వంటి పలు భాషలు స్వయంకృషితో నేర్చుకున్న సోదరులు బహుభాషా ప్రియులే కాదు, బహుభాషావేత్తలు. కన్నతల్లి ప్రథమ గురువుగా తెలుగునూ, సంస్కృతాన్ని నేర్చించడం, ఆచార్య సంప్రదాయాలన్నీ పాటించే సనాతన ధర్మపరాయణులైన తల్లిదండ్రుల వలన భాష ఒక్కటే కాదు. పద్ధతులూ, నియమ నిష్పత్తిలు గల జీవితమూ అలవరుచుకున్నారీ అన్నదమ్ములు. శ్రీ వైష్ణవ కుటుంబంలో భగవారాధన విషయంలో అపారత్రధగల జీవన శైలి ఏరిలో ఒక క్రమశిక్షణకు అలవర్చింది. ఉదయాన్నే 4 గంటలకు నిద్రలేవడం అనుష్ఠానాలన్నీ ముగించుకున్నది మొదలు జీవితపాతాలనూ, చదువుపారాలనూ ఒక్కలాగే శ్రద్ధాభక్తులతో నేర్చుకున్నారు. అందుకే ఏ ఇతర విషయాసక్కల జోలికి పోకుండా పొండిత్యాన్ని సాధించుకోవడం, పదుగురికి పంచడం అలవర్చుకున్నారు.

పదేళ్ళకే 500 పద్మాలు, శ్లోకాలు కంరస్తం చేశారు. తరిణికంటి కృష్ణశాస్త్రి అనే పండిత పురోహితుడు ఈ సోదరులకు ఉపనయనాది సంస్కారాలను నేర్చించినప్పటి నుండి నిత్యకర్మ విధులు పాటించారు. అయితే వీటివల్ల ఆధునికతకు దూరమయ్యారా అంటే అదేమీ లేదు. కాలానికి అనుగుణంగా సూతన విద్యావిధానాలను తెలుసుకుంటూ శాస్త్రజ్ఞానాన్ని నేర్చుకున్నారు. సంప్రదాయక విశేషాలన్నీ కన్నవారో, గురువులో నేర్చిస్తారు. మరి శాస్త్రజ్ఞానం ఎట్లాని అంటే కొండ మన దగ్గరికి రాదు మనమే కొండ దగ్గరికి పోవాలి అని అర్థం అయిన ఈ అన్నదమ్ములిద్దరూ ఇంగ్లీష్ గ్రామర్ ఇంగ్లీష్ లాంగ్వేజ్ పుస్తకాలను కొనుక్కుని వారే స్వయంగా నేర్చుకున్నారు.

ప్రాదరాబాద్ కు వెళ్తున్న తండ్రిని, “వచ్చేప్పుడు ఏమి తేవాలి నాయన్లు” అంటే పుస్తకాలు కొని తెమ్మన్న వాళ్ళు, ఏ విలాసవస్తువులో అడగవచ్చు, వారు తేనూ వచ్చు. కాని ఈ అన్నదమ్ముల దృష్టి అంతా చైతన్యవంతమైనది. కాలక్షేపానికి చదవడంగాదు కలలను పండించుకోవడానికి, కనాకష్టంలో ఉన్న తోటివారికి, పిల్లలకు కల్పం లేకుండా విద్యను నేర్చించడానికి, పుస్తకాలు అడిగారు. వాళ్ళు చదువుకోవడమే కాదు ఇతరులకూ నేర్చించడం. ఇట్లా సాగిన ఈ అలవాటు క్రమంగా వారి ఇట్లే విద్యానిలయంగా, పారశాలగా అవతరించింది. వారి ఇంట్లోనే భోజనాది సౌకర్యాలను ఏర్పాటుచేసి, తెలుగు, సంస్కృతాలను బోధించేవారు. ఇదంతా ఉచిత సేవయేగాని మరోటి కాదు. అప్పకవీయం, అమరకోశాలే కాదు మార్గందేయ పురాణం వంటివి మను చరిత్ర, వను చరిత్ర, ఆముక్తమాల్యద వంటివీ అన్నీ కూడా ఎక్కడ ఏ విద్యార్థి దేని కోసం అడిగినా, పూర్వాపరాలు చెప్పు, తగిన పద్యాలూ, శ్లోకాలు అట్లా అలవోకగా చెప్పేవారట. అంతటి జ్ఞాపకశక్తి వారిది. అంతటి ధారణ వారిది.

అవి 1912 రోజులు. మద్రాసు విజ్ఞానచంద్రికా పరీక్షలలో ప్రథమ క్రేణిలో ప్రథమం వచ్చిన ఒద్దిరాజు సీతారామచంద్రరావుగారు స్వర్ణపతకాన్ని సాధించారు. విజ్ఞాన చంద్రికా పరీక్షాధికారిగా ఉన్న కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారూ, నిర్వహకులు కొమరాజు లక్ష్మణరావుగారు ఆశ్చర్యచకితులయ్యారు. మద్రాసులో అంగ్రసభలోను సోదరులు పాల్గొనడం, వీరికి మిత్రులైన వీరన్న శ్రేష్ఠిగారు వీరికి ఆతిధ్యమివ్వడం, పరీక్ష రాయాల్సిన 18 గ్రంథాలు ఇనుకుర్తిలో మరచివస్తే ఏ రోజుటి పుస్తకాలను ప్రింట్ తీసి ఆ రోజు ఆ ఫారాలను ఇస్తే అవి చదువుకొని పరీక్షల్లో ఉత్తీర్ణులయిన విషయం, ఇవన్నీ మా రాఘవరంగారావుగారి పుత్రిక మల్లెల

దయామతిగారు స్వయంగా ఈ వ్యాసకర్తకు చెప్పినవే! ఆచార్య బిరుదురాజు రామరాజుగారి సాహిత్యధారకులులో ప్రాసినవే.

ప్రైదరాబాద్‌లో పండితగోపుల్లో పాల్గొనే ఒద్దిరాజు సోదరులు మిత్రులందరి సలహాతో ఇనుగుర్తిలో ‘విజ్ఞాన ప్రచారిణీ గ్రంథమాల’ను 1918లో స్థాపించారు. కోదాటి సోదరులు, ఎన్.బి. రామానుజాచార్యులు, సబ్బామీసు వెంకట రామనరసింహరావు, అక్కనాపల్లి జానకిరామరావు వంటివారు ఇక్కడితే, మద్రాసులో వీరన్న క్రేష్ణి, వావిళ్ళ రామస్వామి ప్రభృతులు వీరికి మానసిక ప్రోఫ్సీలం చేశారు. సోదరులు రచించిన ఉపదేశ రత్నమాల’ అనే విశిష్టాధ్వేత సంబంధిత గ్రంథం, రుద్రమదేవి, శార్యశక్తి, వీరావేశము వంటి నవలలు, చేతిపనులు వంటి గ్రంథము చాటూతి నరసమాంబగారి ‘అనురాగ విపాకము’ వంటి ఎందరివో ఇతర గ్రంథాలనూ ముద్రించారు.

ప్రింటింగ్ యంత్రాలను కొనుక్కొచ్చుకోవడం

మొదలుకుంటే ఇనుగుర్తిలో బిగించుకోవడమూ తర్వాత ఛస్సులు కట్టడం, అచ్చులు కూర్చుడం, ముద్రించడం, బైండింగ్ చేయడం వంటివ్యుత్తిలో స్వయంగా చేసుకునేవారు. వీరి ఈ విజ్ఞానప్రచారిణీ గ్రంథమాలను కొంతకాలానికి షబ్దమీసుగారు నల్గొండను తీసుకుపోయారు. తదుపరి కాలంలో నెమిలికొండకు తరలించారు. లింబాద్రిరెడ్డిగారి ఆధ్వర్యంలో గ్రంథాలను ప్రకటించేవారు.

ఆ కాలంలో దాదాపుగా ఉమ్మడి కుటుంబాలు, పెద్దపెద్ద బలగాలు ఉండేది. ఏ ఒక్కరికి అనారోగ్యం వచ్చినా అందరూ ఆ బాధల్లో

పాలుపంచుకునేవాళ్ళు. ఒద్దిరాజు సోదరులు వారింటికి వచ్చే ఏ అనాలోగ్య సమస్యనైనా తీసివేసేవారు. ఆయుర్వేదం ఉపయోగిస్తూ చిన్న చిన్న చేతి చిట్టాలను ప్రయోగిస్తూ నయం చేసేవారు. ఇది శాస్త్రియంగా చేస్తే బావుంటుంది కదా అనుకున్నారట. ఇంకేం ఆయుర్వేద వైద్యానికి సంబంధించిన గ్రంథాలన్నీ తెషించుకొని క్షుణ్ణంగా చదివి, నేర్చుకొని, జౌఘాలను తయారుచేసేవారట. ఈ వైద్యానికి తోబుట్టువులటువంటి పోశామియోపతి, అలోపతీ కూడా బోధపడితే చికిత్స చేయడమనే వృత్తికి న్యాయం చేసినవారిమౌతాం అనుకొని అన్ని గ్రంథాలూ చదివి తగిన సమాచారం, చికిత్స విధానాలూ సిద్ధం చేసుకున్నారు. ఇక కావలసింది పట్టా ఒక్కటే. వెంటనే కలకత్తాకు వెళ్ళి యస్.కె.బోన్ కాలేజీలో పోశామియోపరిక్షలు ప్రాసి ఉత్తీర్ణ లయ్యారు. సంపూర్ణ విశ్వాసాన్ని సాధించుకున్నారు. అప్పటి నుండి వారి స్వగృహం విద్యాలయమే కాదు, వైద్యాలయమూ అయ్యింది. ఇందుకు నిదర్శనం వారు కనుగొన్న జౌఘాలు, వారు స్థాపించిన జౌఘ కర్మగారం. మలేరియా జ్వరపీడితుల కోసం ‘తిక’ అనే మందును కనుగొన్నారు. ఇది ఆయుర్వేద మాలిక, దీని ఆకారం అలోపతి మందువలె ఉండడం, పోశామియోపతి మందువలనే చుక్కల రూపంలో ఇవ్వడం. ఇది కాకుండా ‘మధుర’ అనే మందు విరేచనాలకు, అంటే కలరా కోసం కనిపెట్టారు.

మనుషులకేనా? మానులతోనూ స్నేహం చేసేవాళ్ళకు జంతుజాలంపైనా ప్రేమ కలుగకపోతుందా? ఈ సోదరులు వ్యవసాయం చాలా త్రిధ్రగా చేయించేవారు. పశుసంరక్షణ అంతా తెలును. ఆపులకు, ఎద్దులకు పేర్లు పెట్టి మరీ పిలుచుకునేవారట! బండి నడపడం వంచివన్నీ ఇష్టంతో చేసేవారట. పశువులకు నెత్తురు బంక విరేచనాలు అయ్యి చాలావరకు మరణించేవి. వాటికోసం ‘రుధిర’ అనే మందును కనుగొన్నారు. రైతులందరికి ఇచ్చి పంపిణీ చేసి సాయపడేవారు. ఈ అన్ని

రకాల వైద్యులలో దేనినీ ఈ సోదరులు ధనార్థన నిమిత్తం చేయలేదు. ప్రజాసేవయే పరమార్థం. డాక్టర్లుగా ఫీజు వసూలు చేసేవారు కాదు. అక్కడ ఒక డబ్బు పెట్టేవారు. ఇప్పగలిగేవారిని 3 పైసలు అందులో వేయుమనారు. ఇది జొషధాల వెచ్చాలను కొనడాని కోసమే! ఇంట్లో వసారానానుకొని ఉన్న ఒక గదిని చికిత్సలయానికి వాడేవారు. కుర్చీలు, బెంచీలు, బల్లలు వేసి ఉంచేవారు. సైతసోప్త వంటి పరికరాలతో హస్పిటల్ వాతావరణం ఉండేది. రోగులంతా సమానులే వారికి. ఈ సోదరుల వద్ద వైద్యం నేర్చుకొని కలకత్తాలో పరీక్షలు ప్రాసి ఉత్తీర్ణాలను వారిలో కొందరు తదుపరి వైద్యవృత్తిలో స్థిరపడ్డవారూ ఉన్నారు.

ఈ సోదరులకు తల్లిదండ్రుల నుండి వచ్చిన వారసత్వ సంపద ఏమంటే తల్లి రంగనాయకమ్మగారి నుండి పైందవ ధర్మ పద్ధతి గల జీవన విధానంతో పాటు మంచితనం మానవత్వం వచ్చినవి. తండ్రిగారి నుండి భాషాజ్ఞానము సాహిత్యమూ అభ్యినవి. కన్న తండ్రి నుండి శ్రవమతత్వము, నిజాయతీలతో పాటు రెండు ఊళ్ళ పట్టారీ పనులు చేసే తెలివితేటలు ఈ అన్నింటితో పాటు తెలుగు, సంస్కృతాలతో పాటు కొద్దిపాటి ఉర్దూ, పారసీ భాషలు వచ్చాయి.

చించాపట్టణం గోమరం రాఘవాచార్యుల వద్ద మంత్రోపదేశం తీసుకున్న వీరు వైష్ణవ సంప్రదాయాలు పాటించడం, భాగవత సంకీర్తనలూ, శ్లోకపరానలు, తిరుప్పావై వంటివన్నీ నేర్చుకున్నారు. సోదరులకు దగ్గరి బంధువు, పండితులు అయిన దేవులపల్లి రామకృష్ణరావుగారి వద్ద సంస్కృత వ్యాకరణాన్ని, ప్రస్తావ త్రయాన్ని, వేదాంతదీప, అష్టాదశ రహస్యాలూ, నాలాయిర దివ్య ప్రబంధాల పరానలూ వీరి దినచర్యల్లా అయిపోయాయి. అన్న ఎంత చెప్పే తమ్ముడు అంత. ఒకరిని విడిచి ఒకరు ఉండేవారు కారు. గంభీరంగా అన్న చలాకీగా తమ్ముడు

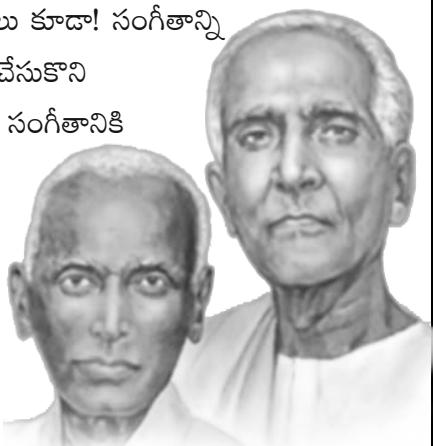
మూర్తిభవించిన విగ్రహాల్లా హుందాగా ఉండేవారు. వీరిని చూసి అందరు రామలక్ష్మణులు అనేవారు. ఇంతవరకు ఏవో ఉన్న సౌకర్యాలతో ఇంటి లక్ష్మణాలతో నేర్చుకున్ని సరే! మరి తమిళం, ఉర్దూ సాహితీ మాధుర్యం తెలిసే మంచి భాష నేర్చాలంటే ఎట్లా? నేర్చుకోవడమూ, నేర్చుగా నేర్చుకోవడమూ ఈ రెంటిలో ఉన్న భేదం తెలిసినవాళ్ళు సులభంగా గ్రహించగలరు. ఈ సోదరుల ఆలోచనాసరళి ఎటువంటిదో! నిజాం ప్రభుత్వ పాలన, రాచబాష ఉర్దూ, పార్టీలు అయితే కీకారణ్యాల ప్రాంతాలవడం వల్ల రక్షణార్థం ప్రభుత్వం గస్తి తిరిగే పోలీసులను నియమించింది. బీదరు నుంచి వచ్చిన ముస్లింలు వీరి ప్రాంతంలో ఉండేవాళ్ళు. వాళ్ళతో స్నేహం కుదుర్చుకుని భాషలోని మెళకువలు నేర్చుకోవడం, ‘లుగాల్ కిష్వరీ’ వంటి నిఘంటువు సాయంతోనూ, నిరంతరం చదవడంతోనూ ఉర్దూ, పారశీలు నేర్చుకుని ముఖాయర సాగసులు గ్రహించే స్థాయికి వచ్చారు. తరికంటి గోపాలకృష్ణాస్త్రగారి వద్ద ఆరాధములు, జటాంతమభ్యసించి (వేదాలకు సంబంధించినవి), గురువుగారి తండ్రిగారైన రామయ్యగారి దగ్గర దేవయాజ్ఞానాన్ని ప్రతిష్ఠాంతం నేర్చి, పాణిసీయ అష్టాధ్యాయి నేర్చుకున్నారు. రామాయణ, భారత భాగవతాలను క్షుణ్ణంగా చదివిన తెలుగు మాధుర్యంతోబాటు, సంస్కృత వ్యాకరణాన్ని నేర్చుకుని తాము అష్టాధ్యాయికి తెలుగు అనువాదాలు చేసే స్థాయికి ఎదిగిన ఈ సోదరులు ఇంగ్లీషును ఎట్లా వదులుతారు?

భారతదేశాన్ని ఆక్రమించిన బ్రిటీష్ వాళ్ళు నైజాం రాష్ట్రాన్ని ఒప్పందాలద్వారా అదుపులోకి తెచ్చుకున్నారు. ఇరువురు రాజుల మధ్య ఒప్పందాలనుసరించి ఇంగ్లీషు సైనికులు తెలంగాణలోనూ అక్కడక్కడ విధులు నిర్వర్తించేవాళ్ళు. నీటిపారుదల విభాగంలో పనిచేసే శ్వేతజాతీయుడు తీడబ్బు డి.కెంప్ ఇనుగుర్తిలో క్యాంప్ వేయడంతో సోదరులకు చిక్కాడు. అసలే పుస్తకాలు

కొనుక్కొచ్చుకొని తమంతతామే అన్ని చదివే నేర్చుకునే ఈ అన్నదమ్ములకు దొరికిన ఒక ఆంగ్ర ఊతకట్టును వదులుతారా? కెంప్ దగ్గర కొంత ఇంగ్లీష్ నేర్చారు. తరువాత తెనాలి తాలుకాకు చెందిన మోపర్తి రామకృష్ణయ్య అనే అతనిని తమ ఇంటివద్దే ఉండే ఏర్పాట్లు చేసి ఆయనవద్దు కొంత ఆంగ్రం నేర్చారు. ఇంతటితో ఇంగ్లీషు సాహిత్యాన్నట్లా చదివేది? ఇంకా ఏదో తపన. కేసముద్రంలోని టైల్స్ పేషన్ మాప్సర్ గారు దొరికారు ఈ సోదరులకు. ఇక ఇంకేం? వారి వెంట పడ్డారు. ధనవంతులు, విద్యావంతులు, గొప్పవాళ్ళు వీళ్ళు ఏంటి ఒక భాష కోసం ఇంత ఆరాటపడ్డున్నారు అని ఆశ్చర్యపోయి తగినన్ని సలహాలనీ, కలోనియల్ ప్రోనోన్సియేషన్ డిక్షనరీని ఇచ్చారు వారు. శంకరనారాయణ నిఘంటువును తెచ్చుకొని శబ్దర్థాలను నేర్చుకొమ్మన్నారని ఆ సాధనా చేశారు. ఇంతలో గవర్న్‌మెంటల్ హస్పిటల్‌లో పనిచేసే డాక్టరు గార్టెల్ ఇంగ్లీషు బాగా వచ్చినవారై ఉంటారని అనుకొని, వారి వద్దకు వెళ్ళారు. వారి అపోయింట్ దొరకకుంటే, తలనొప్పి ఉన్నదని ట్రీట్యూంట్ కోసమని వెళ్ళి వారి తలలో దాగిన ఇంగ్లీష్ భాష వెతుకులాటను గురించి విన్నవించుకున్నారు. ఇంత పేరు ప్రభ్యాతులున్న కుటుంబం నుండి వచ్చిన వీరిని చూసి ఆ డాక్టరుగారు ఏదో ఓ యాక్షన్ చెయ్యకుండా ఎట్లా ఉంటారు? వీరి ప్రయత్నాలకు, ఫలితాలకూ తెలుసుకొని ఆయన తమ దగ్గర ఉన్న పాత ఇంగ్లీష్ పేపర్లు, టైమ్స్ ఆఫ్ ఇండియా అడ్రస్‌న్నా ఇచ్చారు. అట్లా ప్రాక్టికల్ గా ఎట్లా భాషా మాధుర్యాన్ని గ్రహించవచ్చే ఈ సోదరులకు తెలిసింది. పత్రికలు చదివి, గ్రామర్ పుస్తకాలలో తరచి చూసి, ప్రయత్నించి, ప్రయత్నించి ఆంగ్రభాషాకోవిదులూ అయ్యారు. ఇంగ్లీష్‌లోనూ కవిత్వం రాయడాలూ, అనువాదాలు చేయడాలు వరకూ ఎదిగారు. ఇంతటితో ఆగిపోయిందా ఈ సోదరుల జ్ఞాన పిపాస? లేదు అనే సమాధానమే వస్తుంది.

తమిళం నేర్చుకోవద్దా! ఏదో మాట్లాడంపరికి భాషాపరిజ్ఞానముంచే ఎట్లా? సాహిత్యమంటే ఏమిటి? ఇక ప్రయత్నాలు మొదలయ్యారు. ఇనుగుర్తికి తమిళనాడు నుండి ఓ చర్చావ్యాధి పీడుతుడైన సాహిబు వస్తే సాహిబు. అతణ్ణి పట్టుకొని అతని కోరిక మేరకు అతనికి ఉర్దూ నేర్చి వీరు అతనివద్ద తమిళ వ్యక్తరణం అభ్యసించారు. తమిళ వాజ్యములోని గ్రంథాలనూ మద్రాసుకు వెళ్లినప్పుడు తెచ్చుకున్నారు. హిందీభాష కోసం కూడా తగినన్ని ప్రయత్నాలు చేసి, స్వయంగా నేర్చుకొని, తులసీ రామాయణం, మాధురీ విశ్వమిత్ర వంటి పత్రికలు చదివి అన్ని భాషల్లోనూ పొండిత్యాన్ని, ప్రతిభనీ సంపాదించుకున్నారు ఈ సోదరులు.

ఈ శాస్త్ర పండితులు కళాకారులు కూడా! సంగీతాన్ని
నేర్చుకొని, స్వయంగా వీణలను తయారుచేసుకొని
సంకీర్తనలు వాయించెడివారట. శాస్త్రీయ సంగీతానికి
సంబంధించిన పుస్తకాలు, గ్రంథాలను
కొనుక్కుని తెచ్చుకొని అవి చదివి సాధన
చేయడమే కాదు, వీణ తెచ్చుకొని
త్యాగరాయ కృతులు వంటివన్నీ
దేవాలయాల ఉత్సవాల్లో వాయించేవారు.

ఒద్దిరాజు సోదరులకు ఏదైనా కొత్త శాస్త్రీయ విషయాలను నేర్చుకోవాలి. అది తమ ప్రాంతవాసులకు, ప్రజలకు నేర్చించాలి అనే తపన చెందేవారు. అందుకోసమే ఎంతోమందిని చేరదినేవారట. వారికి భోజనాది సాకర్యాలనూ కల్పించేవారట. మరి ఇష్టాన్ని చేయాలంటే ఆర్థికంగా బాగుండాలి. పంటలవీ తమ

పొలాల్లో, చెల్పుల్లో పండితేనే గదా, ఉచితంగా ఎక్కుపీ నుండి వస్తాయి? ఈ సమస్యకోసమానూ, వీరిలో ఉన్న జిజ్ఞాసతోనూ బావులవద్ద మోటర్ పెట్టడం, కరంట్ తెప్పించుకోవడం - వీలుగాని పరిస్థితులుగా బట్టి ఆయిల్ ఇంజన్ తెచ్చుకోవడం విజయం సాధించడం ఇదీ వీరి ప్రజ్జ. మద్రాస్ లో పిట్టి త్యాగరాయశెట్టిగారనే ఒక సంపన్నులు వీరికి మిత్రులు. వారి సలహోలతో ఆయిల్ ఇంజన్, దానికి సరిపడే ఇంధన సామగ్రి, పనిముట్టు యంత్ర పరికరాలు అన్నీ కొనుకొన్నాని మెకానిక్సో బిగింపజేసుకున్నారు. కానీ, అది మొరాయించడంతో వీరి స్వంత ఆలోచనతో కొత్త ప్రయోగాలు చేసి అది పనిచేసేలా చేశారు. ఇంట్లోనూ, విద్యుత్తు బల్యాలు వెలిగేలా, ఇంట్లో సల్లాలు అమ్మే పెట్టించడం వంటివన్నీ వీరి పర్యవేక్షణలోనే చేశారు. అవసరానికి ఈ దొరవార్లు పనివాళ్ళపోయేవారు. పనివాళ్ళతో ఎప్పుడూ స్నేహభావంతోనే ఉండేవారు. పనికి గౌరవం, పనిచేసేవారంటే గౌరవం కలిగినవారే సోదరులు.

ఊళ్ళకి సైకిక్షను, ధర్మాన్ ప్లాన్స్ లనూ, గ్రామ ఫోన్ రేడియోలనూ పరిచయం చేసిన ఈ సోదరులకు ఒక రైన్ మిల్ కూడా ఉండేది. ‘చేతి పనులు’ అని ఎప్పుడో 1911ల నుండే ఈ కళావతంసులు అన్న పనులు తామే చేసి, అది చెయ్యగలమని నిర్ధారించుకున్న తరువాత, వాటికి సంబంధించిన వివరాలన్నీ లెక్కలు, కొలతలు, తయారీ విధానము వంటివన్నీ రాసిపెట్టుకున్నారు. అప్పుడు 1912 వరకు 600 ప్రణాళికలతో ఆ సమాచారమంతా 1922లో 1000 రకాల పనులుగా సిద్ధంచేసి 362 పేజీల గ్రంథాన్ని ముద్రించారు. సిరాలు, సబ్బులు, ఐస్ క్రీములు, తలనూనెలు వంటి నూనెలు, సెంట్లు, దంతచూర్చలు వంటి చిన్న తరపో పరిశ్రమ పెట్టాలనుకొనే వారికి ఈ గ్రంథం ఒక దిక్కాచి.

బాలవిజ్ఞానమంజూష అని మరో అద్భుత గ్రంథం సోదరుల విజ్ఞాన

సంపదను చాటింది. ఒక మనుమడు తాతను ప్రశ్నలు అడిగినట్టు తాత జవాబు లిచ్చినట్టు ఉన్న ఈ గ్రంథంలో 105 విషయాలున్నాయి. 1920లోనే ముద్రించారు. ఉదాహరణకు నిప్పు వేడిగా ఎందుకు ఉంటుంది? ఉల్లిగడ్డ కోస్తే కళ్ళ నుండి నీరెందుకు వస్తుంది? పాదరసంలో ఇనుమెందుకు మునగదు వంటి ప్రశ్నలకు శాస్త్రీయ సమాచారంతో విజ్ఞానదాయకంగా వ్రాశారు. ఈ పుస్తకం ఏ కాలంతోనూ సంబంధం లేకుండా విద్యార్థులకు ఉపయుక్తంగా ఉండేది.

ఆ కాలంలో ఫోటోలు తీయించుకుంటే ఆయుక్షీణమని ప్రజలు భయపడేవాళ్ళు. ఈ మూడు నమ్మకాన్ని పోగొట్టులని సోదరులిద్దరూ ఎంతో ప్రయత్నించారు. ఫోటో తీసే విధానాన్ని నేర్చుకొని తామే స్వయంగా తీసి, ఫిల్ములను కడిగి ప్రదర్శించారు. ఇంతటితో ఊరుకుంటే ఎట్లా ఈ విధి విధానమంతా ‘ఛాయాకర్షణము’ ఫోటోగ్రఫీ పుస్తకాన్ని రాశారు. 1921లో ముద్రించారు. 81 అంశాలను వివరించిన విధానం ద్వారా ఎవరైనా అవ్యాచదివి ఫోటోగ్రఫీ చెయ్యటం ఇది కూడా సమాజోద్ధరణలోని భాగమే! ఏ ఇంటర్ నెట్టు, ఏ గూగులూ, ఏ విక్ట్రీ పీడియాలూ లేని ఆ రోజుల్లో వ్రాసిన ఈ పుస్తకం అవసరమున్న మేరకు ఇంగ్లీషు ఉర్మినాలజీని వ్రాస్తూ ఇప్పటికీ నిలువగలిగేలా రూపొందించారు.

శారీరక శాస్త్రం అనాటమీ గురించి గొప్ప పుస్తకాన్ని వ్రాశారు. తల నుండి కాళ్ళవరకు శరీరంలోని అన్ని అవయవాల నిర్మాణ విధానమూ, పనిచేసే విధానము తెలుగు శాస్త్రీయ పదాలకు ఇంగ్లీషు పదాలను బ్రాకెట్స్ లో వ్రాస్తూ సాగిన ఈ పుస్తకం ఈ సోదరులే ఒకవోట అన్నట్టు “ఒక బిడ్డను కని, దత్తతక్కిచ్చి), తర్వాత కన్నవాళ్ళే ఆ బిడ్డను పెంపకానికి తెచ్చుకున్నట్టున్నది” మన అపూర్వ విజ్ఞానమంతా మరుగున పడిపోవడం. ‘విద్యుద్వీజ్ఞానము’ అనే పుస్తకాన్ని వ్రాసి, ఒద్దిరాజు

సోదరులు కవులా, రచయితలా? శాస్త్రవేత్తలా?, దాక్షర్లా? ఎవరు? ఎవరు వీళ్ళు అని ఆశ్చర్యపోయేలా చేస్తున్నారు. “ఈ విద్యాద్విజ్ఞానము భ్యాతికొఱకు కూర్చునది కాదు, దేశహిత చింతయే హేతువని” ఈ పుస్తకాల పీరికలో ప్రాసిన వీరు తగిన విషయసూచికతో, అనుబంధముతో వివరంగా ప్రాశారు. అవసరమున్నచోట ఇంగ్లీషులో ప్రాశారు. ఉదాహరణకు తంత్రిధార (Telegraph), నిష్టంత్రి (wireless) ఇట్లాంటివన్నీ విద్యుత్స్వక్త పరిమితి, ఆధారము, శక్తి, ఉపయోగము, విధివిధానము ప్రయోగము వంటి మొత్తం విషయాన్ని 115 పేజీలలో ముద్రించారు.

‘అగ్నిఃపూర్వ రూపం ఆదిత్య ఉత్తర రూపం
 ఆపః సంధిబీ వైద్యత స్వంధానం ఇత్యధి జ్యోతిషం
 (శిక్షావల్లి 3-9)

బుగ్గేదం చివరి మంత్రాన్ని చెప్పడం సోదరుల విశేషజ్ఞానాన్ని ప్రోదిచేసి చూపిస్తుంది. ఈ శాస్త్రాయ గ్రంథాలన్నీ పునర్ ముద్రణకు నోచుకున్న గ్రంథాలు! ఒద్దిరాజు సోదరుల కీర్తి కిరీటానికి కలిగ్పుతురాయిలు!!

‘స్వాతంత్ర్యద్వమ సూర్య చంద్రులు’

‘దాశరథి’ సాహిదరులు

- సాధన సరసింహచార్య

9440927200

• • • • •

ఆమ్మ! భారతీ!

నేను మరీ దేశాస్తి అనుసరించి

అడుగు ముందుకు వేయలే!

“జండా ఒక్కదీ ముండు వస్తేలాటి, దేశంబీక్కటే భారతా
ఖండానేతుహిమాచలోర్పుర కవిష్టాండంబులోనన్, రఘింద్రుడొ
కృండె, కావింద్రుడూల్లిత, జగద్ముద్ధాలలో శాంతికీ
దండోద్యుభ్యజయండు గాంభి ఒక్కటే తల్లి మహాభారతీ.”

అంటూ భారతమాతను కీర్తించి తన కలంతో, గళంతో
చైతన్యాన్ని, ధారలుగా కురిపించిన కవియోధుడు డా॥ దాశరథీ
కృష్ణమాచార్యులు గారు. మహాంధ్రోదయ కవిగా, తెలంగాణ
స్వాతంత్ర్య పోరాటయోధునిగా, నిజాం నవాబుల
అరాచకాలను, స్వాభిమానంతో ఎదుర్కొన్న దేశభక్తుడు.

1925, జూలై 22న ఉదయించిన ‘కవితాశరథి’ మన దాశరథి. తన కవితావేశాన్ని చేతలలో చూపి, ఇరవైరెండు సంవత్సరాల వయస్సులోనే కారాగార శిక్షను అనుభవించారు.

1944లో, తెలుగు భాషాపరిరక్షణ కోసం వెలిసిన ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్ (నేటి తెలంగాణ సారస్వత పరిషత్) ప్రథమ వార్షికోత్సవాలు ఓరుగల్లు కోటలో సురవరం ప్రతాపరెడ్‌గారి అధ్యక్షతలో జరగాలి అని సంకల్పించినపుడు, నిజాం ప్రభుత్వం విధించిన ఆంక్షలు, రజాకార్లు సృష్టించిన అగ్ని ప్రమాదాలను సైతం లక్ష్మిపెట్టుకుండా, అత్యంత దైర్యసాహసాలతో వాచిని ఎదిరించి “లడెంగే జౌర్ మరేంగే” “పోరాదుతాం... ప్రాణాలను సైతం వదిలిపెడతాం”, ఆజ్యాలల్లో ఆహాతి అయినా అవుతాం కానీ సదస్సును జరిపి తీరుతాం. అని ప్రకటించి, సింహాగర్జునతో ఆ సదస్సును నడిపించారు దాశరథిగారు.

సదస్సు అనంతరం, సమీపంలో ఉన్న తాతగారు, అమృమ్మ గార్ల ఊరు గూడూరు ప్రయాణమైన దాశరథిని పోలీసులు బంధించి, అప్రమత్తంగా లేనపుడు, వారికన్న గపి తప్పించుకొన్న స్వేచ్ఛ కిశోరం శ్రీదాశరథి.

1925లో ఆరంభమైన ‘గోలకొండ’ పత్రికలో చైతన్యస్వారిత కవితలతో, పూర్వకవులను స్వరిస్తు “భాగ్యసంపూత పైదరాబాదు మాత” అని కన్నగంటి సత్యనారాయణ మూర్తిగారి కవితను ఉటంకించారు. కారాగారంలో ఉన్నప్పుటికీ ఆ పత్రికను చదివి అందులో విశేషాలను ఇతరులకు తెలిపేవారు.

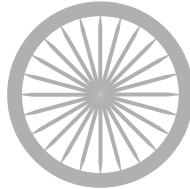
నిజాంబాద్ జైలులో ఉన్నప్పుడే, ప్రజల మనిషీ నవలారచయిత శ్రీ వట్టికోటు ఆళ్యార్ స్వామిగారిని కలుసుకున్నారు. జైలు జీవితంలో ఎన్నో కష్టాలను ఎదుర్కొన్న దైర్యశాలి. రాష్ట్రాల్లో సిమ్మెంట్, సున్నం కలిపి ఇవ్వడం వల్ల “బ్రతకడం కొరకు

తినాలి” అన్న సిద్ధాంతాన్ని నమ్మి, తినడం వల్ల జీర్ణశయం దెబ్బతింది. ఉడికీ-ఉడకని అన్నం, వారానికొకసారి వట్ట కలిపిన వరి అన్నం తిని ఆశయసిద్ధికోసం నిరంతరం తపించిన ‘ఉద్యమ సూర్యుడు’ ఆ సందర్భంలోనే నిజామూబాద్ జైలును గురించి “ఇందూర్ దుర్గం” అనే కవిత రచించారు. జైల్లో ఖైదీలు రజాకర్ల దాడిలో దెబ్బలు తిని సహించి, మొక్కలోని దైర్యంతో ప్రాణాలను నిలుపుకున్నారు. అనంతరం పైదారాబాద్ చంచల్గూడాలోని సెంట్రల్జైలుకు తరలించారు.

యావత్ భారతదేశానికి స్వరాజ్యం ప్రాప్తించినా, తెలంగాణా ప్రాంతం ఇంకా నిజామ్ కబంధ హస్తాలలో ఉండడం నిరసించిన దాశరథి వంటి పోరాటయోధులు, సైనిక చర్యను సమర్పిస్తూ, పటేల్ వంటి పరిపాలన దక్కని కొనియూడారు. ఆ సైనిక చర్యను “ఆపరేషన్ పోలో”గా అభివర్ణించారు.

“నాటి స్వాతంత్యసమరయోధులకు నా జీవార్ధు”

మృత్యురాక్షసి కరాళ
సృత్యానికి భీతిల్లని
మృత్యుంజయ మూర్తులారా
మీకిదే నా ప్రేమాంజలి!!

అఖండ భారతాన్ని ఉపాంచిన దాశరథిగారు ‘విశాలాంధ్ర’ విషయంలో సమైక్యభావాన్ని ప్రకటించారు.

భరతమాత ఉదరంలో పుండులాగ బాధించింది. ఈ మతోన్నాద పైదారాబాద్ రాష్ట్రం. ఆ పుండును మాన్సుడానికి “సైనికచర్య” ఒక శత్రువికిత్త అవసరమైంది.

రెండవసారి రాష్ట్ర విభజనరూపంలో జరిగి (మద్రాసు నుండి తెలుగు రాష్ట్ర విభజన) కొందరిని బాధపెట్టింది అన్నారు దాశరథి.

“అరచేతిని అడ్డుపెట్టి సూర్యకాంతిని ఆపలేరు” అన్న అన్న కవి వాక్యకు సార్థకత చేకూరుస్తూ తాను జైలులో ఉన్నా, ఎన్ని చిత్ర హింసలకు గురవుతున్నా, తన ఆక్రోశాన్ని, కవితావేశాన్ని, ఏదో ఒక రీతిలో ప్రదర్శించారు దాశరథి. జైలులో దంతధావనం కోసం ఇచ్చిన బొగ్గును సైతం కలంగా ప్రయోగించి ఆ జైలు గోదలపై కవితలను అల్లి, ప్రాణిన ఛైర్యశాలి దాశరథి.

“ఓ! నిజాము పిశాచమా! కానరాదు
నిన్ను బోలిన రాజు మాకెన్నడేని
తీగలను తెంపి అగ్నిలో దింపినావు
నా తెలంగాణా కోటిరతనాల వీణ”

ఈ పద్యంనేటికీ ప్రజల నాలుకలపై నడియాడుతూఉంది. ప్రజల హృదయాలలో శాశ్వతస్థానం పొందిన ప్రజాకవి దాశరథి.

“ఎల్లోరాగుహలందు పల్లవించి వేయిస్తంబాల గుడిలోన విరులుపూచి
శ్లోయపి ముక్కలో వికసించినట్టి నా తెలంగాణ కోడి అందాల జాణ ”

“నిజాం రాజు జన్మజన్మన్నాలబూజు” అన్న కవితాపంక్తులు నేటికినీ నినాదాలుగా నిత్యం స్నేరించుకోబడుతున్నాయి. జాతీయభ్యదయ భావాలతో, చైతన్యం రంగరించి అన్యాయంపైనా, అక్రమాలపైనా, మత విద్యేషుల కర్కుతానికి వ్యతిరేకంగా ప్రతిరహనా సాగింది. ఎదలను మీటింది.

‘అగ్నిధార’ రుద్రవీణ, మహాంద్రోదయం, కవితా పుష్పకం, అలోచనాలోచనాలు, గవాక్షం వంటి కావ్యాలతో సాహితీ ప్రియులను చైతన్యపర్చి దేశభక్తిని రగిలించిన కవివరేణ్యుడు శ్రీదాశరథి ఉమ్మడి ఆంధ్రప్రదేశ్ ఆస్థాన కవి గౌరవాన్ని అందుకున్నారు.

“దేహసనికి హృదయంలా
గేహసనికి కుడ్యంలా
సగరాసికి కుడ్యంలా
దేశానికి పైస్యం”
ఆంటూ సైనికుల దేశభక్తిని ప్రశంసించి
“దేశం దేవాలయం-దేశమాత తన దైవం
కాత్మిరం నిన్ను తలబి గల్పించించి
కన్నాకుమారి నిన్ను సదాస్తులించించి”

ఆంటూ సైనికులకు, యువకులకు ఆత్మస్థేర్యాన్నిచేసే రచనలు ఎన్నో చేశారు. స్వాతంత్ర్యానంతరం కూడా దేశంలో, రాష్ట్రంలో జరిగిన పరిణామాల పట్ల అడ్యుతంగా స్పందించి, తన కలాన్ని గళాన్ని సంధించి, అన్యాయాన్ని ప్రశ్నించిన ‘ధీరోదాత్త కవి’ దాశరథి గారు 1987, కార్తీక పౌర్ణమి నాడు 5-11-1987న దివంగతులయ్యారు.

డా॥ దాశరథి రంగాచార్యులు గారు

‘చిల్లర దేవుళ్లు’, మాయాజిలతారు, మోదుగుపూలు, జీవనయానం, మొదలైన నవలలతో, సామాజిక స్థితిగతులను, నిజాం పాలనలో వీరుల కష్ట-నష్టాలను, కడగండ్లను, మత విద్వాణ్ని ఎండగట్టిన కలంయోధుడు డా॥ రంగాచార్యులు గారు.

12-3-1930 సంవత్సరంలో జన్మించిన దాశరథి రంగాచార్యులుగారు విశిష్టాద్వేత సాంప్రదాయ కుటుంబంలో జన్మించినప్పటికీ, అన్నగారు కృష్ణమాచార్యుల సాంగత్యంలో పెరిగినప్పటికీ, తెలంగాణా మాండలిక భాషపై పట్టు సాధించి, అభ్యుదయభావాలతో, ఛాందసభావాలకు దూరంగా, సూటిగా, నిష్ఠాక్రికంగా, నిక్కచ్చిగా, స్పష్టంగా తన అభిప్రాయాన్ని వెలిబుచే “లోక విరోది”.

ఆనంద్జీవి రాజ్యంలో తెలుగువారు నివసించే ప్రాంతాన్ని ‘తెలంగానా’ అని వ్యవహరించేవారని, కాలక్రమంగా ‘తెలంగాణ’గా వ్యవహరి నామంగా మారింది. అని నేటి తరాలకు మార్గదర్శనం చేసిన హితవరి. “తెలంగి-బేడంగి” “తెలుగు వికారభాష” అని నిజం ప్రభుత్వం తెలుగును నిరసిస్తే, వీరు, తన సోదరునితో కలిసి తల్లి వేంకటమ్మ గారి వద్ద, పంచమహోకావ్యాలు, అప్ప కఫీయం వంటి సంస్కృత కావ్యాలు, తెలుగు భాషలోని వివిధ కావ్యాలను అభ్యసించారు.

అనంతరం ‘గార్ల’ గ్రామంలోని శివాలయం, సత్రంలో బడిని నెలకొల్పి, పిల్లలకు పాతాలు మాత్రమే బోధించకుండ, ‘అంధ్రప్రభ’, ప్రజాశక్తి మొదలైన పత్రికలను తెచ్చించి గ్రంథాలయంగా తీర్చిదిద్దారు. గోలకొండ, మీజాన్ వంటి పత్రికలు కూడా ఆ గ్రంథాలయానికి వస్తూ ఉండేవి. తద్వారా గ్రామస్తులలో దేశభక్తిని, నిజం ప్రభువుల అరాచకాలను వివరిస్తూ ఉండేవారు.

‘బాల సంఘం’ స్థాపించి, బాలలతో, పౌరులతో పోలీసుల అంక్షలను ధిక్కరించి ఊరేగింపు నిర్వహించారు రంగాచార్యులు గారు. రజాకార్ల విజ్యంభనలతో వారు బోధనా పృత్తికి తాతాల్చిక విరామమిచ్చారు. వయోజనలకు రాత్రి పారశాలను నడవడం, ఖమ్మం పర్యటనకు మహాత్మగాంధీగారు విచ్ఛిసినప్పుడు వారి ప్రసంగంతో స్వార్థిని పొందిన రంగాచార్యులుగారు ఖద్దరు ధరించడం ఆరంభించారు. 1947, ఆగస్టు 15న స్వాతంత్యం లభించిన శుభ తరుణంలో వారు స్థాపించిన గ్రంథాలయంలో వేడుకను నిర్వహించిన జాతీయవాది. రజాకార్ల దాడికి బలి అయిన కుటుంబాలతోబాటు రంగాచార్య గారి ఇల్లు, సామాగ్రి సమస్తం నాశనమయ్యాయి. అయినా చెక్కుచెదరని విశ్వాసంతో, ఆ పరిస్థితిని తన జీవనయానానికి అనువుగా మల్చుకున్నారు.

ప్రముఖ సంపాదకులు భాసా సుబ్బారావుగారి సంపాదకత్వంలో వెలువడే “స్వతంత్ర” పత్రికలో రంగాచార్యగారి వ్యాసాలు ప్రచురితమై వారిని సాహితీవేత్తగా లోకానికి పరిచయం చేశాయి. అనంతరం ఉపాధ్యాయ వృత్తిని చేపట్టిన వీరు కొంతకాలం తర్వాత సికింద్రాబాద్ మునిపల్ కార్పూరేషన్లో తెలుగు అనువాదకులుగా ఉద్యోగం చేపట్టారు. చైనా హిమాలయాలపై దాడి జరిపినపుడు, ఆ దురాక్రమణాను నిరసిస్తూ, రంగాచార్యులుగారు వివిధ కవులను ప్రేరిపించి ‘రణభేరి’ పేరిట సంకలనంగా ప్రచురింపచేశారు.

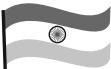
నిజాం కాలంనాటి తెలంగాణా ప్రజల జీవితాలను అనంతరం తెలంగాణా ప్రజల జీవన చయనిక నేపథ్యంగా “మోదుగపూలు” నవలను రచించారు. వీరి రచనలు ‘జనపదం’, ‘రానున్నది ఏది నిజం’, ‘బుగ్గేదం’ అన్న రచనలు పారకులలో చైతన్యాన్ని, ప్రేరణను కల్గిస్తాయి. ఈ విధంగా దాశరథి కృష్ణమాచార్యులుగారు కవిగా సాహిత్యసేవను చేస్తే, వారి సోదరుడు రంగాచార్య గారు నవలారచయితగా తనదైన శైలిలో సాహిత్యసేవను చేశారు.

తెలంగాణా ప్రజలలో నూతనరక్తాన్ని అందించి, స్తుభతను పోగొట్టి జాతి చైతన్యానికి తమవంతు నేవలందించిన ఈ సోదరులు “ఉద్యమ స్వార్థికి సూర్య చంద్రులు” అనడంలో అతిశయ్యాక్తి లేదు.

దాశరథి కృష్ణమాచార్యగారి గేయంలో
 “తరతరాల దీపిడిల ఉలతాళ్ళను తెగతెంచి
 నరనరాల అగ్నిధార ఉమ్మెనలా పెకలించి
 మరోకొత్తప్రపంచాన్ని మనిషిగెలుచుకోవాలి”

అన్నట్లుగా సాహితీలోకం, యువ, నవకవులు ఈ సోదరులను ఆదర్యంగా తీసుకున్నపుడే అసలైన స్వతంత్ర్య స్వార్థి మనం పొందినట్లు భావిధ్యాం. అదే వారికిచేచే ఆక్షర నివాళి.

ఆనాటి హైదరాబాద్

- చారిత్రక సవలాచక్రవర్తి
ప్రాఫెనర్ ముఖగిండ శివభూషణ,

ఎం.ఎ., పిపోవ్.డి.

(రిహైర్ తెలుగు ప్రాఫెనర్, ఉన్నానియా విశ్వవిద్యాలయం)
040-27425668, నెఱ: 9603612246

ప్రాచీన చరిత్ర:-

నేడు తెలంగాణ అనే పేరుతో పిలువబడుతున్న రాష్ట్రం 2014లో సంయుక్త ఆంధ్రప్రదేశ్ నుండి విడివడి ఏర్పడింది. దీనిని హర్షం నిజాం రాజ్యం అని పిలిచేవారు. క్రీ.శ. 1323లో కాకతీయ సామ్రాజ్యం అంతరించిన తర్వాత ఈ ప్రాంతం అన్యక్రాంతమయింది. కాకతీయ రాజులు ఇటు జీరంగాబాదు నుండి అటు కాంచీపురం వరకు పరిపాలించారు. రెండవ ప్రతాపరుద్రుని తర్వాత ఈ ప్రాంతాన్ని విముక్తం చేయడానికి కాపయ నాయకుడు, ప్రోలయ నాయకుడు వంటివారు ఓరుగల్లు కోటకు మామిడాకు తోరణాలు కట్టినప్పటికీ వారి ప్రయత్నాలు బహుకాలం నిలువలేదు. ఈ విధంగా 600 సంవత్సరాలు తెలంగాణా ప్రాంతం పరాయాపాలనలో ఉంది. 1948 సెప్టెంబరు 17వ తేదీ సర్హద్ వల్లభభాయి పటేల్ చౌరవతో ఈ దేశం స్వతంత్ర భారతంలో అంతర్లీనమయింది.

తెలంగాణ అనబడే హైదరాబాదు సంస్కారాన్ని పరిపాలించిన చివరి అసఫ్జుల్ హిందు వంశస్థుడైన రాజు ఉన్నాన్ అలీభాన్. ఇతడు ఈ రాజవరంపరలో ఏడవవాడు. ఈ కాలంలోనే ప్రజోద్ఘమాలు తీవ్రంగా జరిగాయి.

ప్రత్యుష పవనాలు:-

ఆ కాలంలో అంటే నేటికి నూరు సంవత్సరాలకు పూర్వం హైదరాబాదు సంస్థానంలో బోధనాభాషగా ఉర్రూ ఉండేది. పర్మియన్ భాషకు కూడా పట్టం కట్టరు. తెలుగు నామమాత్రంగా ఉండేది. ఈ దశలో సికిందరాబాదు, వరంగల్ వంటి ప్రాంతాలల్లో జాతీయ పునరుజ్జీవనోద్యమంలో భాగంగా సంస్కృతం, తెలుగు, మరాఠి నేర్చే విద్యాలయాలు ప్రజలు ప్రారంభించారు. 1920 ప్రాంతంలో వరంగల్లో శ్రీ కాశీ విశ్వేశ్వర సంస్కృత విద్యాశాల మొదలయింది. హైదరాబాదులో కేశవరావు కోరట్టుర్ మరాఠి భాష కోసం విశేష కృషి చేసి వివేక వర్ధనీ విద్యాసంస్కలను ప్రారంభించారు.

తెలంగాణలోనే జాతీయ పునరుజ్జీవనానికి ఆర్యసమాజం గణనీయమైన సేవ చేసింది. సత్యాగ్రహ ప్రకార్ణను తెలుగులోకి అనువదించారు. ఆర్య ప్రతినిధి సభ ఏర్పడింది. దిలిత ఉద్యమకారుడు భాగ్యరెడ్డి వర్క వంటివారు కూడా తొలుత ఆర్య సమాజ సభ్యులే. తెలుగు భాషోద్ధరణ కోసం హైదరాబాదులో శ్రీకృష్ణ దేవరాయాంద్రభాషా నిలయం, ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్, వరంగల్లో రాజరాజనరేంద్ర ఆంధ్రగ్రంథాలయం వంటివి ప్రారంభించారు. ఈ గ్రంథాలయాలలో అంతర్లీనంగా రాజకీయ కార్యకలాపాలు జరుగుతూ ఉండేవి. చాదర్ఫూట (చంద్రఘుట్టం)లో ఒక ప్రముఖ పారశాల ఉండేది. సీతారాంబాగ్లోను తర్వాత పారశాల నడిపారు. 1948లో పోలీసు చర్య తర్వాత ఉన్నానియా యూనివర్సిటీలో ఎం.ఎ. (తెలుగు) ప్రారంభించారు.

సంస్థానాల సేవ:-

తెలంగాణ విమోచనం జరిగే వరకు ఈ ప్రాంతం నిద్రాణంగా ఉన్నప్పటికీ స్థానిక సంస్థానాధికులు చేసిన సేవలు మరువరానివి. గద్వాలకు విద్యుత్ గద్వాల అని పేరు ఉండేది. ఇక్కడ ప్రసంగించి సన్మానం పొందితే వారికి జాతీయ స్థాయిలో గుర్తింపు లభించేది. తిరుపతి వేంకటకులు, మా నాయనగారు ముదిగొండ మల్లికార్ణునరావు గారు ఈ సంస్థానం నుండి 1935 తర్వాత సత్యారూలు

అందుకున్నవారే. కవి పండితులు సభా ప్రాంగణానికి చేరడానికి వచ్చే దారిలో ఒక తెల్లని వస్త్రాన్ని పరిచేవారు. ఆ వష్టంపై రాలిన పాదధూళిని రాజావారితో సహా సంస్థాన ఉద్యోగులు ప్రసాదంగా స్వీకరించి నుమట ధరించేవారు.

బెర్కప్లి తిరుమలయ్య, పురాణం దీక్షాచార్యులు నేటికి 150 సంవత్సరాలకు పూర్వమున్న గద్వాల కవులు. ఆదిపూడి ప్రభాకరరావు, శీతారామభూపాలుని సమకాలీన కవి. వీరు సంస్కృతాంధ్ర భాషలను పోషించారు. శీతారామభూపాలుని అనంతరం ఆయన ధర్మపత్మి రాణి ఆదిలక్ష్మీదేవమ్మ కూడా భాషాపోషణం చేశారు.

ఆత్మకూరు: మహాబూబ్‌నగర్ జిల్లాలోని అమరచింత లేక ఆత్మకూరు సంస్థానం కూడా భాషాపోషణ చేసింది.

వనపర్తి: ఈ సంస్థానమునకు మూలపురుషుడు వీరకృష్ణారెడ్డి. కంచి, శ్రీరంగం వంటి ప్రాంతాల నుండి సంస్కృతాంధ్ర కవిపండితులు ఇక్కడికి వచ్చి శ్రీరంగాపురం అనే ప్రాంతంలో స్థిరనివాసం ఏర్పరచుకొని రాజపోషణ పొందారు.

జటప్రోలు: దీనికే కొల్లాపురము సంస్థానం అని పేరు. సురభి వంశీయులు వీరి మూలపురుషులు.

దోమకొండ: ఇది కూడా ప్రాచీన సంస్థానమే. కామిరేడు ఈ సంస్థాన మూలపురుషుడు. మెడకుకు చెందిన బక్కనపోలు వీరి రాజధాని.

సంయుక్త ఆంధ్రప్రదేశములో బొబ్బిలి, విజయనగరము, పెద్దాపురము, పితాపురం, చల్లప్లి, నూజిపేడు, అమరావతి, వేంకటగిరి వంటి పెద్ద సంస్థానములు కరవది, పోలవరం వంటి చిన్న సంస్థానములు, ఉర్లాం వంటి ఆరాధ్య బ్రాహ్మణ సంస్థానములు కూడా ఉన్నాయి. ఐతే వారి సాహిత్య కళాపోషణ

పత్రికలు - రచయితలు: -

సాంస్కృతిక పునరుజ్జీవనంలో భాగంగా నీలగిరి పత్రిక, శశి, గోలకొండ పత్రిక, మీజాన్, దివ్యవాణి వంటివి ప్రారంభింపబడ్డాయి. వరంగల్లో ఆకారపు నరసింహం గుప్త శివాలయ నిర్మాణం చేశారు. అందులోనే సంస్కృత కళాశాల నడుస్తూ ఉండేది. శివశీ ముదిగొండ శంకరారాధ్యలు (పీఠాధిపతి) ఇక్కడ తైవమత ప్రచారం కోసం గ్రంథమాల ప్రారంభించి సోమనాథ భాష్యము వంటి సంస్కృత గ్రంథాలను 1920 ప్రాంతంలో ముద్రించడం ప్రారంభించారు. వీర సమాధి ప్రస్తుతం సికిందరాబాదులోని కవాడిగూడ ప్రాంతంలో ఉంది. దివ్యవాణి వారపత్రికను చివుకుల అప్పయ్య శాస్త్రిగారు సికిందరాబాదు నుండి నడిపారు. అవ్వారి వాసుదేవశాస్త్రి, ముదిగొండ మల్లికార్ఘునరావు, రాయప్రోలు సుబ్బారావు, కళ్యాణసందమాంతాచార్య వంటి ప్రముఖులెందరో ఇందులో చెత్తన్నవంతమైన వ్యాసాలు, కవితలు రచిస్తూ ఉండేవారు. ప్రభాకర ఉమామహేశ్వర పండిట్ వంటి విద్యాంసులు తెలంగాణాలో సంచరించి ధార్మికోపన్యాసాలు చేసేవారు. ఇదంతా 1940 నాటిమాట. బి.ఎన్. శాస్త్రి గారి మూసి మాసపత్రిక నేటికీ నడుస్తున్నది.

కళారంగం: -

కొంపల్లి జ్వాలాయారాధ్యలు హరికథల ద్వారా వరంగల్ వంటి ప్రాంతాల్లో చెత్తన్నయం తీసుకొని వచ్చారు. సామాన్యులకు అందుబాటులో ఉండేటట్లు చెర్పిరాల భాగయ్య భారత రామాయణ గాథలతో యక్కగానములు రచించి ప్రదర్శించారు. రోషనారా నాటకాన్ని ఇఱ్పిపోంపట్టుంలో ప్రదర్శిస్తుంటే నిజాం ప్రభుత్వం నిషేధం విధించింది. సురవరం ప్రతాపరద్గిగారి సంపాదకత్వంలో గోలకొండ పత్రిక, గోలకొండ కవుల చరిత్ర, రామాయణ విశేషములు, మన పండుగల వంటి రచనలను ప్రచురించి జనజాగృతికి తోడ్పడ్డారు.

ఎందరో మహాముఖావులు: -

నిజాం పరిపాలనకు వ్యతిరేకంగా ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తి, దాశరథి

కృష్ణమాచార్య, స్వామి రామానుండ తీర్థ వంటివారు ఎందరో పాల్గొన్నారు. ఇందులో రామానుండ తీర్థ, పి.వి. నరసింహరావు గారికి గురువు. దాశరథి అగ్నిధార, రుద్రవీణ వంటి రచనలు చేశారు. నా తెలంగాణ కోటి రత్నాలవీణ అనే వాక్యం ఈయన గ్రంథం లోనిదే.

1930వ దశకంలో మహాత్మాగాంధీ ప్రోదరాబాదులో పర్యాటించి ప్రసంగించారు. ఆ సభలో వసూలైన ధనమంతా అక్కడే కార్యకర్తలకు ఇచ్చి వెళ్ళారు. చిదిరెమరం వీరభద్ర శర్మగారు విభూతి అనే శైవమత పత్రికను నడిపారు. తర్వాతి కాలంలో వీరు కాశీకి పీరాధిపతిగా వెళ్లిపోయారు. భూపతి కృష్ణమూర్తి, ఎం.ఎస్. రాజలింగం గార్లు గాంధీయమార్గంలో స్వదేశీ ఉద్యమం నడిపి గృహ పరిశ్రమలు ప్రారంభించారు.

కొండూరి రామలింగం, బుచ్చిరాజలింగం, మంకెయ్య లింగం సోదరులు సాహిత్య సేవకు విరాళాలు అందించారు. బూరుగు మహాదేవ, వంగపల్లి నీలకంరం వంటి వదాన్యల సేవలు కూడా చిరస్మరణీయములే.

ప్రాతః స్వరణీయులు:-

1913 మహాబూబ్ నగర్లో హితబోధిని పత్రిక ప్రారంభమైనది. కాని ఆర్థిక కారణములతో ఆది సాగలేదు.

1922 అగస్టు 24 నీలగిరి పత్రిక, 1922 అగస్టు 27వ తేదీ నుండి మహాబూబాబు ఇనుగుర్తి గ్రామము నుండి ‘తెలుగు’ అనే పత్రిక వెంట వెంట వచ్చాయి. షబ్దింసు వెంకట రామనరసింహరావు మొదటి పత్రికకు, ఒద్దిరాజు సీతారామచంద్రరావు దేశముఫ్ రెండవ పత్రికకు సంపాదకులు.

సుజాత, ఆంధ్రాభ్యుదయము, ఆంధ్రార్థీ అనే పత్రికలు వచ్చాయి. 1925లో గోల్గొండ పత్రిక వారానికి రెండుసార్లు వస్తుండేది.

పూలతోట (మద్యపాన నిరోధక పత్రిక), శైవమత ప్రచారిణి కూడా ఈ కాలం నాటివే.

శివధర్మ గ్రంథమాల, అణాగ్రంథమాల, విజ్ఞాన ప్రచారిణి, సాహిత్య మేఖల సాహితీ సమితి, కాకతీయ కళా సమితి వంటి సంస్థలు వచ్చాయి.

బుక్షపట్టం రామానుజాచార్యుల వారి తెలంగాణా, దేవులపల్లి రామానుజరావు గారి శోభ పత్రికలు ప్రముఖమైనవి.

తెలుగు భాషకు అగోరవం:-

1921 నవంబరు 11-12 తేదీలలో హైదరాబాదులో కార్య అధ్యక్షతన ఒక సంఘు సంస్కరణ సమావేశ శిబిరం ఏర్పాటు చేశారు. రెండవ రోజు ఒక వక్కగా అలంపల్లి వెంకటరామారావు తెలుగులో మాట్లాడడానికి లేపగానే అంతా గేలి చేశారు. ఈ అవమానం భరించలేక కొందరు టేకుమాల రంగారావు గారింట్లో రాత్రికి రాత్రే సమావేశమైనారు. ఇదే ఆంధ్రజన సంఘు సంస్థ స్థాపనకు మూలకారణం. ఇందులో మహా విద్యాంసులు, ప్రముఖ రాజకీయ నాయకులు ఉన్నారు. శ్రీ కొండా వెంకట రంగారెడ్డి అధ్యక్షుడు. ఆదిరాజు వీరభద్రరావు వంటివారు సభ్యులు. ఉర్దూ, ఆంగ్లములకు సమానంగా గౌరవము తెలుగునకు రావలేననునది వీరి సంకల్పము. ఇలా భాషోద్యమం సాగింది. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తి అవతరణకు ఇది పూర్వరంగము.

దివ్యవాణి, సుకృత ప్రసాదము, మాతృభారతి, వివేకవర్దనీ పరిషత్త ఇలా అవతరించి వరుసగా గ్రంథ ప్రచురణ సంస్థలుగా మారాయి. ఇవి తెలుగులో పుస్తకాలు తీసుకువచ్చాయి.

తెలంగాణ రచయితల సంఘుం కొంచెము తర్వాత వచ్చింది. ఇందులో సి. నారాయణరెడ్డి, దాశరథి కృష్ణమాచార్యులవంటి కవులు సభ్యులు. ఇదే సమయంలో సామ్యవాద సిద్ధాంతంతో రచయితలు కొందరు రంగస్థలం పైకి వచ్చారు.

పోరాట ధోరణి:-

నారాయణరావు పవార్, రావి నారాయణరెడ్డి నిజంపై సాయుధ పోరాటం చేసి అరెస్టు అయినారు. కొందరు సత్యాగ్రహ శిబిరాలు నిర్వహించారు. ఇవి ప్రత్యక్ష పోరాటాలు.

నాసిక్లో శ్రీధర్మహిర్, బి.ఎస్. ముంజే గారి నేతృత్వంలో నాసిక్ మిలటరీ పారశాలలో వందేమాతరం రామచంద్రరావు, వీరభద్రరావు వంటివారు తమ అనుభవాలతో బాటు తెలంగాణ విముక్తి పోరాటాన్ని గ్రంథరూపంలో తీసుకొని వచ్చారు. ఈ సందర్భంలో షోయబుల్లాఖాన్, అడవి బాపిరాజు వంటి రచయితలను కూడా స్ఫురించుకోవాలి. మక్కాం మొహియుద్దీన్ సామ్యవాద రచయిత.

విద్య, వైద్యం, కళలు:-

కేశవరావు కోరటగ్ర్రు, వినాయకరావు విద్యాలంకార్ వంటి వారి సేవలు చిరస్ఫురణియుమెనవి. వైద్యరంగంలో యునానీకి సమాంతరంగా జయసూర్య పెశామియోను, ప్రతివాద భయంకర శతగోపాచార్యులు వరంగల్లలో ఆయుర్వేదాన్ని ప్రచారం చేశారు.

సాంస్కృతిక పునరుజ్జీవనంలో అంతర్భాగంగా ఒగ్గుకథ, నిర్మల్ పెయింటింగ్, గద్వాల, పోచంపల్లి వస్తు పరిశ్రమ చెప్పుకోదగ్గవి. వృధ్వరాజ్యకపూర్ వంటివారు పైదరాబాదు వచ్చి నాటకప్రదర్శనలు ఇచ్చారు.

ఉద్యమ విశ్లేషణ:-

ఏ ఉద్యమంలోనైనా తొలిదశలో ప్రచార గీతాలు వెలువడుతాయి. బండెనక బండికట్టి వంటి చాలా గీతాలు వచ్చాయి. తర్వాత దశలో ఖండకావ్యాలు, మహాకావ్యాలు వస్తాయి. అవి ఉద్యమకాలంలోనే కాక అనంతర కాలంలో కూడా రావచ్చు. మీనిప్రయోజనం నాయక ప్రశంస, గతవైభవ పునరుద్ధరణము, శత్రువునింద, వర్తమాన విషాదము, ఉద్యమస్వార్థకి ఉత్సేజాన్ని కల్గించడం.

ఆరుద్ర రచించిన త్వమేవాహం, సోమసుందర్ వజ్రాయుధం, యం. వీరభద్రమూర్తి మహామరకతము, నోరి నరసింహశాస్త్రి చారిత్రక నవల రుద్రమదేవి, బేశూరి శ్రీనివాసమూర్తి ఓరుగల్లుకోట, ఒద్దిరాజు సోదరుల రుద్రమదేవి, దాశరథి కృష్ణమాచార్యుల అగ్నిధార, రుద్రవీణ, ఆదిరాజు వీరభద్రరావు వచనం ప్రాచీనాంధ్ర మహానగరములు, వానమామలై వరదాచార్యుల వారి మఘవలయము, ధర్మధ్వజము, పోతన చరితము, విశ్వనాథ సత్యనారాయణ ఆంధ్ర పోరుషము, ఆంధ్ర ప్రశస్తి, ముదిగొండ శివప్రసాద్ మాలిక్ కాఫర్, బి.ఎన్. శాస్త్రి ప్రతాప రుద్రమదేవి, ముదిగొండ శంకరారాధ్యుల శివభజన కీర్తనలు తటస్థ గ్రామ పంచరత్నములు వంటి ఎన్నో రచనలను ఈ సందర్భంగా జ్ఞాపకం చేసుకోవచ్చు).

‘ప్రాజు పంచేనో ఇచట శోర్యాపు
 పాయసమ్మలు నాగుల చవితి నాళ్ల
 ఏరెండు జాముల జిముని వేడిమి వచ్చి
 కలిసి పోరియెనొ త్రిలింగ ప్రభువుల’ - ఇది విశ్వనాథవారి రచన.

త్రిలింగ దేశము మనదీయే - తెలుంగులంబే మనమేనోయే - ఇది పైటిపాటి సుబ్బారామశాస్త్రిగారి గీతం.

రాళ్లలోపల పూలు పూచిన రామమంబిర బీల - ఇది ఆనంతరకాలంలో రామపు మీద సి. నారాయణరెడ్డి ప్రాసిన సంగీత రూపకం.

ందెవ ప్రతాపరుద్రుని జీవితం ఆధారంగా వచ్చిన విశ్వనాథ వారి సప్తప్రాణి నవల 1955 ప్రాంతం నాటిది.

ఇతర భాషలు:-

ఉర్దూ, ఇంగ్లీషు, పర్సియన్ భాషలకు అధిక గౌరవం ఉండేది. సంస్కృతం పూర్తిగా నిర్వచిం అయింది. పునరుజ్జీవనంలో మరాలీ, ఉర్దూ రచయితల పాత్ర

కూడా ఉంది. వరంగల్లో శాయర్ కాళోజీ రామేశ్వరరావు వంటివారు ఎందరో ఉన్నారు. సావర్ణర్ హిందూ మహాసభ ప్రభావం కూడా 1940-48 మధ్యభాగంలో నిజాం రాష్ట్రంలో పడింది. రహస్య కవి సమ్మేళనాలు జరిగేవి. లైబ్రరీలల్లో పైన నాలుగు న్యాస్ పేపర్లు ఉండేవి. అండర్ గ్రౌండ్లో నిజాం వ్యతిరేక రాజకీయాద్యమాలు సాగేవి.

విజయవాడ నుండి కమ్యూనిస్టు ఉద్యమకారులు నల్గొండ వచ్చి స్థానిక దొరలకు వ్యతిరేకంగా ప్రజలను సమీకరించేవారు. 1948లో తెలంగాణ విమాచన జరిగిన తర్వాత కొంత భూభాగం కర్ణాటకలోను మరికొంత మహారాష్ట్రలోను కలిసిపోయింది. నేటికీ తాండూరు, వికారాబాదు ప్రాంతాలల్లో వీరతైవ ప్రాభల్యం గమనింప వచ్చు). 1940 తర్వాత సికిందరాబాదు, వరంగల్ వంటి ప్రాంతాలల్లో సినీధియేటర్లు వచ్చాయి. ఇదొక కొత్త అనుభూతి.

పూజలు - విశ్వసాయలు:-

ఆనాడు టాంగాలు ప్రధాన ప్రయాణసాధనాలు. జమలాపురం కేశవరావు వంటి నాయకులు గుర్రాలపై తిరుగుతూ ఉండేవారు. శ్రీతైలం వంటి ప్రాంతాలకు డోలీల మీద వెళ్లేవారు. వేములవాడ, కౌరివి, కాళేశ్వరం వంటివి ప్రధాన తీర్థస్థలాలు. ప్రజలల్లో బాణవతి వంటి మూడు విశ్వసాయలుండేవి. స్త్రీలు ఆశ్వయుజ మాసంలో సామూహికంగా బతకమ్మలు ఆడేవారు. వరంగల్లో కొండూరి వారి తంగేడుపూల బతకమ్మకు చాలా ప్రాధాన్యం ఉండేది. భద్రకాళి దేవాలయం లోపలికి చీకటి పడితే వెళ్డానికి భక్తులు జంకేవారు. క్రైస్తవులు మతం మార్పిడికి విడ్య, వైద్య సంస్కలను ముసుగుగా వాడుకున్నారు. ఈ ప్రభావం సీమాంధ్రలో తీవ్రంగా కన్పడుతున్నది. వేదాలను ఏనుగు అంబార్చె ఆర్యసామాజీకులు 1960వ దశకం వరకూ ఉంగించారు.

1947కు ముందు మేడారం సారక్క సమ్మక్క జాతర ప్రధానంగా కోయల (వనచరుల) పరిమిత ఉత్సవం. ప్రాదురాబాదు సుల్తాన్బజారు నుండి రాణీగంజ్

వరకు నిర్మాచుప్యంగా ఉండేది. సాంస్కృతికంగా సనాతనులకు ఆర్య సామాజికులకు మధ్య తీవ్ర అభిప్రాయభేదాలుండేవి. విరాట్ అనే పత్రిక ఆర్యసమాజ ప్రచారం కోసం, దర్శణం అనే పత్రిక వీరశైవ ప్రచారం కోసమూ అప్పుడు వచ్చాయి.

భండారు చంద్రమాళీశ్వరరావు, భండారు సదాశివరావు, పొట్లపల్లి రామారావు, పాములపర్తి సదాశివరావు, కాళోజీ నారాయణరావు, బి.ఎన్. శాస్త్రి, చిరుదురాజు రామరాజు, దాశరథి రంగాచార్య, పాకాల తిరుమల రెడ్డి (శిల్పి), కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి (సంస్కృతభాష) వంటివారిని కూడా స్వరించుకోవాలి. రాజు బహదూర్ వెంకట రామారెడ్డి గారి రెడ్డి హస్తల్, రెడ్డి మహిళా కళాశాల ప్రముఖమైనవి. బర్క్షిపురాలోని వీరశైవ విద్యావర్ధక హస్తల్, భాగ్యరెడ్డివర్మ ఆది హిందూ సంఘు పారశాల ఆ తరానికి చెందినవే. వరంగల్ వేయస్తంభాల గుడి, శంఖుని గుడి, సికిందరాబాదు గజేశ దేవాలయం, కర్మన్సఫూట్ ఆంజనేయస్వామి గుడి, ప్రముఖ ఆధ్యాత్మిక కేంద్రాలు. పాతబస్తీలో చాలా దేవాలయాలు భూగర్భంలో ఉండడం గమనార్థం.

రహస్య శిల్పం:-

ఈ అందమైన విషయం ఈ సందర్భంలో గుర్తు చేస్తాను. 1920 ప్రాంతంలో ఉన్నానియా విశ్వవిద్యాలయం ప్రారంభమైంది. భవన నిర్మాణం నిజాం నవాబు చేయించాడు. ఐతీ నిర్మాణ కార్యకులు హిందువులు. అందులో ఒకడు నిర్మాణానికి శుభం కలుగవలెనని భావించి రహస్యంగా ‘ఓం’ చెక్కాడు.

యునివర్సిటీ ప్రాంగణంలోనికి ప్రవేశించిన తర్వాత మెట్లు ఎక్కుతుంటే ఆక్రూ దీనిని సూక్ష్మంగా పరిశీలిస్తే కన్పడుతుంది. ఇక్కడ మనం గమనింపవలసిన అంశం ఏమంటే అంధ ప్రాంతంలో సాంస్కృతిక పునరుజ్జీవనం బహిరంగంగా జరిగింది. గుంటూరు హిందూ కళాశాల, బందరు హిందూ కళాశాల, నేపణల్ కాలేజీల వంటివి స్థాపించారు. కానీ నిజాం రాజ్యంలో పునరుజ్జీవనోద్యమంలో ఒక

సంఘం పాత్రః:-

తెలంగాణ స్వతంత్ర్య పోరాటంలో ఆర్యసమాజం ప్రత్యక్షంగా పాల్గొనటం తెలిసిన విషయమే. హిందూ మహాసభ కూడా గణియమైన పాత్రము నిర్వహించింది. ఆర్.ఎస్.ఎస్. అనబడే రాష్ట్రము స్వయంసేవక సంఘు కోరుటలో తొలి శాఖ ప్రారంభించింది. స్వయంసేవకులు నాగపూర్ నుండి శ్రీ కేశవరావు బలీరాం హెడ్జ్‌వార్ పూణే నుండి పంపగా వచ్చి సత్యగ్రహించుటంలో ప్రత్యక్షంగా పాల్గొన్నారు. డాక్టర్ జీ పూర్వీకులు నిజమాబాదు జిల్లాలోని కందకుర్తి త్రివేణీ సంగమ ప్రాంతంవారే.

నటులు, గాయకులు:-

హిందూస్థానీ సంగీతానికి ఇక్కడ ప్రాధాన్యం ఉండేది. కురుక్షేత్రం వంటి పద్యమాటకాలు, తిరుమల శేషాచార్యులు (ఆదర్శ ద్రైస్ ప్యాలెన్) ప్రదర్శిస్తూ ఉండేవారు. ఇంకా స్తానం నరసింహరావు వంటి నటులను కూడా ఆహ్వానించేవారు. అష్టవధాన ప్రదర్శనలు సంస్థానాలలో జరిగేవి. ఓరుగల్లులో శైవం, హైదరాబాదులో ఇస్లాం ప్రధాన మతాలు. జనగాం వంటి ప్రాంతాలలో వేదపండితులు హత్యచేయబడ్డారు. కొన్ని దేవాలయాలు ధ్వంసమైనాయి. వరంగల్ వేయి స్తంభాల గుడి, పిల్లలమర్ది, పానగల్లు, కాళేశ్వరం వంటి చాలాచోట్ల ఈ శిథిలాలను చూడవచ్చు. ఇందుకు ఆర్థిక కారణాలతో పాటు పాగనిజంపై సెమిటీక్ మతాల వైపుమ్యం మూల కారణం.

పారుగు రాష్ట్రాల ప్రభావం:-

ముందే చెప్పినట్లు తెలంగాణాపై సీమాంధ్ర ప్రభావం కన్నా ఉద్యమకాలంలో కర్ణాటక, మహారాష్ట్ర ప్రాంతాల ప్రభావం ఎక్కువగా ఉండేది. అందుకు కారణం నిజాం రాజ్యంలో చాలా భాగాలు కర్ణాటక, మహారాష్ట్రకు చెందినవి ఉండేవి. గుండేరావు హర్షార్థే, మేల్క్కెట్, హౌంబాక్ వంటివారు ఈ ప్రాంతం వారే. అరవముదు అయ్యంగార్, అల్లాడి కుప్పుస్వామి, పద్మనాభం వంటివారు తమిళులు. నాటి పాల్గురికి సోమునాధుని కాలం నుండి నేటివరకు

తెలంగాణపై బనవన్న గారి సాంస్కృతిక ప్రభావం ప్రత్యక్షంగా కన్నడతూనే ఉంది.

ధర్మహేశం:-

ఒక జాతి యొక్క వైభవం ఆ జాతి నిర్మించిన భవనాల ఎత్తుమీద, ఖౌతిక సంపదల మీద ఆధారపడి ఉండదు. ఆ జాతిలోని సగటు మానవుని సాశీల్యం మీద ఆధారపడి ఉంటుంది అంటాడు సుప్రసిద్ధ ఆంగ్లపండితుడు ఎమర్గన్. అలా చూచినప్పుడు ధార్మికంగా జీవిస్తూ అబద్ధం అడటం కూడా ఎరక్కపోవటం తెలంగాణ ప్రజల్లో ఆనాడు మనం చూడవచ్చు. అర్థికంగా ఎదగనివారు కూడా పారమార్థికంగా ఉన్నతస్థితిలో ఉన్నారు.

2014లో ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్రం ఏర్పడిన తర్వాత పరిశోధనలు ఎక్కువగా వచ్చాయి. పుచ్చా పరబ్రహ్మ శాస్త్రిగారి కాకతీయులు అనే పరిశోధనా గ్రంథము, బి.ఎన్. శాస్త్రిగారి మహాబాబునగర్ జిల్లా సర్వస్వము, సాంస్కృతిక శాఖ ప్రచురించిన తెలంగాణా తేజోమూర్తులు, ఇతిహాస సంకలన యోజన వారి తెలంగాణ అజ్ఞాత వీరులు, నేను రచించిన కాకతీయ కళాదర్శనము (సిద్ధాంత గ్రంథము) ఈ సందర్భంలో గుర్తు చేస్తున్నాను.

తెలంగాణా స్వత్యరీతులు ముఖ్యంగా కాకతీయ ప్రేరణ శివతాండవంపై నటరాజ రామకృష్ణ చేసిన మౌలిక పరిశోధన ప్రశంసాపాత్రము. చలమచల్ల రంగాచార్యులవారు విద్యానాధుని సంస్కృతంలోని ప్రతాపరుద్ర యశోభూషణమును తెలుగులోనికి తెచ్చారు. బండారు తమ్ముయ్య గారి పాలుగ్గరికి సోమనాథుడు, నేలటూరి వెంకట రఘుణయ్య గారి పాలుగ్గరికి సోమనాథుడప్పటివాడు?, యం. ఉమాదేవి పాలుగ్గరికి ఆంగ్ల సిద్ధాంత గ్రంథం ప్రముఖమైనవి.

డా॥ రవ్యా శ్రీహరి భాషా పరిశోధన కూడా మౌలికమైనదే. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారి గోలకొండ కవుల సంచిక - ఒక సంగ్రహ కవిసర్వస్వము.

ఉపసంహిరం:-

ఒక చిన్న విషయం చెప్పి ముగిస్తాను.

ఆది 1940వ సంవత్సరం.

బంగోలుకు సమీపంలోని ఆకులల్లారు అనే సముద్రతీర గ్రామం. అందులోని ఒక ఇంట్లో ‘మందార మకరంద మాధుర్యమున తేలు మధుపంబు పోవునే మదనములకు’ అనే సీసపద్యం చదువుతున్నారు. వీధిలో ఒక బిచ్చగాడు ‘లక్షాధికారైన లవణమన్నమెగాని మెరుగు బంగారంబు మింగబోడు’ అనే పద్యం పాడుతూ వీధి వీధి తిరుగుతున్నాడు. ఈ పద్యాలు ఎక్కడివి? ఒకటి వరంగల్ జిల్లాలోని బమ్మెర గ్రామంలో పుట్టింది, రెండవది కరీంనగర్ జిల్లాలోని ధర్మపురి క్షీతింలో ఆవిర్భవించింది. ఇవి నాలుగైదు వందల సంవత్సరాల నాటి తెలంగాణ రచనలు. అలలు అలలుగా ఈ పదాలు పద్యాలు దేశకాలాదులను అధిగమించి ఎక్కడో ఉన్న ఒక సముద్ర తీర కుగ్రామానికి ఎలా చేరాయి? ఇదొక అద్భుతం!!

దేశభక్తి భాండాగారం భండారు సదారివ రావు

- యొదగీల,
పరిశోధక విద్యార్థి
9000239996

ప్రస్తావన

మ. ఇటి నాదేశము, వీరు నా యసుజు, లిందే నాకిహంబున్ పరం, ఇటి నా కోరికలల్లుకొన్న బిబి, ఇందే పుట్టి, జీవించి, పోం దుదు చిత్పుంగతి, ఈ ధరా రజములో దొర్లాడి ఈ గాలులన్ హృదయాశాపథ నిఖి ఈ జనని నట్టింతున్ పరాదేవిగా

శ్రీ భండారు సదాశివరావు గారి ప్రసిద్ధ కావ్యం పృథ్వీసూక్తంలోనిదీ పద్యం. ఇందులో దేశభక్తిని, దైవభక్తిని మేళవించి చెప్పారు. ఇవి రెండు ప్రతి వ్యక్తిలో ఉండాలన్నారు. అందులో తనను అనుంసంధించుకొని ఆత్మనివేదనతో చెప్పుకొన్న పద్యమిది. ఈ పద్యం సదాశివ రావులోని దేశభక్తిని ఆవిష్కరిస్తోంది.

ఇది నా దేశము. వీరందరు నా సోదరులు. నాకు ఈ భూమే స్వర్గం. నా కోరికలకు పుట్టినిల్లు ఈ పుడమి. ఇక్కడే పుడతాను. జీవిస్తాను. పరమాత్మలో కలిసిపోతాను. ఈ మట్టిలో

దొరలుతారు. ఈ గాలులను గుండెనిండా నింపుకొని ఈ నేలతల్లిని ఆది పరాశక్తిగా పూజిస్తానన్నారు. ఇలా దేశం పట్ల సదాశివ రావు తన తాదాతృయభావాన్ని వ్యక్తం చేశారు. ఈ గొప్ప దేశభక్తి అనుభూతి మూలాలు మనకు చారిత్రక యుగపురుషులలో, దేశభక్తులలో కనిపిస్తాయి.

“మాతా భూమిః పుత్రోహం పృథివ్యాః - ఈ పుడమి నా తల్లి నేనామె పుత్రుడను” అని అధర్వణ వేదం పృథ్వీసూక్తం చెపుతుంది.

అపి స్వర్ణముయా లంకా, నమే లక్ష్మణ రోచతే
జననీ జన్మభూమిశ్చ, స్వగూదపి గరీయనీ॥

లక్ష్మణ! లంక బంగారు మయమే అయినా నాకు ఈ రాజ్యం అక్కరలేదు. కన్న తల్లి, జన్మభూమి స్వర్గంకంటే గొప్పవి” అని శ్రీరాముడు అన్నాడు. ఈ జన్మభూమి స్వర్గం కంటే గొప్పది.

“త్వంహి దుర్గా దశప్రహరణ ధారిణీ... / వందే మాతరం”

నీవు సాక్షాత్ దుర్గామాతవు. పది రకాల ఆయుధాలను చేతపట్టుకున్న పరాశక్తివి, కమలదళాలలో విహరించే లక్ష్మీ దేవివి, చదువుల తల్లి సరస్వతివి, పూజలు అందుకుంటున్న తల్లి! నీకు వందనం” అని ముగ్గురు మాతల రూపాలలో బంకించంద్ర చట్టీ తన ఆనంద మర్క నవలలో వచ్చించారు.

కం. దేవుడన మాతృదేశము
దేవతలన ప్రజలు, యజ్ఞదీక్షయనంగా
సేవాప్రతినిష్టయు, ఇవి
జీవన సూత్రములుగా ప్రసిద్ధింగనుమా

జన్మనిచ్చిన దేశమే దేవుడు. ప్రజలు దేవతలు. సేవా ప్రతమే యజ్ఞం. ఇవే ప్రసిద్ధమైన జీవిత సూత్రాలు. అని తుమ్ముల సీతారామ మూర్తి సూత్రికరించారు.

“మన దేశంలో స్వధర్మం, సత్యం, సంస్కృతి పట్ల స్వాభీమాన భావనే దేశభక్తి”... “To be proud of Dharma, Sanskriti to be proud of being a Hindu” అని స్వామి వివేకానంద అన్నారు. స్వామీజీ చికాగో విశ్వమత మహా సభలో పాల్గొని స్వదేశానికి తిరిగి వచ్చినపుడు... భారత గడ్డపై కాలు పెడుతూ ఇలా అన్నారు. ఇంతకు ముందు ఈ భూమి పవిత్రమైనది అను కున్నాను. కాని ఇప్పుడు అణవణవు పరమ పవిత్రమైనదే అంటూ నేలపై దొర్లాడి మట్టిని ముద్దాడినాడట. స్వామి వివేకానందుల వలే ఈ భూమిలో పొర్లాడుతామన్నారు శ్రీ భండారు సదాశివ రావు.

“హిమాలయాలు నా కిరీటం. కన్యాకుమారి నా పాద పీరం. తూర్పు, పశ్చిమ కనుమలు నా విశాల బాహువలు... నేను నడిస్తే భారతమే నడుస్తుంది. నేను మాటల్లాడితే భారతమే మాటల్లాడుతుంది...” ఇది భారత దేశం అంటే స్వామి రామతీర్థకు ఉన్న భావన. దేశము, దేహము ఒక్కటే అనే అద్వైత స్థితి రామతీర్థ స్వామిది. ఈ ఆలోచనను, ఆచరణను సదాశివ రావు కొనసాగించారు.

బాల్యం - విద్యాభ్యాసం

శ్రీ భండారు సదాశివ రావు గారు వరంగల్లో న్యాయవాదిగా స్థిరపడ్డారు. వారి పూర్వీకులు మాత్రం, ఆంధ్రప్రదేశ్ లోని కృష్ణాజిల్లా నందిగామ తాలూకా కీసర సమీపంలోని వేములపల్లి అగ్రహారానికి చెందిన వారు. ఆ అగ్రహారంలో ఎక్కువగా తైవ సంప్రదాయాలు పాటించే ఆరాధ్య బ్రాహ్మణులు ఉండేవారు. సదాశివరావు గారి

తల్లిదండ్రులు వెంకురామమ్మ, (వీరరాజు) వీర రాజేశ్వర రావు. పరాశర గోత్రికులు. అరువేల నియోగులు. వీరికి 12గురు సంతానం. అందులో చిన్నతనంలోనే ఇద్దరు పోగా, ఐదుగురు మగపిల్లలు, ఐదుగురు ఆడపిల్లలు మిగిలారు.

సదాశివరావు క్రోధన నామ సంవత్సరం జ్యేష్ఠ శుద్ధ పష్టి, శుక్రవారం రాత్రి 13 ఫుడియలు మళ్లా నక్కతుం రెండవ పాదం. ఇంగ్లీష్ తేదీ ప్రకారంగా 1925 మే 29న జన్మించారు.

సదాశివ రావు గారి పెద్దన్న గారు మహాత్మాగాంధీ సర్వోదయ సంఘంలో ప్రముఖ కార్యకర్త అయిన కారణంగా నల్గొండ గాంధీగా పిలిచేవారు. వారి పేరు వీరమల్లు ప్రసాద్ రావు. రెండవ అన్న మల్లికార్చున రావు. మూడవ అన్న చంద్రమాళీశ్వర్ రావు. వారు రైల్వేస్ట్లో ఉద్యోగం చేశారు. ఆ తరువాత న్యాయవాద వృత్తిలో స్థిరపడ్డారు. కాంగ్రెస్ పార్టీలో మంచి పేరున్న నాయకులేకాక న్యాయవాద వృత్తిలో వారు సదాశివరావు గారికి మార్గదర్శకులుగా నిలిచారు. నాల్గవ అన్న కార్మిక నాయకులు క్రీడాకారులైన నాగభూషణరావు. ఐదుగురు సోదరీమణిలు. విశాలాక్షీ, అన్నపూర్ణమ్మ, జ్ఞాన ప్రసూనాంబ, రామలక్ష్మమ్మ, కమల.

ఈ గ్రామంలో తండ్రి వీర రాజేశ్వర రావు గారికి మంచి పేరుండేది. వారి వ్యక్తిత్వాన్ని పెద్దరికాన్ని వేములపల్లి అగ్రహరం ప్రజలు గౌరవించేవారు. రాజేశ్వర

వ్యవహారించారని ప్రతీతి. బహుశః ఆ వారసత్వమే అన్నదమ్ములందరికి రాజ్య వ్యవహారాలతో సంబంధాలు కలిగి ఉండటానికి కారణమై ఉంటుంది.

సదాశివరావు గారి బాల్యంలో విద్యాభ్యాసం కృష్ణజిల్లా జగ్గయ్యపేటలో కొనసాగింది. తండ్రి వీర రాజేశ్వర రావు గారు ఉద్యోగరీత్యా సూర్యపేటలో, జనగామలో కొంత కాలం ఉన్న కారణంగా అక్కడే వారి విద్యాభ్యాసం కొనసాగింది. హన్మకొండ కాలేజియేట్ ప్రైస్కూల్లో ఉన్నత పాఠశాల విద్యను పూర్తి చేశారు.

క్యాట్ ఇండియా ఉద్యమం

శ్రీ భండారు సదాశివ రావు పై చదువుల కోసం సికింద్రాబాద్లో ఉంటున్న అన్న శ్రీ చంద్రమాళీశ్వర రావు దగ్గరికి వెళ్లారు. చంద్రమాళీశ్వర్ రావు గారు సికింద్రాబాద్ రైల్వేస్ట్స్లో ఉద్యోగం చేస్తున్నారు. సికింద్రాబాద్ వెల్లి సూక్ష్మలో పిష్టఫారం చదివారు సదాశివ రావు. తరువాత ఇస్లామియా సూక్ష్మలో చేశారు. ఆ సందర్భంలో స్వాతంత్ర్యధ్యమంలో అంతర్వాగంగా క్యాట్ ఇండియా ఉద్యమం వచ్చింది. అక్కడ విద్యార్థుల ఊరేగింపులో పాల్గొన్నారు. 15 రోజుల పాటు జైలులో ఉన్నారు. దానితో శ్రీ సదాశివ రావు గారి చదువులకు ఆటంకం ఏర్పడింది. అన్న ప్రసాద్ రావు గారు తమ్మున్ని వార్ధాలో ఉన్న గాంధీ సేవాశ్రమానికి పంపించారు. సర్వోదయ నాయకుడైన ప్రభాకర్ జీ ఈ విషయంలో సహాయం చేశారు. ప్రభాకర్ జీ సదాశివ రావు భావోద్యోగాలను కనిపెట్టి కాశీకి వెళ్లి చదువు కొమ్మని సలహా ఇచ్చారు. ఆ విధంగా 17 ఏళ్ళ వయసులో మొదటిసారిగా 1942లో సదాశివరావు కాశీకి చేశారు. అక్కడ కృష్ణ మందిర్లో ఉండి హిందీ చదువు కోపచ్చని తెలుసుకున్నారు. నెలకు ఒక్క రూపాయి అద్దె చెల్లించి, హిందీ పరీక్షలు వ్రాసే తెలుగు విద్యార్థులతో పాటు ఉపకార వేతనంతో చదువు కొనసాగించారు. మురారీలాల్ కేడియా ద్వారా 20 రూపాయలు, ఆంధ్ర విద్యార్థి సంఘం నిధి నుండి 20 రూపాయలు ప్రతి నెల ఉపకార వేతనం పొందుతూ చదువు కొనసాగించారు. అప్పుడే సాహిత్య రత్న పూర్తి చేశారు. ఆ హిందీ చదువు తరువాతీ కాలంలో అనేక

గ్రంథాలను అనువాదం చేయడానికి తోడ్పడింది. అంతేగాక తెలంగాణలో ఉర్దూ ప్రభావంతో ఉర్దూబ్హాష పరిచయం ఏర్పడింది. అందువల్ల భారతదేశంలో ఎక్కడికి వెళ్లినా హిందీలో అనర్థకంగా మాటల్లడే వక్కగా పేరు వచ్చింది.

ఈక చదువు కొనసాగింపులో భూగంగా భోపాల్లో ఇంటర్ పూర్తి చేశారు. ఆ తరువాత అలీఫుర్లో బి.వి. పూర్తి చేశారు. వరంగల్లో స్థిరపడ్డ తరువాత ఉన్నానియా విశ్వవిద్యాలయంలో ఎల్.ఎల్.బి. పాటై వరంగల్లో లాయర్గా ప్రాక్షీన్ మొదలుపెట్టారు. జీవితాంతం న్యాయవాద వృత్తిలోనే ఉంటూ రాష్ట్రియ స్వయంసేవక సంఘ పరివార క్లైటాలైన విశ్వహిందూ పరిషత్, న్యాయవాద పరిషత్, భారతీయ కిసాన్ సంఘు, భారతీయ మజూర్ సంఘు, అఖిల భారతీయ విద్యార్థి పరిషత్, శ్రీ సరస్వతీ విద్యాపీఠం తదితర సంస్థలకు సలహాలిస్తూ... ఆయా సందర్భాలలో ఉపన్యాసాలిస్తూ... మార్గదర్శనం చేశారు. అంతేగాక పరివార క్లైటంలో ఒకలైన జాతీయ సాహిత్య పరిషత్ వ్యవస్థాపకులుగా ధిల్లీ కేంద్రంగా ఉండి కొనసాగుతున్న అఖిల భారత సాహిత్య పరిషత్కి చాలాకాలం ఉపాధ్యక్షులుగా అనంతర కాలంలో ఒకసారి అధ్యక్షులుగా కూడా సేవలు అందించారు. బాల్యం నుండి ఆంధ్ర ప్రదేశ్లో, తెలంగాణలో, కాశీలో, భోపాల్లో, అలీఫుర్లో చివరకు ఉన్నానియా విశ్వవిద్యాలయంలో చదువు పూర్తిచేశారు. వరంగల్లో స్థిరపడ్డారు. వివిధ ప్రదేశాలలో చదువు, అధ్యయనం కొనసాగిన కారణంగా వారిలో ఈ దేశం నాది అనే జాతీయవాద దేశభక్తి దృక్ప్రథం స్థిరపడింది.

రాష్ట్రీయ స్వయంసేవక సంఘు కార్యకర్తగా - సదాశివరావు

భారత దేశపు ఆధ్యాత్మిక నగరి అయిన కాశీ సదాశివ రావులో హిందూ సంస్కృతి, సంప్రదాయాలపట్టగల విశ్వాసాన్ని పెంచింది. కాశీలో మొదట పాండె ధర్మశాలలో ఒక వారం ఉన్నారు. తరువాత హరిశ్చంద్రఫూటలో చల్లా సుబ్బారావు గారి ఆధీనంలోని ఒక గదిలో ఒక సంవత్సరమున్నారు.

ఒక రోజు సదాశివరావు కేదార్ ఫూటలో నడుస్తుండగా ఒకచోట (ఆర్.ఎస్.ఎస్.) రాష్ట్రీయ స్వయంసేవక సంఘు శాఖను చూశారు. శాఖలోని కార్యక్రమాలు, ఆటలు, పొటలు, ప్రార్థన మొదలైనవి సదాశివ రావును ఆకర్షించాయి. శాఖా నిర్వాహక్ రమేశ్ నాగలేతో మాటల్లాడిన తరువాత సదాశివరావు ఆర్.ఎస్.ఎస్.లో చేరారు. అదిమొదలు శాఖకు రోజు వెళ్ళాలి. ఇలా సంఘంలో చేరి దేశసేవనే జీవన ప్రతంగా స్వీకరించారు. సదాశివరావుకు ఉన్న త్రిధ్వంశు, పట్టుదలతో ఉత్సాహంగా సంఘంలో పనిచేశారు. సదాశివ రావు ఒక కార్యకర్తగా తన జీవితం ప్రారంభించి, తక్కువ కాలంలోనే పలు రకాల బాధ్యతలను చేపట్టారు.

సదాశివ రావు కాశీలో ఉన్నప్పుడే... సంఘు రెండవ సర్ సంఘుచాలక్ (అధ్యక్షులు) శ్రీ గురూజీ (మాధవరావు సదాశివరావు గోళ్వుల్కర్)తో పరిచయం ఏర్పడింది. గురూజీ జీవితం వారిలో నూతన ప్రేరణ పెంపొందించింది. వారి పిలుపును అందుకొని సదాశివరావు సంఘు ప్రచారక్గా (పుల్ టైమర్) పనిచేశారు. విద్యాభ్యాసం తరువాత ఇల్లు వదిలి సంఘం సూచించిన ప్రదేశంలో బ్రహ్మాచారిగా ఉంటూ (వివాహం చేసుకోకుండా) నిస్వార్థంగా పనిచేసే వారిని ప్రచారక్ అంటారు. ప్రచారక్గా కొన్ని సంవత్సరాలు పనిచేసే వారుంటారు. అలాగే జీవితాంతం పనిచేసే వారుంటారు. సదాశివ రావు 1946-59 వరకు 13 సంవత్సరాలు ఆంధ్ర ప్రాంతంలోని నందిగామ, అనంతపురం, గుంటూరు, నెల్లూరు, విశాఖ జిల్లాలలో ప్రచారక్గా పనిచేశారు.

మహారాష్ట్రం నుండి తెలుగు ప్రాంతానికి ప్రచారక్కగా వచ్చిన శ్రీ నరహరి పార్క్ ఆ తరువాత భాపూరావు మోఫ్ముల మార్గదర్శనంలో సదాశివరావు ప్రచారక్కగా పనిచేశారు. వీరితోపాటు, డా॥చిలుకూరి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి (వీరు అనంతర కాలంలో ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయంలో తెలుగు శాఖాధిపతిగా పనిచేశారు.) సామేపల్లి సోమయ్య (మోఫ్ముగారి తరువాత తెలుగు ప్రాంతమంతా తిరుగుతూ 35 సంవత్సరాలు ప్రచారక్కగా పనిచేస్తూ... తనువు చాలించారు.) తుమ్మలపల్లి సదాశివరావు, పరుళ్లరి రాధాకృష్ణమూర్తి, కరెడ్ సత్యనారాయణ, ప్రయాగ సుబ్రహ్మణ్యం, తూములూరి లక్ష్మీ నారాయణ, నందిగం రామ్యార్తి, ఇ.సి.రామమూర్తి, కొచ్చి కృష్ణమూర్తి, ఎన్. ఎం.డేశపాండే వంటి ఎందరో కార్యకర్తలు వీరికి సమకాలికులై ప్రచారక్కలుగా పనిచేశారు.

1950 ప్రాంతాల్లో తెలుగు రాష్ట్రమంతటా కాంగ్రెస్, కమ్యూనిష్టు పార్టీల జోరు కొనసాగుతుందేది. ఆ సమయంలో ఆర్.ఎస్.ఎస్. పని చేయడం కత్తిమీదసామే. సదాశివరావుకున్న తెగువతో సంఘాన్ని విస్తరించారు. తెలుగు రాష్ట్రంలో సంఘం విస్తరణ కోసం ఎంతో కృషి చేశారు. సదాశివ రావు వివిధ వేదికలపై తన ఉపన్యాసాలతోనే కాకుండా పత్రికలకు వ్యాసాలు రాసి అందరిని ప్రభావితం చేశారు.

న్యాయవాద జీవితం

సదాశివ రావు 1959 సంవత్సరంలో సంఘు ప్రచారక్గా విరమించుకున్నారు. సౌభాగ్యవతి కుసుమను వివాహం చేసుకున్నారు. శ్రీమతి కుసుమ గారు సమాజం పట్ల మంచి అవగాహనతో భద్ర అడుగుజాడల్లో నడిచింది. వీరికి నలుగురు సంతానం. పురుషోత్తమ్, ధరణి ప్రియ, రమణి, రాజేశ్వర్ రావు (గిరి).⁷

సదాశివరావు తమ భావాలను, ఆలోచనలను, మాటలను ఆచరణలో పెట్టేవారు. ఇంటికి వచ్చిన వారికి అతిథి మర్యాదలు, భోజన ఏర్పాటుకు కొదవ ఉండేది కాదు. సాహిత్య గోపులతో ఇల్లు ఎప్పుడు సందడిగా ఉండేది. సదాశివ రావు గారి ఇంట్లో అస్సుశ్వత పాటించే వారు కాదు. ఇల్లు సమరసతా నిలయంగా ఉండేది. సదాశివరావు ఉస్కానియా విశ్వవిద్యాలయంలో ఎల్.ఎల్.బి. పూర్తిచేసిన తరువాత వరంగల్లో న్యాయవాదిగా ప్రాక్షీన్ ప్రారంభించారు. వారి మూడవ అన్నగారైన చంద్రమాళీ శ్వరరావుగారు న్యాయవాద వృత్తిలో సదాశివరావు గారికి మార్గదర్శకులుగా ఉన్నారు. అన్న గారి ప్రోత్సాహంతో వరంగల్లో ప్రముఖ న్యాయ వాదిగా పేరుపొందారు.

ఒక న్యాయవాదిగా సదాశివరావు గారు న్యాయం కోరి వచ్చిన వారి పక్షాననే వాదించే వారు. అల్లీదారువైపు న్యాయం ఉంటేనే ఆ కేసును వాదించడానికి ఒప్పుకునే వారు. అన్యాయాన్ని గెలిపించాలని ఎప్పుడు ఆలోచించేవారు కాదు. అలాంటి వ్యాజ్యాలను దగ్గరికే రాసీయలేదని చెప్పండే వారు. డబ్బుల కోసమని అన్ని కేసులు తీసుకునే వారు కాదు. న్యాయం ఉన్న, ఎంపిక చేసుకున్న వ్యాజ్యాలు మాత్రమే తీసుకొని సదాశివ రావు గెలిపించేవారు. ఒక న్యాయవాదిగా వృత్తి పట్ల నిబధ్యత ఉన్న వ్యక్తి సదాశివరావు అని తెలిసింది.

జైలు జీవితం - 1975 ఎమర్జెన్సీ

1948 వ సంవత్సరంలో మహాత్మా గాంధీజీ హత్య జరిగింది. సంఘుంపై

ఆ హత్యనేరం మోపి రాష్ట్రియ స్వయంసేవక సంఘాన్ని నిపేధించారు. దానిలో పనిచేసే కార్యకర్తలను చాలామందిని జైళ్లలో నిర్వంధించారు. అయితే సదాశివరావు అప్పటికి కొత్తగా ప్రచారక్కగా వెళ్లారు. రెండు సంవత్సరాలు కూడా కాలేదు. అంతగా పోలీసుల దృష్టిలో పడలేదు. అరెస్టు కాలేదు. అయిన తొమ్మిది నెలల జైలు జీవితం తప్పలేదు. కొంత కాలం రాజమండ్రి, మరికొంత కాలం బందరు జైలులో ఉన్నారు. మిగిలిన సమయంలో బయట ఉండి పోరాటం చేయడానికి కావలసిన వ్యక్తుల సమీకరణ కార్యక్రమంలో అపోయారాత్రులు కష్టించి పనిచేశారు.

ప్రథాని శ్రీమతి ఇందిరా గాంధీ 25 జూన్ 1975 నాడు దేశంలో అత్యసర పరిస్థితి ప్రకటించింది. జూలై 4 వ తేదీన రాష్ట్రియ స్వయంసేవక సంఘాన్ని నిపేధించింది. ఆ సమయంలో ముందుగానే ప్రతిపక్షాలకు సంబంధించిన ప్రముఖ నాయకులను, సామాజిక రంగంలో పనిచేసే ప్రముఖ వ్యక్తులను కారాగారంలో నిర్వంధించమని కేంద్ర ప్రభుత్వం ఆదేశాలు జారీ చేసింది. అరెస్టు చేయవలసిన సంఘ కార్యకర్తలో భండారు సదాశివరావు గారు ప్రముఖులు. అత్యసర పరిస్థితి ప్రకటించిన సమయంలో సదాశివరావు కరీంనగర్లో ఉన్నారు. అక్కడి నుండి ప్రాదరాబాద్ వెళ్లి, వరంగల్ బయలుదేరారు. వరంగల్ రైల్వేస్టేషన్లో పోలీసులు వారిని అరెస్టు చేయడానికి ఎదురు చూస్తున్నారు. అయితే అరెస్టులు జరుగుతున్న విషయాన్ని ముందుగానే ఊహించిన సదాశివరావు రైలు వరంగల్ ఔటర్ సిగ్రూర్ దగ్గర ఆగినప్పుడు అక్కడే దిగి, అన్న చంద్రమాళీశ్వర్ రావు గారింటికి వెళ్లారు. రెండు, మూడు గంటలు కోర్పు కేసుల వివరాలు మాటల్లాడి ఇంటికి చేరుకున్నారు. ఈ లోగా పోలీసులు రైల్వేస్టేషన్లో సదాశివరావు కనిపించకపోయేనరికి నిరాశతో వెనుదిరిగి వెళ్లిపోయారు. ఇంటికి చేరుకున్న సదాశివరావు భార్య కుసుమకు పరిస్థితి గంభీరాన్ని వివరించి, జైలుకు వెళ్లడం తప్పదని చెప్పి మానసికంగా సంసిద్ధ పరిచారు. అంతలో పోలీసులు రావడంతో వారితో ఉల్లసంగా కబుర్లు చెపుతూ పోలీస్టేషన్కు బయలుదేరారు. వరంగల్ కేంద్ర కారాగారంలో మీసా

చట్టంకింద నిర్వంధింపబడి 21 మాసాలు గడిపారు.

దేశంలో ఇందిరాగాంధీ నియంత్రుత్వంతో ఎమర్జెన్సీని విధించి లక్ష్మలాది మంది దేశ నాయకులను మీసా చట్టం కింద జైత్తలో నిర్భందించింది. దేశాన్ని కారాగారంగా మార్చింది. చాలా మంది కార్యకర్తలు క్రూరయూతనలకు బలి అయ్యారు. వరంగల్ సెంట్రల్ జైలులో భండారువారితోసహా డాక్టర్ శరగోపాచార్య(వరంగల్ సంఘచాలక్), సముద్రాల నాగభూషణం (కరీంనగర్ సంఘచాలక్), కట్టా రాంరెడ్డి (నల్గొండ కార్యవాహ) చెన్నమనేని విద్యాసాగర్ రావు (తదుపరి రోజులలో మహోరాష్ట్ర గవర్నర్గా పనిచేశారు.), చందుపట్ల జంగారెడ్డి(తదుపరి కాలంలో ఎం.పి.) మొదలగు వారిని అదే జైలులో ఉంచారు. జైలులో కరింనగర్, వరంగల్, ఖమ్మం, నల్గొండ జిల్లాల డిపెన్చులనుంచారు. బయట అనేక మంది కార్యకర్తలు ఉద్యమం నడిపిస్తున్నారు. ఆరు నెలల తరువాత నాటకీయ పరిస్థితుల్లో ఖమ్మం జిల్లాలో పట్టుబడి శ్రీ కొరిగింజ రామచంద్రయ్య గారు (అనంతర కాలంలో వనవాసీ కళ్యాణార్థమం, అఖిల భారతీయ శిక్షా ప్రముఖ్) వరంగల్ జైలుకు వచ్చారు. జైలులో సంఘం, జన సంఘం, అఖిల భారతీయ విద్యార్థి పరిషత్, సరస్వతీ శిశుమందిర్ మొదలగు జాతీయవాద సంస్థల కార్యకర్తలతో పాటుగా మార్పిస్తును, నక్కలైట్లను, జమ్మతే ఇస్లాం వారిని అందరినే మొదట్లో ఒకే బ్యారక్లో ఉంచారు. ఒక నక్కలైటు యువకుడుకడు జాతీయ వాదానికి విరుద్ధంగా పాటలు పాడుతుంటే సదాశివరావు అంతకంటే గట్టిగా దేశభక్తి నినాదాలిచ్చారు. అంతే ఆరోజునుండి వారిపాటలు బంద్. జైలు అధికారులతోను ఖచ్చితంగా, స్పష్టంగా వ్యవహారించేవారు సదాశివ రావు గారు.

సంఘ కార్యకర్తలతో కలిసి చర్చాకార్యక్రమాలు నిర్వహించారు. భగవద్గీతాపై ఉపన్యాసాలు, ఉపనిషత్తులనుండి నేర్చుకోవలసిన జ్ఞానం, సందేశాలను, ఇతర గ్రంథాలలోని విషయాలను వర్తమానానికి అన్వయిస్తా... నోట్ బుక్లో ప్రాసుకొని చెప్పేవారు. ఆయనకు కావలసిన పుస్తకాలు బయటి నుండి

మిత్రులు పంపించేవాళ్ళు. ఆయన వ్రాత ప్రతులుకూడాబయటకు వచ్చిపోతుందేవి. ఇలా జైలులో ప్రతిరోజు సాయంత్రం వివిధ పార్టీలు, సంస్థలకు సంబంధించిన నాయకులు, కార్యకర్తలు అందరు ఒక చోటికి చేరి సదాశివ రావు ఉపన్యాసాలను వినేవారు. వీళ్ళందరికి సంస్కృతపాఠాలు నేర్చించారు సదాశివరావు గారు. సంస్కృతపాఠాలు నేర్చుకున్న వారిలో ప్రముఖ కమ్యూనిష్టు నాయకులు పెండ్యాల వరపర రావు, మద్దికాయల ఓంకార్(ఎం.ఎల్.ఎ.), డా॥ ఎలమంచిలి రాధాకృష్ణమూర్తి (అనంతర కాలంలో రాజ్యసభ సభ్యుడు), ఇంకా ఎంతో మంది ఉన్నారు. పుస్తకాలు చదవడం రామాయణం, భగవద్గీత, భారతం తదితర రాజకీయ, ధార్మిక, నైతిక విషయాలపై చర్చ, గోపులు జరుపుతూ ఉండేవారు. పార్టీ భేదాన్ని పాటించకుండా ఇటు జనసంఘం కార్యకర్తలకు, కమ్యూనిష్టులకు, సంఘు కార్యకర్తలకు, సోషలిస్టులకు ఎంతో మందికి ఇంటి పెద్దగా ఉండేవారు. సిద్ధాంతాలు వేరైనా అందరూ ఎమర్జెన్సీకి వ్యతిరేకపోరాటంలో ఒక్కటిగా నిలబడేటట్లుగా చారిత్రకమైన భూమిక నిర్వహించారు సదాశివరావు గారు. సదాశివరావు తన జీవితంలో సుఖభోగాలకు స్థానమీయలేదు. సోమరిగా గడపలేదు. ఎప్పుడు ఏదో ఒక వ్యాసంగంలో మునిగి ఉండేవారు అని వారిని దగ్గరగా చూసిన కాక్షియు విశ్వవిద్యాలయం విశ్రాంత ఆచార్యులు డాక్టర్ చిలకమారి సంజీవ అన్నారు.

సదాశివరావు జైలులో ఉన్నప్పుడు ఒకసారి సత్యనారాయణ ప్రతం నిర్వహించారు. సామూహిక భోజనాలకు జైలులో ఉన్న పార్టీలవారినందరిని పిలిచారు. ఈ కార్యక్రమానికి ప్రభావితులైన జమాయితే ఇస్లామివారు కూడా ఒక విందు కార్యక్రమం ఏర్పాటుచేసి అందరిని ఆహ్వానించారు. రక్షాబంధన్ ఉత్సవాన్ని పెద్దవెత్తున ఏర్పాటు చేయాలని సదాశివరావు ప్రోత్సహించారు. ఈ ఉత్సవంలో జమాయితే ఇస్లాం వారు కూడా పాల్గొని రక్షలు కట్టుకొని సంతోషపడ్డారు. ఆత్మియతను అనుభవించారు. పరస్పరం ఆలింగనం చేసుకున్నారు. సదాశివరావు గారికి గాని, వారు ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్న సంస్కరు గాని ముస్లింల పట్ట వ్యతిరేకత

గాని, దేశంగాని ఉండదనే విషయాన్ని వారు తమ ఆచరణద్వారా తెలియజేప్పారు. సంఘ సిద్ధాంతానికి ప్రతినిధిగా వ్యవహారించి తనకు, సంస్కు వన్నెతెచ్చారు.

జైలులో సదాశివ రావు గారు సంస్కృత తరగతులు నిర్వహిస్తుండే వారు. ఆసక్తి ఉన్న వారు ఆ తరగతులకు వస్తుండే వారు. భారతీయ విద్యాభ్యవన్ ముంబయి వారు నడిపే సంస్కృత పరీక్షలు కూడా నిర్వహించారు. కొందరు ఆ పరీక్షలు ప్రాసి యోగ్యతా పత్రములు సంపాదించారు. అత్యవసర పరిస్థితి పుణ్యమా అని సంస్కృతం నేర్చుకున్నాము అని సంబిరపడినవారు కొందరు. భగవద్గీతపై షడ్గర్భనాలపై సదాశివరావు గారు ప్రవచనాలు చేస్తుండేవారు. చార్యక సిద్ధాంతం విస్తుతరువాత ఆరోజుల్లో కూడా తమ సిద్ధాంత ప్రతిపాదకులు ఉండేవారా? అలాగే కౌటిల్యుని అర్థశాస్త్రం చదివి విషయాలను గ్రహించ గలిగామని మార్పిప్పు కమ్మునిస్ట్ పార్టీ ఎమ్ముల్యే శ్రీ ఓంకార్ అభిప్రాయపడినట్లు జైలులో ఉన్న శ్రీ పోకల వీరన్న గారు అన్నారు.

జైలులో ఉన్న సమయంలో కృంగి కృశించిపోయేవారు ఎక్కువమంది ఉంటారు. ఐతే బుధిమంతుడు ఎప్పుడు సమయాన్ని సద్గునియోగం చేసుకుంటాడని నానుడి. సదాశివరావు గారు జైలులో ఉన్న సమయాన్ని సద్గునియోగం చేసుకుంటు, అనేక పుస్తకాలు తెప్పించుకొని చదువుతుండేవారు. అప్పుడే కె.యం. మున్నీ గారు గుజారాతీలో రచించిన కృష్ణవత్సారం హిందీ అనువాద పుస్తకాలను ఆమూలాగ్రం పరించి, తెలుగులో అనువాదానికి శ్రీకారం చుట్టారు. లోకమాన్య తిలక్ మాండలే జైలులో ఉన్నప్పుడే గీతా రహస్యాన్ని రాశారు. అలాగే శ్రీ కృష్ణవత్సారం వీరి చేతులలో తెలుగులో వెలువడిందని సగర్వంగా చెప్పచ్చు. యోగి అరవిందునకు జైలులో ఉన్నప్పుడే జగన్మాత సాక్షాత్కారం కలిగింది. అలాగే సదాశివరావు జైలులో ఉన్న సమయంలో వారి గురువులు సద్గురు శివానందమూర్తి గారు సదాశివరావును పరామర్ఖించి వెళ్దామని జైలుదగ్గరకు వెళ్లారు. వారిని చూసేసరికి నిశ్చింతగా, ఉత్సాహంగా భగవద్గీతను చదువుతూ కనిపించారు. ఇంకా వార్తా పత్రికలు ముందు

పడవేసి ఉన్నాయి. ఆ దృశ్యాన్ని చూసిన తరువాత సద్గురువులు “ఇదం బ్రాహ్మణం ఇదం క్షాత్రం” అనే మాటలకు ప్రత్యక్ష నిదర్శనం భండారు వారు అని చెప్పారు. సదాశివ రావు గారు ఆ సమయంలోనే తాను చేయవలసిన అనేక గ్రంథాల రచనలకు సంకల్పం తీసుకున్నారేమో అనిపిస్తుంది. జైలు నుండి బయటికి వచ్చిన తరువాత వారి కలం పరిగెత్తింది అనడానికి అనేక నిదర్శనాలు ఉన్నాయి. ఒక తిలక్, ఒక అరవిందులు వారు జైలులో ఉన్నప్పుడు వారిని ఆవహించారని చెప్పవచ్చు.

రాష్ట్రీయ స్వయంసేవక సంఘం మీద నిషేధం ఎత్తి వేసిన తర్వాత జైళ్ళలో ఉన్న నాయకులందరిని విడుదల చేశారు. అలా విడుదలై వచ్చిన నాయకులకు కొన్ని చోట్ల సమాజం అభినందన సభలు ఏర్పాటు చేశారు. రాజకీయ పార్టీల వారి సంగతి సరేపరి. కొన్ని చోట్ల ప్రజాస్వామ్యం పరిరక్షించబడింది అంటూ సభలు ఊరేగింపులు జరిగాయి. ప్రజల్లో వెల్లవెత్తిన ఆనందోత్సాహాలు మరువ రానివని విజయకుమార్ అనే ప్రముఖ ఎన్జీవో నాయకుడు సదాశివ రావు గారిని అమాంతంగా పైకెత్తుకొని ఊరేగించి తమ అభిమానాన్ని చాటుకున్నారు.

ఒప్పు ముఖ ప్రజ్ఞాశీలి - సదాశివ రావు

సదాశివరావు జాగృతి వార పత్రిక, భారతీయ రచయితల సమితి, జాతీయ సాహిత్య పరిషత్, కులపతి సమితి, పోతన పంచశతి, సాధన మాస పత్రిక తదితర విభిన్న రంగాలలో క్రియాశీలంగా పనిచేశారు. 25 కుపైగా గ్రంథాలను రాశారు. సందర్భాను సారంగా పలు పత్రికలకు వ్యాసాలు, గ్రంథాలకు పరిచయ వాక్యాలు ప్రాశారు.

అందుకే... దేశ భక్తికి భాండాగారం శ్రీ భండారు సదాశివరావు వ్యక్తిత్వం అనడంలో అతిశయోక్తి ఎంతమాత్రం లేదు. ప్రముఖ స్వాతంత్య సమరయోధులు, అధివక్త, అధ్యయన శీలి, కవి, రచయిత అయిన శ్రీ భండారు సదాశివ రావు సమాజ

నేవలో తన ఆశయగమ్యం చేరుకుంటూ... 03.04.2010 నాడు... “క్రీప్స్ పుణ్య మర్యాద లోకం విశంతి...” అన్నట్లుగా శివుని సన్నిధికి చేరారు.

చివరగా చేతనావర్తం కవులలో ఒకరైన డాక్టర్ సుప్రసన్న మాటల్లో... కృతజ్ఞతా పూర్వకంగా... వారి వ్యాస సంకలనం “దర్శణం” సదాశివరావుగారికి అంకితమిస్తూ...

బ్రతుకెల్లు దేశమాత్మపదవద్దు సమర్థకె. భిష్మ
మతి యర్పణము చేసినట్టి మాన్యసంస్కతిసారమ్మ
ప్రతిలేసి సాహిత్యయోగ్య, భండారు వంశధమ్మ,
కృతయయ్య “దర్శణ”మ్మమ్మతమ్మద్దశశాంకర్చిస్సు

ఆధార గ్రంథాలు

1. పృథ్వీసూక్తం - శ్రీ భండారు సదాశివ రావు
2. అధర్మణ వేదం
3. ఆనందమర్ నవల - బంకిం చంద్ర చట్టీ
4. కీ.శే. భండారు సదాశివరావు గురించిన సత్యసుందర సంస్కరణలు - స్వరణిక
5. ముఖాముఖి, శ్రీ భండారు గిరి
6. ముఖాముఖి, డాక్టర్ చిలకమారి సంజీవ.
7. ముఖాముఖి, డాక్టర్ వధి విజయ సారథి.
8. ముఖాముఖి, ఆచార్య కోవెల సుప్రసన్న.

ఆర్యసమాజ్ నాయకుడు - సాయుధ పోరాటయోధుడు)

దూఢ్ బాతీ బాల్ రెడ్డి (అల్వాల బాల్ రెడ్డి)

- తంగెళ్ళ శ్రీదేవి రెడ్డి

• • • • జాతీయ భావాలు....

బీసజనోర్డరణ.... సంఘ సంస్కరణ....

ఈ మూడు లక్ష్మీల నిలువెత్తు స్వరూపం అల్వాల బాల్ రెడ్డి ! అటు భారత స్వాతంత్య ఉద్యమం, ఇటు తెలంగాణ విముక్తి పోరాటం, ఈ రెండు పోరాటాలకు తన జీవితాన్ని అంకితం చేసిన నిజమైన త్యాగధనుడు బాల్ రెడ్డి చరిత్ర పెద్దగా వెలుగు చూడలేదు. స్వచ్ఛ భారతి కోసం, నిజాం ఉక్కసుంకెళ్ళ ఫేదన కోసం, తహతహలాడుతున్న వేలాది మంది ప్రజలను ఒక్కతాటి మీదకు తీసుకురావడంలో ఏరి కృషి పట్టుదల చెప్పుకోదగినవి. కానీ త్యాగానికి తగిన గుర్తింపు లభించలేదు.

పరిచయం :

రంగారెడ్డి జిల్లా గుండ్లపోచంపల్లిలో అల్వాల మల్లారెడ్డి నర్సమ్మ దంపతులకు రాజిరెడ్డి లక్ష్మారెడ్డిల తర్వాత 1916 లో మూడవ సంతాసంగా బాల్ రెడ్డి జన్మించాడు తండ్రి మల్లారెడ్డి సాధారణ రైతు. వీరి కుటుంబం మొదటి నుండి క్రమశిక్షణకు పెట్టింది పేరు. ఈ క్రమంలో బాల్ రెడ్డి చిన్నతనం నుండే సనాతన విలువలను దానగుణాన్ని మానవియ విలువలను ఒంటబట్టించుకున్నాడు.

బాల్ రెడ్డి బాల్యంలో ఉన్నప్పుడే మల్లారెడ్డి మరణించాడు. ఈ పరిస్థితిలో హైదరాబాద్ పాతనగరంలో ఉండే మేనత్త బాల్ రెడ్డిని తన వద్దకు తీసుకువెళ్ళింది. ఆమె మంచి స్థితిమంతురాలు. కానీ మగ సంతాసం లేదు. అందుకే బాల్ రెడ్డిని తన కొడుకుగా భావించింది. చదువు చెప్పించింది. మేనత్త చౌరవతో సామాజిక పరిస్థితుల్లో బాల్ రెడ్డి ఉర్రూ మీడియంలో చదువుకున్నారు. తర్వాత హిందీ విశారద పూర్తి చేశారు.

ముఖ్యంగా బాల్ రెడ్డి పుట్టేనాటికి తెలంగాణలో పరిస్థితులు నిజాం అధీనంలో బిక్కుబిక్కు మంటున్నాయి. భారతదేశంలో స్వాతంత్రోద్యమం జరుగుతున్నది. ఈ పరిస్థితుల్లో బాల్ రెడ్డికి చిన్నతనం నుండే ఇంట్లో పెద్దల చర్చల కారణంగా పరిస్థితులవైపు ఒక అవగాహన ఏర్పడుతూ వచ్చింది.

ఈ క్రమంలో 12-13 ఏండ్ర నాటికే బాల్ రెడ్డిలో ఊహించని పరిపక్వత మొదలయ్యాంది. దేశం, మతం, సంఘం వంటి ఆలోచనలతో బాల్ రెడ్డి ఒక స్థిరమైన వ్యక్తిత్వాన్ని బాల్యం నుండే ఏర్పరచుకున్నాడు.

విదేశీవస్తు బహిపృథకోద్యమం:

1930లో భారత స్వాతంత్రోద్యమంలో భాగంగా గాంధీజీ విదేశీవస్తు బహిపృథకోద్యమం ప్రారంభించాడు. ఈ ఉద్యమం ఆనాటి యువతపై పెద్దవెత్తున

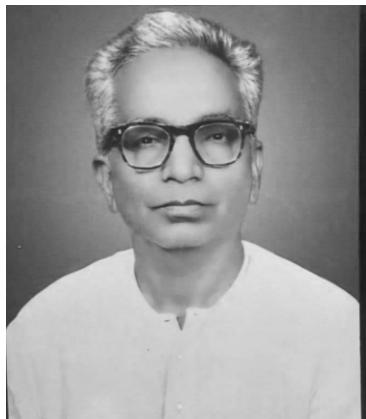
ప్రభావం చూపింది. ఫలితంగా యువత గాంధీ బాటలో నడుస్తూ విదేశీ వస్తు బహిష్కరణ , ఖాదీ వాడకాన్ని గూర్చి పల్లిపల్లెలో ప్రచారం చేయసాగింది. ఇందులో భాగంగా బొంబాయిలో విదేశీ వస్తు బహిష్కరణ గురించిన సభ జరిగింది. యథావిధిగా అందులో పాల్గొన్న ఎందరో యువకులను బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం అరెస్టు చేసింది.

అప్పుడు బాల్ రెడ్డి వయసు 14 ఏండ్లు. నూనూగు మీసాల వయసులో ఉన్నాడు. అయితేనేం..... గుండెల నిండా వయసుకు మించిన దేశభక్తి ఉంది. తోడుగా ఉడుకు నెత్తురు పంచుతున్న ఆవేశం ఉంది.

పైగా చిన్ననాడే పరిస్థితులను అవగాహన చేసుకొన్న అనుభవం ఉంది. ఇంకేం....ఆలోచన చేయకుండా గాంధీజీ పిలుపు అందుకుని బొంబాయి నగరం చేరి ఛైర్యంగా ఉడ్యమంలో పాల్గొన్నాడు. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం అరెస్టు చేసిన యువతలో బాల్ రెడ్డి కూడా ఉన్నాడు.

ఇందుకు యొర్చుడ జైలు (పూనా)లో ఆరు నెలలు జైలు శిక్ష అనుభవించాడు.

శాసనోల్లంఘనలో భాగంగా మళ్ళీ ముంబాయి నగరం వెళ్లి 1932లో మళ్ళీ అరెస్టు చేయబడ్డారు. మరో ఆరు నెలలు యొర్చవాడ సెంట్రల్ జైలులో గడిపాడు.

అర్య సమాజ్ ప్రభావం:

నిజాం కాలం ఒక చీకటి చరిత్ర ! తెలంగాణలో ప్రజలకు కనీస హక్కులు లేకుండా, మాతృభాషకు విలువ లేకుండా, కట్టుదిట్టుమైన చీకటి శాసనాలు

బతుకుల ఆపహించి ఉండేవి. దీనంగా బతుకులు వెళ్ళదీస్తున్న ప్రజల నుండి ప్రభువులు బలవంతంగా పన్నులు వసూలుచేసుకునే వారు. ఆ సొమ్ములతో ప్రభువుల వారికి విలాసం.....జనాలకు విషాదంగా ఉండేది. ఈ పరిస్థితుల్లో స్వామీ రామానందతీర్థ నేతృత్వంలో ఆర్యసమాజ్ ఉద్యమాలు, కమ్యూనిష్టుల ఆంధ్రమహాసభ ఆధ్వర్యంలో పోరాటాలు ఉధృతమయ్యాయి.

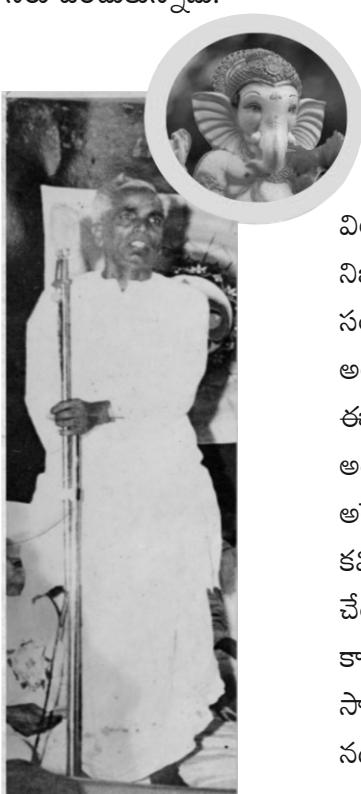
ఇటువంటి పరిస్థితుల్లో బాల్ రెడ్డి మొదట్లో కమ్యూనిస్ట్ భావాలవైపు మొగ్గు మాపాడు. కానీ గాంధీజీ ప్రభావంతో దేశ మంతు పర్యాటిస్తూ కమ్యూనిజింలో ఇమదలేకపోయాడు. ముస్లిం ప్రాభల్యాన్ని నిరసించాడు. అట్లాగే స్వామి దయానంద సరస్వతి బోధనల ద్వారా ఎంతో ప్రేరణ పొందారు. ఆ విలువల కోసం నిలబడ్డాడు. ఇక తనదైన అభిమతం ప్రకారం బాల్ రెడ్డి ఆర్యసమాజ్ వేదికగా తన పోరాటానికి పదును పెట్టాడు.

ముఖ్యంగా 1930-1935 ప్రాంతంనుండి ఆర్యసమాజ్ కార్యక్రమాల పట్ల ఆకర్షితుడు అయ్యాడు. ఈ క్రమంలో ఆర్యసమాజ్ ప్రతినిధి సభకు కార్యదర్శిగా పనిచేశాడు. కార్యదర్శి హోదాలో పైపరాబాదు రాష్ట్ర ప్రజానీకాన్ని జాగ్రత్తం చేసే బాధ్యతను భుజస్సుంధాలపై వేసుకున్నాడు. ఈ క్రమంలో ప్రజల్లో సామాజిక రాజకీయ చైతన్యం కలిగించే ఉద్దేశంతో ఆర్యసమాజ్ ప్రతినిధి సభలను అవకాశం ఉన్న చోట్లలూ ఏర్పాటు చేశాడు.

1942 క్షీట్ ఇండియా ఉద్యమంలో:

భారతదేశంలోని అన్ని ప్రాంతాలతోపాటు తెలంగాణ పైపరాబాదు ప్రాంతంలోనూ క్షీట్ ఇండియా ఉద్యమం ఉవ్వెత్తున ఎగిసింది. అప్పటికే పైపరాబాదులో నిజం వ్యతిరేక ఉద్యమాలు జరుగుతున్నాయి. ఆంధ్రమహాసభతో పాటుగా కాంగ్రెస్ ఆర్యసమాజ్ యువకులంతా పెద్దవెత్తున ఉద్యమంలో పాల్గొని

సమ్ములు చేశారు. వీధులలో ప్రదర్శనలు జరిపారు. ఆర్యసమాజ్ తరువున బాల్ రెడ్డి కూడా ఉద్యమంలో పాల్గొన్నాడు. కాగా ఒంటరిగా కాదు, తన తరువున గ్రామాల నుండి జనాన్ని స్వచ్ఛందంగా సమీకరించుకుని తన శక్తిని నిరూపించుకున్నాడు.

గణేష్ ఉత్సవాల్లో భాగంగా:

నిజాం పాలనలో హిందూ మతానికి విలువలేదు. తెలుగు పండుగలకు కలిన నియమ నిబంధనలు వర్తిస్తాయి. ఈ క్రమంలో 1942వ సంవత్సరంలో గణేష్ చతుర్థి పండుగ సందర్భంగా అల్యూల బాల్ రెడ్డి బహిరంగ ప్రసంగం చేసాడు. ఈ విషయమై సర్ఫారు గుర్తుమంది. నిబంధనలు అతిక్రమించిన నేరాన్ని మోపుతూ బాల్ రెడ్డిని అరెస్టు చేశారు. అంతేకాదు, అప్పటి పోలీసు కమిషనర్ ఇకమీదట బహిరంగ ప్రసంగాలు చేయకూడదని బాల్ రెడ్డిపై నిషేధం విధించారు. కానీ బాల్ రెడ్డి నిషేధాన్ని లెక్కచేయలేదు. లక్ష్మీన్ని సాధించడానికి నిషేధాన్ని అధిగమిస్తా ముందుకు నడిచాడు.

హిందూ పండుగ ఉత్సవాలు కాబట్టి ప్రైదరాబాద్ లో పరిస్థితి ఉద్దిక్తంగా మారింది. ఈ నేపథ్యంలో కొంతమంది ఆర్యసమాజ్ సభ్యులు ఒక సమూహంగా ఏర్పడ్డారు. వీరిలో నారాయణరావు పవార్తో పాటు జగదీష్, గండయ్య, తదితరులు ఉన్నారు. వీరు అజ్ఞాతంలోకి వెళ్లి తమ కార్యాచరణ గురించి వ్యాహోలు సిద్ధం

నిజాంపై బాంబు ఘుటనలో భాగంగా:

1947 డిసెంబర్ 4 వ తేదీ....

అభిష్టు కింగ్ కోటీ ప్యాలెస్ సమీపంలో....

నారాయణరావు పవార్ బృందం అదును కోసం కాచుకుని ఉంది. నారాయణరావు పవార్ నిజాంపై బాంబు విసిరాడు. నిజాం పోలీసులు వీరిని పసిగట్టారు. సెషన్స్ కోర్టు నారాయణరావుకు మరణశిక్ష విధించింది. మిగతా ఇద్దరికీ జీవిత తైదు విధించింది. నిజాం సర్కారు అంతలీతో వదిలి పెట్టలేదు. చర్య పూర్వాపరాలు విచారించింది. ఈ ఘుటనలో ఉపయోగించిన బాంబులు అల్వోల్ బాల్ రెడ్డి తన స్వగ్రామమైన గుండ్చపోచంపల్లిలో తయారు చేశాడనే ఆరోపణలు వచ్చాయి. బాల్ రెడ్డి అరెస్టు అయ్యాడు. వాస్తవానికి నిజాంపై ప్రయోగించిన బాంబులు నారాయణరావు బృందం స్వయంగా బొంబాయిలో కొనుగోలు చేసింది. ఈ బృందానికి పోలాపూర్ వద్ద క్రిమినల్ లాయర్ కొండా లక్ష్మణరావు బాపూజీ వీరికి కలిసాడు. విషయం తెలిసి వీరికి ఆరువందల రూపాయలిచ్చి జాగ్రత్తలు చెప్పి కూడా పంపాడు. అంతేకాదు, బొంబాయిలో రెండు బాంబులు కొని, తిరుగు ప్రయాణంలో పోలాపూర్లో లక్ష్మణరావు ద్వారా రెండు రివాల్వర్డును అడిగి తీసుకున్నారు. బాంబులు విఫలమైతే రివాల్వర్ తో పని కానివ్వాలనేది పథకం. మొదటి రెండు పథకాలు విఫలమైతే మూడో మార్గంగా విషం తీసుకుని చావాలని మూడు విషం సీసాలను కూడా అడిగి తీసుకున్నారు. కానీ నేరం బాల్ రెడ్డి మీదకు మోపబడింది. ఇందుకు కారణం గమనిస్తే నిజంగానే బాల్ రెడ్డి బాంబులు తయారు చేస్తున్నాడు.

బాంబుల తయారీలో బాల్ రెడ్డి:

రజాకార్లు వేళాపొళా లేకుండా గ్రామాలపై దాడిచేసి స్త్రీల మాన

ప్రాణాలను దోషకుంటున్నారు. ధాన్యాన్ని దొంగతనం చేస్తున్నారు. పసిపిల్లల మర్మాంగాలు కోస్తున్నారు. బలవంతంగా మతమార్పిడులకి పాల్ప పదుతున్నారు. ఈ పరిస్థితుల్లో రజాకర్రను నిరోధించడానికి భార్ల రెడ్డి ప్రత్యేకంగా బాంబులను సిద్ధం చేస్తున్నాడు. అట్లాగే నియంతృత్వంతో చెలరేగుతున్న నిజాం వివిధ ఆస్తులపై దాడి చేయడానికి కూడా భార్ల రెడ్డి కంకణం కట్టుకున్నాడు. ఈ క్రమంలో కమ్యూనిస్టులతో ఆయనకు ఇంతకుముందు ఉన్న స్నేహపూర్వక సంబంధాలు బాంబులు తయారు చేయడానికి సహాయపడ్డాయి. మొత్తానికి భార్ల రెడ్డిని దేశద్రోహిగా పరిగణించిని నిజాం ప్రభుత్వం. ఈ విషయమై అనివార్యంగా కొన్నాళ్లు జైలుశిక్ష అనుభవించాడు.

ఇల్లు తగలబెట్టారు:

బాంబు కేసులో భార్ల రెడ్డి అరెస్టుయినప్పుడు, అతని కుటుంబం సర్చారు నుండి తీవ్రమైన సమస్యలు ఎదుర్కొంది. ఇంటిని సమూలంగా తగులబెట్టారు. పిల్లలు మహిళలపై జాలి చూపకుండా అందరినీ హింసించారు. ఇటువంటి పరిస్థితిలో నిజాం రజాకర్రకు భయపడి ఆ కుటుంబానికి ఆశ్రయం ఇవ్వడానికి ఊరు కూడా వెనుకడుగు వేసింది. ఊరు చిగురుటాకులా వణికిపోయింది. చివరకు ఆ కుటుంబం కోరీలో అరకొర సౌకర్యాలు ఉన్న ఒక చిన్నగదిలో తలదాచుకున్నారు.

“తఖీగ్” నుండి “శుధి” కార్యక్రమం:

నిజాం కొనసాగించిన దాష్టీకాల్లో మతమార్పిడి ఒకటి. నిజాం అండదండలతో భాసిం రజ్యే నేత్యత్వంలో రజాకార్లు ఈ దారుణానికి ఒడిగట్టారు. హిందువులను, మరీ ముఖ్యంగా దళితులను ముస్లింలుగా బలవంతంగా మతం మార్పిడి చేశారు. ఈ చర్యను ‘తఖీగ్’ అనేవారు. ఈ చర్య కారణంగా క్రమంగా గ్రామాల్లో హిందూ జనాభా తగిపోవడం మొదలయ్యాంది. ఈ పరిస్థితుల్లో ఆలస్యం

చేస్తే మనుగడకే ముప్పు వాటిల్లుతుందని ఆర్యసమాజ్ భవిష్యత్తును అంచనా వేసింది. ఈ నేపథ్యంలో స్వామి రావనందతీర్థ, ఆర్యసమాజ్ పండిట్ నరేంద్రజీ నాయకత్వాన్ని బాల్ రెడ్డి అనుసరించారు.

స్వామి దయానంద సరస్వతి ఉపదేశం ప్రకారం “పవిత్ర భారతదేశంలో పవిత్ర హిందూమతం వేదమతం. ఇది పునరుజ్జీవనంలో ఉన్నది. వేదాన్ని వదలొద్దు. వదిలితే వేదాలకు తిరిగి వెళ్ళు” అనే నినాదాన్ని పాటించారు. హిందూ సమాజ రక్షణ కోసం వేదాంత యుద్ధాన్ని కొనసాగిస్తూ తభీగ్ కు ధీటుగా “శుద్ధి” కార్యక్రమానికి శ్రేకారం చుట్టారు. ఈ పద్ధతి ప్రకారం ముస్లింగా మారిన వ్యక్తిని తిరిగి హిందూమతంలోకి తీసుకువచ్చే “ఫుర్ వాప్సీ” ప్రక్రియ కొనసాగింది. బాల్ రెడ్డి ఈ కార్యక్రమంలో అహార్ణిశలు కృషి చేసాడు.

ప్రాణాలకు తెగించి పట్లెలు తిరుగుతూ ఎక్కుడ తభీగ్
జరిగిందో ఆక్కుడ శుద్ధి కొనసాగించాడు. తిరిగి హిందూమతాన్ని
స్వీకరించిన తరువాత కొందరు మహిళలకు సగటు సమాజంలో భవిష్యత్తు
జ్ఞానికిరం అయ్యాంది. ఇట్లాంటి మహిళలకు ఆర్యసమాజ్ ఉమ్మాబజార్
మందిరంలో ఆదర్శ భావాలు ఉన్న హిందూయువతతో వివాహం
జిరిపించాడు బాల్ రెడ్డి. అంతే కాదు, వారికి ఆశ్రయం
రక్షణ కల్పించాడు.

శుద్ధి మతమార్పించి సమయంలో అందరికి భరోసా ఇచ్చాడు. ఈ నేపథ్యంలో ఆశ్రితుల సంరక్షణ కోసం సొంత ఆస్తులను పోగొట్టుకున్నాడు. భార్య నగలు కూడా ఇందుకు వినియోగించుకున్నారు. రజాకార్లచే పీడించబడే ఆనాటి కొందరు జాతీయ భావాలు ఉన్న నిరుపేద ముస్లింలు స్వచ్ఛందంగా బాల్ రెడ్డి ఆధ్వర్యంలో హిందూమతాన్ని స్వీకరించారు.

తిరిగి హిందూ మతంలోకి వచ్చిన దళితులు ఆర్యసమాజ్ నియమాలను,

అచారాలను పాటించారు.

1947 - 1948 సాయుధ పోరాటం:

సాయుధ పోరాటం 1948 మే నాటికి ఉద్ఘతం అయ్యింది. ఈ పరిస్థితిలో 1948 ఆగస్టు 24 వ తేదీన “ప్రౌదరాబాదు రాష్ట్ర కాంగ్రెస్ కార్యాచరణ కమిటీ సమావేశం” బెజవాడలో జరిగింది. ప్రాణాలకు తెగించి పోరాటాన్ని కొనసాగించాలని కమిటీ పిలుపునిచ్చింది. పోరాటం విషయంలో దృఢసంకల్పాన్ని కలిగి ఉన్న బాల్ రెడ్డి తన ఉద్ఘమ తీవ్రతను రెట్టింపు చేసాడు.

ప్రౌదరాబాద్ రాష్ట్ర కాంగ్రెస్ ప్రధాన నాయకుడిగా ఉన్న స్వామీ రామానందతీర్థ నాయకత్వంలో ముందుకు నడిచాడు. సమాజాన్ని సంఘటితం చేయడంలో పల్లె పల్లె తిరిగాడు. జనాలతో మమేకం అయ్యాడు. జనాలను జాగ్రత్తం చేసాడు. కాగా ఈ విషయమై చరిత్రలో ఆర్యసమాజ్ కృషికి పెద్దగా గుర్తింపు రాలేదు.

మొత్తానికి ప్రభుత్వం బాల్ రెడ్డిని గమనించింది. వివరాలు సమీకరించింది. భారత స్వాతంత్య సంగ్రామానికి మార్గదర్శకుడిగా చేయడంతో మొదలెట్టుకుంటే.. రజాకర్నను ఎక్కడివాళ్లను అక్కడ నిలువరిస్తూ, నిజాంకు వ్యతిరేకంగా ప్రచారాలు చేస్తుండటం వరకు అన్ని వివరాలు తెలిసాయి. ఘలితంగా నిజాం సర్యారు బాల్ రెడ్డిని అరెస్టు చేసి జైలుకు పంపింది.

సమాజం కోసం:

బాల్రెడ్డి ఎప్పుడు కూడా పదవులు ఆశించలేదు. సమ సమాజాన్ని, సంఘ సంస్కరాన్ని ఆశించాడు. ఈ క్రమంలో కొన్ని పదవులు కూడా బాల్ రెడ్డిని వెదుక్కుంటూ వచ్చాయి. కానీ ఇవి వారి లక్ష్యం కాదు. అయినప్పటికీ పదవులకు

న్యాయం చేస్తూ తన సంకల్పం కొనసాగించాడు. ఈ క్రమంలో కొన్ని ప్రజాప్రయోజనాత్మక కార్యక్రమాలు చేపట్టాడు.

ఆర్య సమాజ్ మందిరాలు :

తెలంగాణ విముక్తిలో భాగంగా హిందూ యువకులు పోరాటాలకు సిద్ధం కావడం కోసం, మతమార్పిడుల నివారణ కోసం, ఆర్యసమాజ్ మందిరాలు నిర్మించాడు. ఆ మందిరాల పక్కనే శారీరక దారుధ్యాలు పెంపాందించుకోవడం కోసం వ్యాయామశాలలు ఏర్పాటు చేశాడు.

స్త్రీ విద్య కోసం :

వితంతు ఆచారాలు, బాల్య వివాహాలు, సతీ సహగమనం, వంటి దురాచారాలు రూపుమాసి పోవాలంటే స్త్రీకి విద్య అవసరం అని గుర్తించాడు. అందుకే వ్యయ ప్రయాసాలకు ఓర్మకుంటూ ప్రత్యేకంగా బాలికలకోసం 1949లో ప్రాదర్శాబులోని పాతనగరంలో దూద్బోలీలోని ఉమ్మాబబజార్లో కస్తూర్భా పారశాలను స్థాపించాడు.

కులరహిత సమాజం కోసం :

అల్యాల బాల్రెడ్డి అస్పృశ్యత అంటరానితనాన్ని వ్యతిరేకించాడు. “కులం తక్కువ” మాటను పూర్తిగా వ్యతిరేకించాడు. సమ సమాజాన్ని నిర్మించడానికి కృషి చేశాడు. ఇందులో భాగంగా హరిజనులకోసం ఒక రాత్రి బడిని ప్రాథమిక పారశాలగా స్థాపించాడు. దళితులు పగలంతా పనికివెళ్లి రాత్రుళ్ళు చదువుకోవడానికి ఈ పారశాల సౌలభ్యాన్ని కలిగించింది.

వేదాలు - మంత్రాలు :

హిందువులు అంతా ఒకటే అని హిందూసమాజం కోసం పరితపిస్తూ బ్రాహ్మణులకు అతీతంగా ఇతర కులాలకు వేదాలు మంత్రాలు నేర్చుకునే అవకాశం కల్పించాడు. ఇందుకు ప్రత్యేకంగా సంస్థను ఏర్పాటు చేసాడు. ఇందులో దళితులకు

కూడా ప్రవేశం కల్పించాడు. సహపంక్తి భోజనాలు, హరిజనుల ఆలయ ప్రవేశం తదితర సంస్కరణలు కూడా బాల్ రెడ్డి కొనసాగించాడు.

వివాహోలు :

అప్పటికి ఇప్పటికీ ఏ సమాజంలో అయినా కులాంతర మతాంతర వివాహోల పట్ల అన్ని వర్గాలు అభ్యంతరాన్ని వ్యక్తం చేస్తున్నాయి. అట్లాగే ఆనాటి సమాజంలో వితంతు వివాహోలు కూడా వ్యతిరేకించబడేవి. కాగా ఎవ్వరైనా ఇటువంటి వివాహోలు చేసుకోవాలి అనుకున్నప్పుడు బాల్ రెడ్డిని పెద్దదిక్కుగా భావించి ఆశ్రయించేవాళ్ళు. బాల్ రెడ్డి తన స్వంత ఖర్చులతో ఆశీర్వదించి, వాళ్ళకు ప్రాణహోని ఉంటే తన వద్దే ఆశ్రయం కూడా ఇచ్చేవాడు. ఇందుకోసం తన ఇంటి వెనుక ఒక పెద్ద ఇంటినే ప్రత్యేకంగా కేటాయించి పెట్టాడు కూడా.

గజారోహణం :

స్వాతంత్ర్యానంతరం కూడా అల్యూల్ బాల్రెడ్డి చురుకుగా ఉంటూ 1958లో ఆర్యసమాజ్ కార్యదర్శిగా అనేక సంస్కరణలు చేపట్టారు. పెఱాలీ దనరా ఉత్సవాల సందర్భంగా ఆర్యసమాజ్ ద్వారా హిందూ సమాజానికి దశ దిశ నిర్దేశాలు చేస్తూ హిందూ సంప్రదాయాలను పట్టిపుర్చాడు. అప్పటికి తగ్గని ఉర్దూ ప్రాబల్యంలో హిందూ సమాజాన్ని ధైర్యంగా పాతబస్తేలో ముందుకు నడిపించాడు. వీరు చేసిన సేవలను గుర్తించి ప్రౌదరాబాద్ వీధుల్లో ఆర్యసమాజ్ అధ్వర్యంలో గజారోహణం జరిపి సత్కరించారు.

వివాహం:

బాల్ రెడ్డి దేశం కోసం ప్రపర్తిస్తున్న తీరు మేనత్తలో అందోళన కలిగించింది. పెళ్లి చేస్తే ఇంటి పట్టున ఉండిపోతాడని భావించి, తన కూతురు రత్నమ్మను ఇచ్చి పెళ్లి చేసింది. అయినప్పటికీ బాల్ రెడ్డిలో మార్పు రాలేదు. రోజు రోజుకు దేశభక్తి ఇనుమడించింది. చివరకు ప్రాణం కంటే దేశమే మిన్న అనే పరిస్థితికి వచ్చాడు. ఈ క్రమంలోనే హిందూ మతం పట్ల అచంచలమైన అభిమానంతో “దేశం ఒక్కటే - హిందువు ఒక్కటే” అని భావించడం మొదలెట్టాడు.

సంతానం :

బాల్ రెడ్డి రత్నమ్మ దంపతులకు నలుగురు కుమార్తెలు ఒక కుమారుడు ఉన్నారు. శకుంతల, ఊర్మిత, నాగమణి, శోభ, వీరిలో పెద్దమ్మాయి మినహా మిగతా ముగ్గురు పారశాల టీచర్లుగా పనిచేసి పదవి విరమణ చెంది ఉన్నారు. కుమారుడు వాచస్పతిరెడ్డి. వీరు కేశవ్ మెమారియల్ స్కూల్ ప్రధానోపాధ్యాయుడిగా పదవి విరమణ పొంది వున్నారు.

భార్య రత్నమ్మ సహకారం :

బాల్ రెడ్డి ఒక విశిష్ట వ్యక్తిగా ఎదగడానికి సహకరించిన వ్యక్తుల్లో భార్య రత్నమ్మను మొదటి వరసలో చెప్పుకోవచ్చు. బాల్ రెడ్డి పోరాట జీవితాన్ని సంస్కరణ ఉద్యమాలను ఆదరిస్తూ వెంట నడిచింది. రత్నమ్మ ధనిక కుటుంబానికి చెందిన మహిళ. ఆమెకు పేదరికం తెలియదు. కానీ భర్త పోరాట జీవితంలో భాగస్వామ్యం అవుతూ భర్తతో పాటుగా నడవడానికి తన అన్ని భోగాలను వదులుకుంది. సాకర్యవంతమైన జీవితం మొదలుకుని మంచి ఆహారం, మంచి బట్టలు ఆభరణాలను అన్నింటిని వదులుకుంది. రత్నమ్మ త్యాగం బాల్ రెడ్డిని ప్రజా బంధువుగా మలచడంలో పరిపూర్ణంగా తోడ్డడింది.

ముఖ్యంగా బాల్ రెడ్డి సమాజం కోసం పోరాటాలు చేస్తూ ఎక్కువ సమయం బయటి ఉండేవాడు. కుటుంబాన్ని అనివార్యంగా దూరంగా ఉండేవాడు. ఈ

పరిస్థితిలో రత్నమ్మ కుటుంబాన్ని అన్నీ తానై చూసుకుంది . కుటుంబంలో సమస్యలను భర్త వరకు తీసుకెళ్కుండా కుటుంబాన్ని కాపాడుకుంది.

నిర్వహించిన పదవులు:

పైదరాబాదు ట్రేడ్ యూనియన్ కాంగ్రెస్ కు ప్రధాన కార్యదర్శిగా 1942-1954 వరకు పని చేశాడు .

1952లో బుర్రుల రామకృష్ణరావు ముఖ్యమంత్రిగా ఉన్న కాలంలో జి.వెంకటస్వామి, టి.అంజయ్ వంటి నాయకులతో కలిసి ట్రేడ్ యూనియన్లో చురుకుగా పనిచేశారు. పైదరాబాద్ మొట్టమొదటి మునిసిపల్ కార్బోరేషన్ కు (బ్లియా) రెండుసార్లు కొన్నిలర్ గా ఎన్నికె సేవలందించాడు.

వరువగా 1951-1956 లో రెండు పర్యాయాలు కాంగ్రెస్ పార్టీకి అధ్యక్షులుగా ఏకగ్రీవంగా ఎన్నికయ్యారు.

విదేశాల పర్యటన :

బాల్ రెడ్డి రాజకీయాల్లో ఇమడలేక పోయాడు. రాజకీయాలను త్యజించి సామాజిక సేవకు పరిమితం అయ్యాడు. అట్లాగే తాను విశ్వసించిన ఆర్యసమాజ్ భావాల ప్రచారం కోసం బాల్ రెడ్డి దేశ విదేశాలు తిరిగాడు. 1960లో మారిషన్కు వెళ్లి ఆర్యసమాజ్ సూత్రాలను విస్తృతముగా వ్యాపించేశారు. ఆర్యసమాజ్లో సంపూర్ణ సామాజిక కార్యకర్తగా చెదరని ముద్రను స్వంతం చేసుకున్నాడు.

నిజాం రాజ్యంలో ఆర్యసమాజ్ శాఖలు - బాల్ రెడ్డి కార్యదక్కత :

పైదరాబాద్ నగరంలో 1892 సంవత్సరంలో ఆర్య సమాజ్ కేంద్రం ఏర్పాటు అయ్యింది. సుల్తాన్ బజార్ ఆర్య సమాజ్ సంస్థకు క్రియాశీల కేంద్రంగా మారింది. దేశభక్తుడు పైదరాబాద్ పైకోర్టు ప్రధాన న్యాయమూర్తి పండిట్ కేశవరావు కోరట్టుర్ 1905లో పైదరాబాద్ రాష్ట్ర ఆర్యసమాజ్ అధ్యక్షుడిగా ఎన్నిక అయ్యాడు. నిజాం నిరంకుశ పాలనకు వ్యతిరేకంగా ప్రజల్లో రాజకీయ చైతన్యాన్ని

కలిగించడంలో కేశవరావు ఎంపిక దిక్కునిగా పనిచేసింది. అప్పటికి బాల్ రెడ్డి గారు జన్మించలేదు. కానీ కార్బోన్యూల్యూడు అయ్యాక కేశవరావుగారి ప్రమాణాలు బాల్ రెడ్డి ఆచరణలో పునాదులుగా పనిచేసాయి.

1938 నాటికి ఆర్యసమాజ్ నిజాం రాష్ట్రంలో 250 శాఖలకు విస్తరించింది. వాటిలో ఇరవై శాఖలు హైదరాబాద్ సికింద్రాబాద్ జంట నగరాల్లో ఏర్పడ్డాయి. ఈ శాఖలు పునరుజ్జీవన ఉద్యమాన్ని ప్రారంభించడంలోనిజాం పాలనను వ్యతిరేకించడంలో.....ఆర్యసమాజ్ ఉద్దేశ్యాలని జనంలోకి తీసుకువెళ్లడంలో....శక్తి వంచన లేకుండా పని చేయడంలో బాల్ రెడ్డి పాత్ర చెప్పుకోదగింది.

స్వామి రామానంద తీర్థ, ఉద్దిర్ కాంబ్లే వాలే, M.చెన్నౌరెడ్డి, P.V.నరసింహరావు, బీదర్కు చెందిన రామచంద్ర వీరప్ప, కె.వి. నరసింగరావు, గుల్బర్గాకు చెందిన విద్యాధర్ గురుాజీ, రాయచూర్ పండిట్ తారానాథ్, వంటి నాయకులు ఆర్య సమాజ్ కార్యకలాపాల ద్వారా ప్రభావితమయ్యారు. సమర్పొత్సాహంతో బాల్రెడ్డి మరింత చురుకుగా పనిచేశాడు. బాల్ రెడ్డి ఇతర ఆర్యసమాజ్ నేతల సమిష్టి కృషి కారణంగా ఉస్కానాబాద్, వరంగల్, జిహీరాబాద్, అదిలాబాద్, బసవకల్యాన్, జెరంగాబాద్ బీదీలోని చాలా మంది జాతీయ వాదులు పోర, మతపరమైన హక్కుల కోసం ఉద్యమంలో చేరారు.

ఆర్య సమాజ్ కార్యకలాపాలు నిజాం ప్రభుత్వానికి మింగుడు పడలేదు. ఆర్యసమాజ్ సిద్ధాంతాలని లక్ష్మీలని ఇస్లామిక్ రాజ్యాన్ని సాపించే ప్రయత్నంలో తోసిపుచ్చింది. ప్రజల ప్రాథమిక హక్కుల కోసం స్వరం పెంచిన బాల్ రెడ్డిని లక్ష్మింగా చేసుకుంది. కదలికల మీద నిఘ్న పెట్టింది. బాల్ రెడ్డి భయపడలేదు. తన ఉద్యమ జీవితంలో ఎదురీత సర్వసాధారణం అయ్యింది కాబట్టి ప్రభుత్వానికి ఎదురునిలిచాడు. ఆర్యసమాజ్ సిద్ధాంతాలను నిరాటంకంగా ప్రచారం చేశాడు.

సమానత్వం, కుల రహిత సమాజం , అందరికి విద్య, హిందూ ధర్మ పరిరక్షణలో శుద్ధికరణ, ‘సత్యాగ్రహ ప్రకాష’ సందేశం, “తిరిగి వేదాలు” ఇవన్నీ బాల్ రెడ్డి తన ధర్మంగా విస్తృతంగా ప్రచారం చేసాడు. ఈ క్రమంలో తనదైన వ్యక్తిగత జీవితాన్ని విస్మరించాడు.

నిజాం చట్టాలను వ్యతిరేకిస్తూ....

నిజాం రాజ్యం మతపరమైన రాజ్యంగా మారిపోయింది. ఈ క్రమంలో మతాన్ని రాజకీయాలను మిశితం చేస్తూ “ఇత్తెహోదులో” సంస్థను రాజ్యం తలపెట్టే కలాపాల్లో భాగంగా ప్రోత్సహించాడు. ఘర్యానా (ఆర్ధర్డ) జారీ చేశాడు.

1)మపుసా

2) గయార్మపుసా చట్టాలను ఆమోదించాడు.

మపుసా చట్టం:- ముస్లింల ఆస్తిని, మతం మారినవారిని కాపాడటానికి నిర్ణయించబడింది.

గయార్మపుసా చట్టం:-ముస్లింలు హిందువులను బానిసలుగా చేసుకున్నారు హిందువుల భూములను తమ అప్పుల మీద తాకట్టు పెట్టారు.

ఈ పరిస్థితుల్లో హిందూ ప్రజలు అర్య సమాజం నాయకులను న్యాయం కోసం అశ్రయించారు. ఆర్యసమాజ ప్రజల కోసం నడుం బిగించింది. ఈ క్రమంలో ప్రభుత్వ ఆదేశాలకు వ్యతిరేకంగా బాల్ రెడ్డి ఆధ్వర్యంలో పెద్ద ఎత్తున ఆందోళనలు జరిగాయి.

దేశభక్తులతో కలిసి :

కర్ణాటక ప్రాంతానికి చెందిన పండిట్ దత్తాత్రేయ / బాల్మికి చెందిన భీమన్న ఖండ్రే / బీదర్కు చెందిన నరేంద్రజీ, గుల్బర్గాకు చెందిన చంద్రశేఖర్ పాటిల్/ రాయచూర్కు చెందిన మాణిక్ రావుజీ / హస్తభేద్కు చెందిన బస్సీలాల్, శ్యామ్లాల్,

రామ చంద్ర వీరప్ప, శివచంద్రజీ / హుమనబాద్కు చెందిన హకీకత్ రాయ్, చిత్తగురయ్య హవికత్ రాయ్, వి. ఇరివి, అమరసింహ రాథోడ్ / కొప్పల్కు చెందిన లక్ష్మణ గుడి, వకీల్ గణపతి శాస్త్రి, ఉదయభాను, మోహన్ సింగ్. ఆర్. ఆర్య / బసవకల్యాణకు చెందిన శ్రీ గోపాల్దేవ శాస్త్రి/ చించోలికి చెందిన అనంత శర్మ, వేదప్రకార్ జీ గుంజౌట్టి, ఆర్. వి. బిడావ్ మరియు ఇతరులు ఆర్యసమాజ్ ఉద్యమంలోకి వచ్చారు. వీరందరితో కలిసి బాల్ రెడ్డి ఇరిపిన పోరాటాలు చరిత్ర మరువదు. ముంబై, పూనే, వంటి తదితర ప్రాంతాల్లో ఇప్పటికీ సాయుధపోరాటంలో పాలు పంచుకున్న ఆర్య సమాజ్ నాయకులను ప్రతివీటూ స్వరిస్తారు. కానీ మన తెలుగు ప్రాంతంలో సాయుధపోరాటం అనినా విమోచన దినోత్సవం అనినా కమ్యూనిస్టు నాయకులను మాత్రమే స్వరిస్తారు. ఇది మారాలి. అందరి కృషి వర్ధిల్లాలి.

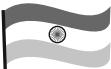
విమోచన దినోత్సవం:

ప్రత్యేక తెలంగాణ కోసం కృషి చేసిన బాల్ రెడ్డి విముక్తి దినం 1948 సెప్టెంబర్ 17 న జైలులలో ఉన్నారు.

కాలఘర్షం:

ఆగస్టు 29, 1992న బాల్ రెడ్డి పాతనగరం దూడ్ బోలిలో ఉన్న తన స్వగృహంలో అనారోగ్యంతో మరణించారు. దేశం కోసం సమాజం కోసం, దేశంలో వ్యక్తి రక్షణ కోసం, మతం మనుగడ కోసం, అలుపెరుగక పోరాడిన బాల్ రెడ్డి భావితరాలకు ఆదర్శప్రాయుడు. చరిత్రలో చిరస్వరణీయుడు.

రచయితి, సంఘ సంస్కర్త, దేశభక్త భండారు అచ్ఛమాంబ

- డా॥ వి. త్రివేణి

ఆసిస్టెంట్ ప్రొఫెసర్, తెలుగు అధ్యయనశాఖ,
తెలంగాణ విశ్వవిద్యాలయం, నిజామాబాద్ -503322
9951444803.

• • • •

అనాదిగా మూసపద్ధతిలో కొనసాగుతున్న స్త్రీల జీవితాలలో మార్పును ఆశిస్తూ ఒక సమిష్టి ప్రాతిపదిక దృష్టితో ‘సంస్కరణవాదం’ ఆరంభం అయింది. స్త్రీలలో అంతర్గతంగా ఉన్న అసంతృప్తులకు, అణగారి ఉన్న ఆలోచనలకు ఒక చక్కటి అవకాశాన్ని కలిగించింది. స్త్రీల సమస్యలను గుర్తిస్తూ, స్త్రీల అభివృద్ధిని కాంక్షిస్తూ సంస్కరణ వాదం బలోపేతమైంది. కుటుంబం ఒక సామాజికరంగంగా పరిణమిస్తున్న ఆక్రమంలో స్త్రీలను సమాజంలో అంతర్భాగం చేసింది. స్త్రీలలో చైతన్యస్థాయిని పెంపొందించడానికి స్త్రీ విద్యావశ్యకతను నిర్ణయించడం సంస్కరణవాదం లక్షణాలలో మొదటి అంశంగా రూపుదిద్దుకుంది.

తెలుగుదేశమంతటా విస్తరించి ఉన్న బాల్య వివాహాలు, భాల వితంతువులు, సాంఘిక పరమైన కట్టుబాట్లు, కన్యాశుల్చూరం, అవిద్య మొదలైన అంశాలు స్త్రీల జీవితాలను దుర్భరం చేశాయి. ఈ బాల్యవివాహాల పద్ధతి వల్ల కన్యాశుల్చూరం ఏర్పడి, దానివల్ల వైధవ్యం, వ్యభిచారం వంటి అవినీతి చర్యలు, శిశుహత్య వంటి క్రూర చర్యలు ప్రారంభం అయ్యాయి. స్త్రీల అభ్యర్థయాన్ని కాంజ్ఞిస్తూ అభివృద్ధి పథంలో నడుస్తున్న సంస్కరణ భావాలు వాస్తవిక జీవితాల్లో మార్పు తీసుకొని రావాలన్న ఆకాంక్షల్లో ఆచరణలో కార్యరూపాన్ని అనుసరించాయి. భారతదేశచరిత్రలో సంస్కరణోద్యమానికి ప్రముఖ స్థానం ఉంది. 19వ శతాబ్దంలో ఆరంభమైన సంస్కరణోద్యమం ద్వారా మత, సాంఘిక, రాజకీయ పరిణామాలు ఏర్పడ్డాయి. తొలిదశలో సతీసహగమనాన్ని, కన్యాశుల్చూరి తీవ్ర సమస్యలుగా భావిస్తూ వ్యతిరేక ఉద్యమాలు బయలుదేరాయి. సతీసహగమనం నిషేధ చట్టం వరకు కొనసాగితే; కన్యాశుల్చూరం - దాని కాలం అంతరించేంత వరకు ఉద్యమించింది. ఇటువంటి సంస్కరణ భావాలను తొలి తెలుగు కథారచయితి భండారు అచ్చమాంబ చాలా స్పష్టంగా వెల్లడించారు. అచ్చమాంబ ప్రాచీనమైన సతీ ధర్మాలతోపాటు నవీన పాశ్చాత్య విధ్యాసంస్కరాలను కలబోసి ఒక నూతనమైన పద్ధతిలో రచనా వ్యాసంగాన్ని ఆరంభించారు. భండారు అచ్చమాంబ 19వ శతాబ్ది ముగింపులో, 20వ శతాబ్ది ప్రారంభంలో స్త్రీల జీవితాలను సంస్కరణాత్మక దృష్టితో ప్రతిచించిస్తూ దాదాపు 12 కథలు రచించారు. కందుకూరి వంటి సంస్కర్తల భావాలతో ప్రభావితమైన అచ్చమాంబ స్త్రీ చైతన్యంకోసం ‘బ్యందావనీ స్త్రీ సమాజము’ పేరుతో స్త్రీల సమాజాన్ని స్థాపించారు. సంఘు సేవకురాలిగా, కథా రచయితిగా పేరుగాంచిన అచ్చమాంబ ‘అబలా సచ్చరిత్ర రత్నమాల’ అనే గ్రంథాన్ని రచించి ప్రసిద్ధ భారతీయ స్త్రీల ప్రగతిని, ప్రతిష్టాను కీర్తించారు. ఆదర్శ మహిళగా మాటలో మాటిదనం, దయాగుణం, జాతీయభావం అభివృక్తమవుతాయి.

తొలి తెలుగు కథా రచయితి : భండారు అచ్చమాంబను తొలి తెలుగు

కథారచయితిగా పేర్కొంటూ ప్రముఖ విమర్శకులు, పరిశోధకులు వెలిబుచ్చిన అభిప్రాయాలను తెలుసుకుండాం.

1. ‘హిందూ సుందరి’ పత్రికలో 1902లో అచ్చయిన ‘స్త్రీ విద్య’ కథను ప్రస్తావిస్తూ ‘నూరేళ్లపంట’ కథా సంకలనంలో భార్యలీ రావు గారు ముందుమాట రాస్తూ - ‘1902లోనే బందరులో తొలి మహిళా సమాజాన్ని బృందావన స్త్రీ సమాజాన్ని స్థాపించిన అచ్చమాంబగారు మొదటి రచయితి అని గర్వంగా చెప్పు వారి రచన ‘స్త్రీ విద్య’ ను మొదటి కథగా వేసుకున్నాము. గురజాడ వారి ‘దిద్దుబాటు’ మొదటికథ అనుకోవడం పొరబాటని సవినయంగా మనవి చేస్తున్నాము’ అని నిర్ధారించారు. ఇతివృత్త నేపథ్యాన్ని బట్టి చూసినా ఈ రెండు కథల్లో స్త్రీ విద్య ప్రధానంగా ఉండటం విశేషం.

2. ‘హిందూసుందరి’ పత్రికలో 1902 నవంబరులో అచ్చయిన అచ్చమాంబ కథ ‘ధన త్రయోదశి’ని వివరిస్తూ ప్రముఖ స్త్రీవాద పత్రిక భూమిక సంపాదకీయంలో కొండవీటి సత్యవతి ‘తెలుగు సాహిత్య చరిత్రలో ఆనాటి రచయిత్రులకు జరిగిన అన్యాయం అంతా ఇంతా కాదు. తెలుగులో తొలి ఆధునిక కథ రాసిన భండారు అచ్చమాంబకు జరిగిన అన్యాయం గురించి కె.లలిత బయటపెట్టే వరకు ఎవరికీ తెలియదు. 1902లోనే ‘ధన త్రయోదశి’ కథ రాసిన భండారు అచ్చమాంబను వెనక్కి నెట్టేసి 1911? (1910) లో గురజాడ రాసిన దిద్దుబాటు తొలి ఆధునిక కథగా సాహిత్యకారులు స్థిరీకరించారు’ అని ఆవేదన వ్యక్తం చేశారు.

3. కథానిలయం ట్రస్ట్ వారు 2008లో ‘తొలి తెలుగు కథలు - ఏడు అభిప్రాయాలు’ అనే పుస్తకంలో అచ్చమాంబ కథలను ప్రచురించింది. ఇందులో మొదటి రెండు కథలు 1902లోనే అచ్చమాంబ రాసినవి ‘ధన త్రయోదశి, స్త్రీవిద్య’. ఏరి నివేదికను బట్టి తొలి తెలుగు కథా రచన చేసినవారు అచ్చమాంబయే అని పేర్కొనవచ్చు.

4. 2009, జూలై 13న అంధరాజ్యోతి పత్రిక ‘వివిధ’ సాహిత్య వేదికకు రాసిన వ్యాసంలో డా.ముదిగంటి సుజాతారెడ్డి ‘తెలంగాణ నుంచే తొలి కథానిక’ అని

చెబుతూ భండారు అచ్చమాంబ 1898 నుంచే కథా రచనారంభం చేశారని, ఆమె రాసిన ‘ప్రేమ పరీక్షణము’ ‘ఎరువు సామ్యు పరువు చేటు’ కథలు రాయసం వేంకట శివుడు నిర్వహించిన ‘తెలుగు జనానా’ పత్రికలో అచ్చయ్యాయని, కానీ ఇంకా ఆ పత్రికా సంచికలు దొరకవలసి ఉందని తెలియజేశారు. 1901 నుంచి 1904 వరకు నేకరించిన అచ్చమాంబ పది కథలను సంగిశెట్టి శ్రీనివాస్ ‘భండారు అచ్చమాంబ - తొలి తెలుగు కథలు’ అనేపేరుతో గ్రంథరూపంలో వెలువరిస్తున్నారని స్పష్టం చేశారు.

5. 2010లో సంగిశెట్టి శ్రీనివాస్ ‘భండారు అచ్చమాంబ - తొలి తెలుగు కథలు’ అనే పేరుతో అచ్చమాంబ రాసిన పదికథలను గ్రంథరూపంలోకి తీసుకొచ్చారు. 1.గుణవతియగు స్ట్రీ, 2.లలితా శారదులు, 3.జానకమ్మ, 4.దంపతుల ప్రథమ గృహం, 5.సత్పుత్రదానము, 6.ప్రీవిద్య, 7.ధన త్రయోదశి, 8.భార్యాభర్తల సంవాదము, 9.అద్దమును సత్యవతియు, 10.బీద కుటుంబము కథలను ఈ పుస్తకంలో ప్రచురించారు. ఇంకా రెండు కథలు ‘ప్రేమ పరీక్షణము, ఎరువుసామ్యు పరువుచేటు’ రాయసం వేంకటశివుడు నిర్వహించిన ‘తెలుగు జనానా’ పత్రికలో అచ్చయ్యాయని, ఇంకా ఆ కథలు దొరకవలసి ఉందని పేర్కొన్నారు.

ఆధునిక సాహిత్యంలో కథ వచన ప్రక్రియగా ఒక ప్రత్యేకమైన రూపాన్ని ధరించి, సుస్థిరమైన స్థానాన్ని సంపాదించుకొంది. ఇరవయ్యా శతాబ్దీలో ఆరంభమైన కథా ప్రక్రియకు వందేళ్కకు పైబడి చరిత్ర ఉంది. తెలంగాణ కథ భండారు అచ్చమాంబలో ప్రారంభం అవుతుందని, నూట ఇరవై ఏండ్ల చరిత్ర తెలంగాణ కథకుండని ప్రముఖ తెలంగాణ రచయిత్రి డా. ముదిగంటి సుజాతారెడ్డి స్పష్టం చేశారు. భండారు అచ్చమాంబ జనసం తెలంగాణ ప్రాంతం కావటం, తొలి తెలుగు కథలు రాయటం, అందులోను ఆమె మహిళ కావటం గమనార్థం. కావన తెలంగాణ (తెలుగు) తొలితరం కథా రచయిత్రుల చరిత్ర భండారు అచ్చమాంబతోనే

ఆరంభమవుతుంది. ఆధునిక తెలుగు కథా సాహిత్యంలో గురజాడ కథను, సాంఖ్యాయన కథలను పూర్వవక్షం చేస్తూ తెలంగాణ పరిశోధకులు, విమర్శకుల ద్వారా అచ్చమాంబ కథలు మొదటి స్థానంలో నిలిచాయి. తెలంగాణ కథా సాహిత్యంలోనే కాదు సమస్త తెలుగు కథా చరిత్రలోనూ మొట్టమొదటి రచయితిగా పేర్కొనడగినవారు భండారు అచ్చమాంబ.

భండారు అచ్చమాంబ సైజాం సరిహద్దులోగల మునగాల సంస్థానంలోని నందిగామలో 1874 సంవత్సరంలో జన్మించారు. తల్లిదండ్రులు గంగమ్మ, కొమురాజు వెంకటప్పయ్య, సోదరుడు కొమురాజు లక్ష్మణరావు; అచ్చమాంబ ఆరేండ్ల వయస్సులో తండ్రి మరణానంతరం తల్లితో, సోదరుడితో తన సవతితల్లి కొడ్కెన కొమురాజు శంకరరావు ఉంటున్న నల్లగొండ జిల్లాలోని దేవరకొండ ప్రాంతానికి వచ్చారు. ఎనిమిదేళ్ల వయస్సులో 1882లో తన మేనమామ భండారు మాధవరావుతో అచ్చమాంబకు వివాహం జరిగింది. తన భర్త ఉద్యోగం రీత్యా వారి కుటుంబం మారిపోయింది. ఆ సందర్భంలోనే నాగపూర్, బిలాస్పూర్ ప్రాంతాలలో వారి కుటుంబం ఉండవలసి వచ్చింది. ఒక ఉపాధ్యాయుడు తమ ఇంటికి వచ్చి సోదరుడికి పాతాలు బోధించేటప్పుడు పక్కనే కూర్చొని త్రచ్ఛగా విని అభ్యసం చేశారు. అలవోకగా తెలుగు, సంస్కృతం, మరాతి, హిందీ, గుజరాతీ భాషలను నేర్చుకొన్నారు. సంప్రదాయాభిప్రాయాలు గల తన భర్త అచ్చమాంబ చదువుకోవడానికి అభ్యంతరం వ్యక్తంచేసినా, ఆయన ఇంట్లో లేని సమయంలో అనేక గ్రంథాలు చదివేవారు. ఆయు భాషల్లోగల అపారమైన సాహిత్యాన్ని ఆకలింపు చేసుకున్నారు. భర్త, సోదరుడితో పాటు ప్రతి సంవత్సరం తెలుగు ప్రాంతాలలో పర్యటించి ఉపన్యాసాలు, సభలు, సమావేశాలు నిర్వహించేది. ఆమె తన ప్రసంగాలతో మహిళా లోకంలో తిరుగులేని మార్పు తీసుకొచ్చింది.

పది కథలు - ప్రధానాంశాలు :

‘భండారు అచ్చమాంబ - తొలి తెలుగు కథలు’ అన్న సంపత్తి ద్వారా పదికథలు మనకు అందుబాటులోకి వచ్చాయి. ఈ కథలోని ప్రధానాంశం స్త్రీ చైతన్యం, స్త్రీ విద్య, అనేక రంగాలలో స్త్రీ అభివృద్ధి - ఆలోచన విశ్లేషణ స్థాయి.

1. గుణవత్తియగు స్త్రీ - తెలుగు జనానా - 1901, మే సంచిక : ఈ కథలో దశకుమార చరిత్రలో ఉన్న కథను తీసుకొని నేటి జీవన విధానానికి సంబంధించిన కథగా మలిచారు. సంసారాన్ని ఎట్లా పొదుపుగా చేయవచ్చునో ఈ కథలో తెలుస్తుంది. ప్రాచీన కథానంశం అయినా నిత్యజీవనానికి పనికివచ్చే సారాంశం ఇది. ‘గుణవత్తియగు స్త్రీ’ అన్న శీర్షికా నామమే ఇందులో పరమార్థాన్ని బోధిస్తుంది.

2. లలితా శారదులు - తెలుగు జనానా - 1901 : ‘లలితా శారదులు’ అనే ఇద్దరు స్నేహితుల మధ్యసాగిన వ్యవహారమిది. లలితలో ఈర్ష, గర్వం, దురభిమానం వంటివి కనిపిస్తే, శారదలో మంచితనం కనిపిస్తుంది. అయితే శారద తన సద్గుణాలతో లలితలో మార్పు తేవడానికి ప్రయత్నించడం అనేది ఇందులోని ప్రధానాంశం.

3. జానకమ్మ - తెలుగు జనానా - 1902 : ఈ కథ స్త్రీకి విద్య ఎంత అవసరమో చాటిచెబుతుంది. చదువుకొన్న స్త్రీకి వివాహ సమయంలో ఎలాంటి ఇబ్బందులు ఎదురుకావని, కట్టుకొనుకలు లేకుండానే వరుడు లభిస్తాడని రచయితి ఈ కథ ద్వారా అందించే సందేశం. అందుకే తల్లిదండ్రులు కూతురును బరువుగా భావించకుండా విద్యాబుద్ధులు నేర్చించాలని కోరారు. ఇది పూర్తిగా సంభాషణా ధోరణిలో సాగినకథ.

4. దంపతుల ప్రథమ కలహం - హిందూ సుందరి - 1902 : భార్యాభర్తలు ఒకరినొకరు అర్థం చేసుకొని అన్యోన్యంగా జీవించాలని, కుటుంబం మొత్తం సామరస్యపూర్వక వాతావరణాన్ని కల్పించుకోవాలని తెలియజెప్పే కథ. ఇది కూడా సంభాషణ ధోరణిలో సాగింది.

5. సత్యాగ్రహదానము - హిందూ సుందరి - 1902 : ఈ కథలోని గుడ్డివాని భాష తెలంగాణ యానలో కనిపిస్తుంది. రచయిత్రి ఈ కథ జరిగిన చోటును ప్రాదరాబాదుగా పేర్కొన్నారు. ఇందులో నిజంం పాలనలోని భూస్వామ్య విధానం, భూమిని కొలుకు తీసుకొని వ్యవసాయం చేసే నేపథ్యం ఉంది.

6. స్త్రీ విద్య - హిందూ సుందరి - 1902 : ఈ కథ స్త్రీవిద్యావశ్వకతను తెలుపుతుంది. ఇది భార్యాభర్తల సంవాదరూపంలో కొనసాగుతుంది. స్త్రీలు చదువుకోకుండా అజ్ఞానాంధకారంలో ఉన్నత్తుతే మూడుత్వంలో ఉంటారనే విషయాన్ని ఈ కథలో ఒక పురుషపొత్ర ద్వారా రచయిత్రి చెప్పిస్తారు. శాస్త్రాలలో స్త్రీలు చదువుకోకూడదు అనేమాటను ఖండిస్తూ స్త్రీ విద్యాభీవృద్ధికోసం పురుషుల ప్రోత్సాహం ఎంతైనా అవసరమని తెలియజేశారు.

7. ధన త్రయోదశి - హిందూ సుందరి - 1902 : ఈ కథలోగల భార్యాభర్తలిద్దరిని స్వయంకృషి మీద విశ్వాసంగల పాత్రలుగా చిత్రించారు. వీరు దారిద్ర్యంలో కొట్టమిట్టాడుతున్నా ఉదాత్తగుణాలు మాత్రం వీరినుంచి వీడలేకపోవడం అనేది ఈ కథలో కన్నించే విశేషం.

8. భార్యాభర్తల సంవాదము - హిందూ సుందరి - 1903 : 'స్త్రీ విద్య' కథలోలాగానే ఈ కథలో కూడా భార్యాభర్తల సంవాద రూపంలో కథనం సాగింది. స్త్రీలు బంగారు ఆభరణాల కంటే సద్గుణాలనే భూషణాలను ధరించాలని ఈ కథ తెలియజెబుతుంది.

9. అద్దమును సత్యపతియు - హిందూ సుందరి - 1903 : ఈ కథ ద్వారా ఒక చిన్న సంఘటన నుంచి ఒక గొప్ప సందేశాన్ని రచయిత్రి ఉపదేశించారు. ఈ జగత్తంతా ఒక అద్దమని, దాన్ని కోపంగా చూస్తే కోపంగా, సంతోషంగా చూస్తే

సంతోషంగా ప్రతిబింబిస్తుందని వర్ణించారు. అతిచిన్న వయస్సుగల మూడు ఏండ్ల సత్యవతి పాత్రను చలాకీగా, సరస సంభాషణగా రచించారు.

10. బీద కటుంబము - సావిత్రి - 1904 : ఈ కథలో స్వయంకృషితో, సద్గుణాలతో దారిద్ర్యాన్ని ఎట్లా జయించవచ్చునో తెలుస్తుంది. ఇది ఉత్తమ పురుషులో సాగిన కథనం.

కథా కథనశైలి : అచ్చమాంబ కథల్లో గ్రాంధిక భాష కన్నిస్తున్నా, దీర్ఘసమాసాలుగాని, జచీల పదాలుగాని ప్రయోగించబడలేదు. కథనం ఆద్యంతం ఆసక్తిగా కొనసాగింది. ఈ కథలు పూర్తిగా సామాజిక నేపథ్యం గలవి. కొన్ని కథల్లో జీవిత సత్యాలుంటే, మరికొన్ని కథల్లో నీతి బోధలున్నాయి. ఇవి వ్యక్తిత్వ నిర్మాణానికి, జీవితార్థానికి పనికివచ్చే విషయాలు. ఆమె భావాల్నో ఎక్కడా కాలదోషం కన్నించదు. కథాంశం ఆధునిక సామాజిక ప్రయోజనానికి చెందింది. సంభాషణలు అత్యంత సరళ సుందరంగా ఉన్నాయి. కథలన్నింటిలో ప్రథమ పురుషులో కథనం సాగినా పదో కథలో మాత్రం ఉత్తమ పురుషులో సాగింది. ఈ లక్షణం ఆధునిక కథానిక స్వరూప స్వభావానుగుణంగా ఉంది. ఏకాంశ ప్రాధాన్యంతో పాటు, శిల్పం దృష్ట్యా ఎక్కడా విభిన్నత గోచరించదు. భాషలో మాత్రం గ్రాంధికం కన్నించినా, కథా లక్షణాలకు ఎలాంటి ఆటంకాలు కలుగవనే భావించాలి. తర్వాతి కాలంలో గ్రాంధిక భాషలో రచించిన కథారచయితల (అడవి బాపిరాజు) కథలను కథానికలుగా, రచయితలను కథా రచయితలుగా అభివర్ణించడం జరిగింది. కావున అచ్చమాంబ కథలను కూడా సముగ్ర కథాలక్షణాలతో కూడిన కథానికలుగా స్వీకరించాల్సిన బాధ్యత మనమీద ఉంది. తెలంగాణలో పుట్టి, మహారాష్ట్రలో జీవితం కొనసాగించడం ద్వారా ఆమెలో మిశ్రమ భావజాలం ఏర్పడింది. ఇటు వీరేశవిలంగం సంఘ సంస్కరణోద్యమం, అటు మహారాష్ట్రలోని జనజాగరణ దేశీయాభిమానం పట్ల ఆమె ప్రభావితురాలయ్యారు. వీటన్నింటికి భిన్నంగా ఆమె కథల్లో తెలంగాణా పదజాలం, తెలంగాణా జీవనవిధానం వంటి అంశాలు ప్రతిబింబిస్తాయి.

ఈర్వై, గర్వం, దురభిమానం వంచి దుర్గుణాలను వదిలి సద్గుణాలను అలవరుచుకోవాలని, స్వయంకృషితో, సోమరితనాన్ని వదిలి దారిద్ర్యాన్ని అధిగమించాలని, పొదుపును పాటించి సంసారాలను సంరక్షించుకోవాలని, భార్యాభర్తలు ఒకరినొకరు అర్థం చేసుకొని అన్యోన్యంగా జీవించాలని, కుటుంబం మొత్తం సామరస్య పూర్వక వాతావరణాన్ని కల్పించుకోవాలని రచయిత్రి తన కథల ద్వారా ఉపదేశించారు. ఈ కథల నేపథ్యమంతా సామాజిక చైతన్యాన్ని ఆశిస్తుంది. వ్యక్తిత్వ నిర్మాణానికి (వికాసానికి), జీవితార్థానికి పనికి వచ్చే విషయాలను నీతి బోధకాలుగా, జీవిత సత్యాలుగా వెల్లడించారు. కథా సాహిత్యం ద్వారా సామాజిక ప్రయోజనాన్ని అభిలషించారు.

భండారు అచ్చమాంబ
స్త్రీ విద్యావశ్యక తను తెలిపే
నంభాషణ ట్రైవిడ్య కథలో
లభిస్తుంది. భాషలో సరళతను,
భావ ప్రాధాన్యతను ఇందులో
ప్రత్యేకంగా గమనించవచ్చు.

“విద్యవలన బుద్ధి వికసించును. అనేక సద్గుంథములలోని యమూల్యంబులగు నుపదేశ వాక్యంబులు మనసున నాటి మనుజుల నుదాత్తవంతులనుగా జేయును. వారి యందలి దుర్గుణ పుంజములు పోయి సద్గుణ పరంపరలాస్థానములలంకరించును. లోకానుభవమును గనుటకు వారలు విశేష యోగ్యులగుదురు. అనేక లోకవార్తల నెఱుగగలిగిన వారలగుదురు. కొన్నిపుస్తకముల పరసము వలన మనమునకాహ్లేదము కలుగును. ఇందువలన సంసారము నందలి యసంఖ్యాకములగు దుఃఖముల నొక్కింత మణిచి జనులానందింపగలరు. విద్యవలన నిట్టి లాభములింకను బెక్కులు కలవు. నీవ

పట్టుదలతో చదువునేర్చి కొంత చదువుకొనిన పిదప భోజన శయనాదులమైన నొల్లక చదువునందే యభిరుచి కలిగియుందువని నేను దృఢముగా జెప్పగలను. అన్ని యానందములలో విద్యానందమే శ్రేష్ఠమనిన వాక్యము నిజమని నీవే తెలుసుకొనెదవు. ఇది యటుండనిమ్మ ప్రపంచము నందెల్లప్పుడును పత్తి పతికి సహాయురాలై యుండవలయును.... ప్రస్తుతము పురుషుల కంటెను ట్రీలు విశేష జ్ఞాన సంపన్నులగుట యధిక యావశ్యకము, ఏలన నికముందు పుట్టబోవు వారి నుస్తుత పదవికి తెచ్చుట ట్రీల యధీనము లోనిదై యున్నది. తల్లి విద్యాహీనయు దుర్గణపతియుసైనచో నామె సంతాన మంతయు నటులనే యగుటయు, తల్లి విద్యావతియు సద్గుణపతియు సైనచో నామె సంతానము మిక్కిలి యోగ్యతను గాంచగల్చటయు సహజము.”

(ట్రీ విద్య - బండారు అచ్చమాంబ).

తెలంగాణ పదాలు : ‘కొలు’ అనే పదం కేవలం నిజాం రాష్ట్రాంధ్రాంతం (తెలంగాణ)లోనే వాడుకలో ఉండేది. భూస్వామ్య విధానం పూర్తిగా తెలంగాణాంతంలోనే నిండి ఉంది. దశలవారీగా వ్యవసాయభూమిని రైతు కూలీలు దుక్కిషున్నడమనే పద్ధతి, ‘కొలు’ అన్న పదప్రయోగం ‘సత్యాత్రదానము’ కథలో కనిపిస్తుంది.

‘అక్కడ’ అనేదానికి బదులుగా ‘ఆడ’ అని, ‘కడుపు నింపుకొనెదరు’ అనే బదులు ‘పొట్ట నింపుకొనెదరు’ అనే మాటలు కేవలం తెలంగాణ మాండలికంలోనే కనిపిస్తాయి. ‘కచ్చె’ అంటే ‘మొండి’, ‘పూర్వము నీవంటి యొక కచ్చెపిల్ల యుండెను’ అని ‘దంపతుల ప్రథమ కలహము’ కథలోని వాక్యప్రయోగం. కక్కకు వికృతి కచ్చె, కక్క సంస్కృత నామం. ‘కచ్చె’ అనేది తెలంగాణ పదం - ‘నీయబ్బసొమ్మా’ అన్నది కూడా తెలంగాణ పదప్రయోగం. ‘ఈ తేప’ అంటే ‘వీడాది (సంవత్సరకాలం)’, ఉత్త అంటే ‘ఏమీ లేక కేవలం’ అనే అర్థంలో మనం ఉపయోగిస్తాం. ఇవి అచ్చమైన తెలంగాణ పదాలు.

మాటకు ముందు ‘మంచిది’ అని వాడటం తెలంగాణ వారికి అలవాటు. ఈ ఊతపద ప్రయోగం అచ్చమాంబ కథల్లో కనిపిస్తుంది. ‘మంచిది, కాని నేను పంపిన పుస్తకములు నీకు ముట్టినయి గదా!’, ‘మంచిది, మొట్టమొదట నీవు వెక్కిరించి...’ ఇందులో ‘ముట్టినయి’ అనేది తెలంగాణ పదం. ‘ఒకసారి’కి బదులు ‘ఒకపారి’ అని ఉపయోగించారు. ‘ఒకపారి’ అనేపదం తెలంగాణ వ్యాప్తిలో ఉంది.

ఈక ‘వెళ్లట’ అనే దానికి బదులు ‘పోవుట’ అని వాడటం దాదాపు అన్ని కథల్లో కనిపిస్తుంది. పోయెను, పోవుచుండెను, దగ్గరికిపోయి, అచ్చటికి పోయిన పిమ్మట, పనికి పోవుచుండెను, పోవుచుండగా - అనే రూపాలు ప్రతి కథల్లో ఉన్నాయి. ఈ ఆధారాలన్నింటి ప్రకారంగా తెలంగాణ నుంచే తొలి కథానిక వెలువడిందని, తొలి తెలుగు కథా రచయిత్రి ‘భండారు అచ్చమాంబ’ అని ట్రూవీకరించి, కథా చరిత్రను తిరగ్గప్రాయవచ్చు.

స్త్రీల చరిత్రా గ్రంథం : నాటి కాలంలో విద్యావంతులైన స్త్రీలు సమాజపు కట్టుబాట్లను, పతిప్రతా ధర్మాలను చాటిచెప్పే వృత్తాంతాలను తీసుకొని రచనలు చేశారు. కాని అచ్చమాంబ అభ్యర్థయ మార్గంలో ఆలోచించి, ప్రాచీనమైన పతిప్రతా ధర్మాలతో పాటు నవీన పాశ్చాత్య విద్యాసంస్కరాలను కలబోసి ఒక నూతనమైన పద్ధతిలో రచనా వ్యాసంగాన్ని ఆరంభించారు. అచ్చమాంబ జీవిత చరిత్ర రచించిన పులుగుర్త లక్ష్మినరసమాంబ అచ్చమాంబనొక ఆదర్శ మహిళగా అభివర్ణించడంలో ఈ విషయం తెలుస్తుంది. మొనటికంటి రామాభాయమ్మ సంపాదకత్వంలో వెలువడిన ‘హిందూ సుందరి’ పత్రికలోనూ, పులుగుర్త లక్ష్మి నరసమాంబ సంపాదకత్వంలో వెలువడిన ‘సావిత్రి’ పత్రికలోనూ అచ్చమాంబ రచనలు చాలా అచ్చయ్యాయి. అచ్చమాంబ 1901లో రచించిన ‘అబలా సచ్చరిత రత్నమాల’ అన్న గ్రంథంలో ప్రసిద్ధ భారతీయ స్త్రీల కీర్తి ప్రతిపులను ఇనుమడింపజేశారు. ధీర, వీర వనితల ఉదాత్త చరిత్రల వ్యాస సమాపోరం ఇది. ఈ గ్రంథం ఆనాటి మహిళల్లో

స్వార్తని, రచనా ప్రేరణను కలిగించింది. ప్రప్రథమంగా తెలుగు భాషలో ట్రైల్ చరిత్రను రచించినవారుగా గణతికెక్కారు. ఆమెలోగల నిర్మాహమాటం, సూటిదనం, జాతీయతాగుణం ఈ గ్రంథం ద్వారా ప్రదర్శితమౌతుంది.

పురుషుల కంటే ట్రైల్లు ఎందులోనూ తీసిపోరు, నిర్మళ్యానికి, నిరాదరణకు, అణచివేతకూ గురైన ట్రైల్లు లోకజ్ఞానం లేక, విద్యలేక ఇష్టలో మగ్గిపోయారు అంతే తప్ప శారీరకంగా, మానసికంగా, మేధహరంగా వారు ఎందులోనూ తక్కువకాదు'. అనే అభిప్రాయాన్ని చాలా స్పష్టంగా, బలంగా వందేళ్ళకు ముందే వెల్లడించారు అచ్చమాంబ. అతి పిన్న వయసులో ఆమె చేసిన కృషి అద్వితీయం. అమోఘుం.

ఆమె జీవించింది ముఖ్యయ్యేళ్ళు. ఊహ తెలిసి, లోకం పోకడ తెలుసుకునే సరికి పదిహానేళ్ళు పడుతుంది. మిగతా పదిహానేళ్ళకి ఒక బృహత్త్రష్ణాళికకు రూపమివ్వడం మామూలు విషయం కాదు. 'అబల సచ్చరిత రత్నమాల' అనే గ్రంథం మూడు సంపుటాలుగా వెలువరించాలని ఆమె అనుకున్నారు. భారతీయ మహిళా రత్నాల జీవిత చరిత్రలు మొదటి సంపుటంలో పొందుపరిచారు. వేద పురాణాలలోని మహిళల జెన్నత్యం, రెండవ సంపుటిలో, ఇతర దేశాల మహిళానుత మహిళల గూర్చి మూడవ సంపుటిలో రాయాలనుకున్నారని ట్రైదరహసం దోచిన ఇతిహసం అనే పుస్తకాన్ని రచించిన దేవరాజు మహరాజు తెలియజేశారు. కానీ ఆమె ముఖ్యయవ ఏట అనారోగ్యానికి గురి అయ్యారు. చాలా కాలం వరకు కోలుకోలేని స్థితిలో ఉన్నారు. చివరకు మరణించడం వల్ల ఆమె పథకం పూర్తికాలేకపోయింది. చాలా వరకు విషయ సేకరణ జరిగినా; పరిశోధన, విశ్లేషణ పూర్తయినా రాయాల్సిన దశలో ఆమె కన్నమూయడం దేశానికి, సమాజానికి ఎంతో లోటు జరిగిందనే చెప్పాలి. ఒక్క సంపుటిలేదు వెలువరించిన ఆమె తొలిచరిత కారిణిగా, తొలి మహిళా చరిత్రకారిణిగా నిలిచిపోయింది. మొట్టమొదటిసారిగా మహిళల చరిత్రను రికార్డుచేసిన మహిళా చరిత్రకారిణిగా ప్రసిద్ధిచెందారు.

‘అబల సచ్చరిత్ర రత్నమాల’ మహిళల జీవితాలను ఆవిష్కరించారు. దీనికోసం పంజాబ్, కాశ్మీర్, రాజస్థాన్, గుజరాత్, బెంగాల్, మహరాష్ట్ర, ఆంధ్రా ప్రాంతాలు పర్యాటించారు. అక్కడి విశిష్ట మహిళల జీవితాలను గూర్చి ఈ పుస్తకంలో వెల్లడించారు. పండిత రమాబాయి, హర్దేవి, కాశీబాయి కనిత్రుర్, కమలా సత్యానందన్, కొటికలపూడి సీతమ్మ వంటి వారినెందరినో ఆమె పరిచయం చేశారు. మహిళల జీవితాలను పరిచయడం చేయడంలో అచ్చమాంబ రచన చాలా సరళంగా సాగింది. ఆమె వాస్తవాల్చి చాలా ఖచ్చితంగా నమోదు చేశారని విమర్శకులు, ఇతర చరిత్రకారులూ అభిప్రాయపడ్డారు.

శ్రీ సమాజం స్థాపన : ఒకవైపు రచన, మరోవైపు శ్రీ జనోద్ధరణ జీవిత ధ్వయాలుగా ఎంచుకున్నారు అచ్చమాంబ. ఓరుగంటి సుందరి రత్నమాంబతో కలిసి 1902లో మచిలీపట్టుంటో ‘బృందావన శ్రీ సమాజం’ నెలకొల్చారు. తెలుగు ప్రాంతంలో అదే మొదటి శ్రీ సమాజం! ఒక సంవత్సర కాలంలోనే 1903లో రాష్ట్రం నలుమూలలూ తిరిగి, వివిధ ప్రాంతాలలో ‘బృందావన శ్రీ సమాజం’ శాఖలు తెరవడానికి కృషి చేశారు. ఆమె ఇంట్లో చదువుకునే అనాధ పిల్లలు ఎప్పుడూ నలుగురైదుగురు ఉండేవారు.

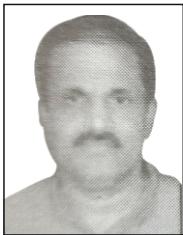
శ్రీ చైతన్యం కోసం అచ్చమాంబ ఎంతగానో పాటుపడ్డారు. తెలుగు దేశమంతటా పర్యాటించి మహిళాభూదయంపైన ఎన్నో ఉపన్యాసాలు చేశారు. బందరులో, కాకినాడలో ‘బృందావనీ శ్రీ సమాజము’ పేరుతో శ్రీల సమాజాన్ని స్థాపించారు. ముట్టురు కృష్ణారావు, కొండా వెంకటప్పయ్య వంటి వారు ఆమె కృషిని ప్రశంసించారు. గొప్ప సంఘ సేవకురాలుగా పేర్కాంచారు. సమాజ సేవ చేసే క్రమంలో ప్లేగువ్యాధి గ్రస్తులను సంరక్షిస్తూ, అదే వ్యాధికి గురై అచ్చమాంబ 1905లో మరణించారు. తన ముపైయేటలోనే అచ్చమాంబ మరణించడం విచారకరం.

నిలిచిపోయిన రచన భన : అచ్చమాంబ రచనల్లో నేటికీ నిలిచిపోయిన మరో రచన ‘భన’. భగోళ శాస్త్రవేత్త మిహిరుడి భార్య భన. ఆమె మిహిరుడంతటి ప్రజ్ఞాతాలి. పురుషాధిక్య ప్రపంచం ఆమెకు సరైన గుర్తింపు నివ్వలేదన్న వ్యధతో అచ్చమాంబ ఎన్నో ఆధారాలు సంపాదించి, పురాతన గ్రంథాలు శోధించి భగోళ శాస్త్రజ్ఞరాలైన భన జీవితాన్ని వెలుగులోకి తెచ్చారని, ట్రై అత్మ గౌరవాన్ని ఇనువుడింపజేశారని కొందరు వరిశోధకులు, విమర్శకులు అభిప్రాయపడుతున్నారు.

అలభ్య రచన - శతకం : అచ్చమాంబ ఒక శతకం రాశారు. కాని అది ఈ తరానికి అందలేదని దేవరాజు మహారాజు తెలిపారు. భండారు అచ్చమాంబ నాడు సామాజికంగా ఉన్న అవరోధాలైన్నింటినో దాటారు. ఆధునిక భావజాలంతో రచనా వ్యాసంగాన్ని ప్రారంభించారు. కథా వస్తువులో నవ్యతను తీసుకొచ్చారు. ముఖ్యంగా ట్రై చైతన్యాన్ని కాంక్షించారు. అనేక ట్రై అభివృద్ధి కార్యకలాపాలలో పాల్గొన్నారు. ట్రై స్వేచ్ఛ, ట్రై సమానత విద్యతోనే సమకూరుతుందని గ్రహించారు. కథా నిర్మాణంలో ఇదే అంశాన్ని ప్రస్తావించారు. తొలి తెలుగు కథా రచయిత్రిగా నిలిచిపోయారు.

ఆంగ్రేయులను ఎదులంచి పోరాడిన గోండు వీరుడు రాంజీగోండు

- రాం నరేణ్

9492682285

• • • •

నిర్మలునగరమున నీచ నిజాముతో
రాంజీ గోండు నాడు రణమొనరు
వేయమంచి యురిని వేయబడేరిచట
వినుర భారతీయ వీర చరిత..

సహ్యది పర్వత శ్రేష్ఠుల నడుమ కోటబురుజులతో,
13గొలుసుకట్టు చెరువులతో, పచ్చని అడవులతో అలరారే
ప్రాంతం నిర్మల్ నగరం. ఇప్పుడది ప్రపంచ ప్రసిద్ధి గాంచిన
కొయ్యబోమ్మల నిలయం కూడా..కేవలం కోట బురుజులు,
కొయ్యబోమ్మలే కాదు

భారతీ స్వతంత్రం సంగ్రామ చరిత్రలో స్వర్ణాక్షరాలతో
లిఖించ బడ్డ ప్రథమ స్వతంత్ర్య సంగ్రామంలో పాల్గొని వేయి
మంది వనవాసీ వీరులను అందించిన నగరం కూడా ఈ
నిర్మల్ నగరమే.

ఈ వనవాసీ వీరుల నాయకుడే మన రాంజీగోండు

కొండల్లో, గుట్టల్లో అడవుల్లో
ఉండేవారు కూడా దేశమాత స్వేచ్ఛ
కోసం తిరుగుబాటు చేసి తమ
దేహాన్ని ఆహుతిచ్చారని బుజువు
చేసిన ఉదంతానికి ప్రత్యక్ష సాక్షి
వేయి ఉరుల మప్రి.

వందల ఏళ్ళ కిందపే ఇక్కడి బిడ్డలకు పోరాట పారాలు నేర్చిన వీరుడు రాంజీగోండు 1857లో ఉత్తర భారతంలో ప్రారంభమైన ప్రథమ స్వాతంత్య సంగ్రామాన్ని ఈ నేలన నడిపిన గోండు వీరుడే రాంజీగోండు. ఈ వీరుని నాయకత్వంలోనే ఏకకాలంలో అటు ఆంగ్లీయులు, ఇటు స్థానిక సైజాం పాలకులతో పోరాటం కొనసాగింది. చెల్లాచెదురుగా చెట్టుకొకరు పుట్టుకొకరుగా ఉన్న ఈ పూర్వ అదిలాబాదు ప్రాంత వనవాసులందరినీ ఏకం చేసి బ్రిటిష్ కలెక్టరు నివాసప్రాంతమైన నిర్మల్ నగరాన్నే తన యుద్ధభాషిగా ఎంచుకున్న ధీరుడు రాంజీగోండు. ఈవీరుని నేతృత్వంలో వనిచేసిన వనవీరులను రోహిల్లాలు అంటారు. ఈరోహిల్లాల పోరాటానికి చరిత్రకారులు మన చరిత్రకారులు అనలు స్థానం కల్పించలేదు.

మధ్యభారతంలోని మహారాష్ట్ర, ఒడిశా, మధ్య ప్రదేశ్, ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రాల్లో నివసించే అనేకమంది గిరిజన తెగల సమూహాల్లో గోండ్యానా రాజ్యం బ్రిటిష్ పాలకుల రాక పూర్వమే ఏర్పడి ఉన్నది. గోండుల పాలన క్రీ.శ 1240-1750 వరకు సుమారు 5 శతాబ్దీలపాటు కొనసాగింది. 9 మంది గోండు రాజులలో చివరివాడైన నీల్కంటశా (క్రీ.శ 1735- 49)ని మరారీలు బంధించి చంద్రాపూర్ణు ఆక్రమించుకున్నారు. దీంతో గోండ్యానా ప్రాంతం మరారీల అధీనమైనా, వారు బ్రిటిష్ వారికి తల్గి గోండ్యానాను తెల్లదొరలకు అప్పగించారు.

దీంతో గోండుల పాలన అంతమై, ఆంగ్లేయుల, సైజాం పాలన ఆరంభమైంది. వీరి పీడనకు వ్యతిరేకంగా గిరిజనుల తిరుగుబాటు మొదలైంది.

ఆదిలాబాద్ జిల్లాలోని రాంజీగోండు 1860 ప్రాంతంలో నాటి జనగాం (అసిఫాబాద్) కేంద్రంగా చేసుకుని బ్రిటిష్ సైన్యాలను ధీటుగా ఎదుర్కొన్న తొలి గిరిజన పోరాట యోధుడు. బ్రిటిష్ సైన్యంతో ఎదుర్కొండి రుహాన్సీ లక్ష్మిబాయి వీరమరణం పొందిన తర్వాత నానాసాహెబ్, తాంతియాతోపే, రావు సాహెబ్లు తమ బలగాలతో విడిపోయారు. తాంతియా అనుచరులైన రోహిల్లా సిపాయిలు పెద్ద సంఖ్యలో మహా రాష్ట్రాలోని జెరంగాబాద్, బీదర్, పర్వతీ, ఆంధ్రప్రదేశ్లోని ఆదిలాబాద్ జిల్లాలోకి ప్రవేశించారు. వీరు అజంతా, బస్వత్, లాధూర్, మళ్లీల్, నిర్మల్లను పోరాట కేంద్రాలుగా చేసుకున్నారు. వీరి నేతగా ప్రకటించుకున్న రంగారావు నిజాం ప్రభుత్వాన్ని పడగొట్టి, బ్రిటిష్ వాళ్లను తరిమేయాలని పోరాటానికి పూనుకున్నాడు. సైనిక బలగాల శిక్షణలో ప్రజల్ని ఉత్సేజితుల్ని చేసే క్రమంలో బ్రిటిష్ సైన్యానికి పట్టుబడ్డాడు. యావ్హాన్ వశిష్ఠ అనుభవిస్తూ అండమాన్ జైలులో 1860 లో మరణించాడు. రాంజీ నేతృత్వంలో పోరాటం తీవ్రమైంది.

రోహిల్లాల పోరాటం ప్రధానంగా అసిఫాబాద్ తాలూకా నిర్మల్ కేంద్రంగా జరిగింది. అది ప్రధానంగా గోండులు, కోలాము, కోయ తెగల గిరిజనుల ప్రాంతం. రాంజీగోండ సారథ్యంలో తిరుగుబాటు ఉధృతంగా మారింది. ఈ తిరుగుబాటు తుది కీలక ఘట్టం 1860 మార్చి ఏప్రిల్లో జరిగింది. బానిస బతుకులు వెళ్లదిస్తున్న గోండు గిరిజనులు వెట్టికి ప్రతిఫలం ఆశించడాన్ని తెల్లదొరలు వారి తాబేదారు సైజాం నవాబు సహించలేకపోయారు. ఆదిలాబాద్ ఏజన్సీ ప్రాంతాలు బ్రిటిష్ వారి దౌర్జన్యంతో అల్లకల్లోలంగా మారాయి. రాంజీ నాయకత్వంలో వెయ్యి మంది రోహిల్లాలు, గోండులు కలసి నిర్మల్ సమీపంలోని కొండలను కేంద్రంగా చేసుకుని బ్రిటిష్ పాలకులను ముప్పుతిప్పలు పట్టారు. నిర్మల్ కలెక్టర్ ఆధ్వర్యంలో నిజాం

బలగాలు వారిపై దాడులు చేశా యి. ఆధునిక ఆయుధాల ముందు, బ్రిటిషు వారి కుటీల యుక్తుల ముందు ఆదివాసులు నిలవలేకపోయారు. తెగించి పోరాదుతున్న అది వాసులను వెనకనుండి నిర్మాక్షిణ్యంగా కాల్చి చంపారు. కడదాకా పోరాడిన రాంజీగోండుతో సహా వెయ్యి మందిని పట్టుకుని నిర్మల్ ఎల్లపెల్లి మార్గంలో ఉన్న మరి చెట్టుకు 1860 ఏప్రిల్ 9న ఉరితీశారు. ఆ మరి చెట్టే వెయ్యి ఉరుల మరిచెట్టు గా ప్రసిద్ధి చెందింది. ఇలాంటి ఘుటనలు దేశ చరిత్రలో జరిగిన దాఖలాలు లేవు. ఒకేసారి ఒకేచెట్టుకు వెయ్యిమందిని ఉరితీసిన ఘుటన చరిత్ర ఘుటల్లో లేకపోవడం గమనార్థం. కానీ మాతృభూమి కోసం చిరునవ్వులతో ఉరికొయ్యుల ముఢ్యాడిన ఆఫీరుల స్వార్థి తరం స్వతంత్ర యోధులకు ప్రేరణగా నిలచింది.

తెల్లదొరల దురాగతాలకు చిహ్నంగా నిలిచిన ఆ మరిచెట్టు తర్వాతి కాలంలో అంటే 1995లో వచ్చిన పెద్ద వడగళ్ల వానకు నేలకు ఒరిగింది. ఆతర్వాత అప్పటి భా.జ.పా. నాయకులు శ్రీ సీ.పెచ్. విద్యాసాగర్ రావు గారి నేతృత్వంలో అదే ప్రదేశంలో మరి మొక్క నాటితే % 70% కొందరు ముస్లిం దురాక్రమణ దారులు ఈ స్థలం మాది అంటూ మొక్కను తొలగించారు. ఆ స్థలానికి దగ్గరలోనే రోడ్డుపై తర్వాత కాలంలో ఒక స్థాపం పెట్టారు. అదే విధంగా నిర్మల్ నగరంలో గొలుసుల డర్వజ్ ప్రాంతం లో ఆమహానీయుని విగ్రహం పెట్టారు. కానీ ఆవిగ్రహం ప్రాంతం మందుబాబుల నిలయంగా.. చెత్త చెదారం తో ఆమహానీయుని అవమానించేలా ఉంది. . రాంజీగోండ నాయకత్వంలో సాగిన వీరోచిత పోరాటాన్ని చరిత్రకారులు నిర్మక్షం చేశారు. తెలంగాణ పోరాట మూలాలను వెతుక్కుంటూ తనదైన చరిత్రను పునర్నిర్మించుకుంటున్న తరుణంలో రాంజీ చరిత్రను వెలుగులోకి తేవాలి. రాంజీ గోండ పోరాటాన్ని, త్యాగాల్చి భావితరాలకు అందించాలి. అదే ఆఫీరునికి మనమిచ్చే ఘన నివాళి.

తృచీలో తప్పిన తుపంకిగుండు ముఖ్యమైలరుండాతో ఊరేగిన
మానుకోట కుమ్మల సాయన్

- ఆకారపు కేశవరాజు

దక్కిణ క్షీత్ర సంఘటనా కార్యదర్శి
 విశ్వ హిందూ పరిషత్

1944వ సంవత్సరం వరంగల్ నుండి మానుకోటకు వచ్చి స్థిరపడిన కుమ్మరి కుటుంబానికి చెందిన లక్ష్మయ్య మల్లమ్మల పెద్ద కొడుకు “సాయన్” స్వాతంత్యం నాటికి 18 సంవత్సరాలు నిండిన స్వాతంత్య ప్రియుడు మరియు ఉత్సాహం ఆవేశం కలిగిన యువకుడు, మూడు రంగుల రుండాను ఎగురవేయడమే కాకుండా..., మరికొందరు మిత్రులతో కలిసి వెంకటేశ్వర్ల బజార్లో ఊరేగించారు.

అప్పటి వరంగల్ జిల్లాలోని మానుకోటలో 1947 ఆగస్టు 15 తర్వాత స్వాతంత్రోత్సవ సంబరాలను అప్పి రాజయ్యగారు, కురుమ వీరయ్య గారు, వనం కుటుంబానికి చెందిన పద్మశాలీలు, కుమ్మరి కుటుంబాలకు చెందిన యువకుల నేతృత్వంలో ఫునంగా జరుపుకున్నారు.

ఈ విధంగా జాతీయ రుండాను ఊరేగించిన విషయం తెలిసి సహించలేని రజాకార్లు, నిజాంనవాబు తొత్తులైన పోలీసులు యువకులందరినీ తీసుకెళ్లి పోలీస్ సేషన్లో కూర్చోబట్టి విచారణ పేరుతో ఇబ్బందులకు గురి చేశారు. స్వాతంత్య సమరయోధులనే కాకుండా సామాన్యాలైన స్థానిక ప్రజలను కూడా హింసించడం వారి ఇంధను కాల్చివేయడం మహిళలను అవమానపరచడం ఆవులను చంపడం, అలయాలను దోచుకోవడం, అత్యాచారాలు జరపడం వీరికి నిత్య కృత్యం.

కుమ్మరి సాయిలు, మల్లికాంబ

ఒకరోజు రజాకార్లు వెంకటేశ్వర్ బజార్లో ఒక ఇంచిని తగలబెట్టగా అక్కడి యువకులందరు వెళ్లి మంటలను ఆర్పారు. అనంతరం దూరంగా గుమిగూడి చర్చించుకుంటూ బహిరూఫామి వైపు వెళుతూ ఉండగా గమనించిన రజాకార్లు ముఖ్యంగా ఆ గుంపు మధ్యలో బీడి వెలిగించుకుని పొగ వదులుతున్న కుమ్మరి సాయన్సును టార్టెట్ గా తుపాకీ లోడ్ చేసుకొంటుండగా.., మంగళి పుల్లమ్మ అనే

మహిళ తన తల్లితో పాటు వారి పక్కనే నిలుచున్నందున వెంటనే గమనించి రజాకారులను ఎవరిపైన తుపాకీ పేల్చవద్దని వేడుకొంటూ ప్రాథేయవడసాగింది... వారి దృష్టిని మరలించే తతంగం జరుగుతుండగానే మరోపైను అప్పటివరకు ఏమరుపాటుగా ఉన్న కుమ్మరి సాయన్సుతో పాటు అక్కడ గుమిగూడిన యువకులందరూ మాయమయ్యారు... ఇలా ఎక్కుపెట్టేన తుపాకీ గుండు నుండి తప్పించుకున్నారు.

రజాకార్లకు వ్యతిరేకంగా సాయుధ తిరుగుబాటుకు కూడా ప్రయత్నం చేసిన కుమ్మరిసాయన్న ఆయుధాలను సేకరించారు. 1948 పోలీస్ యాక్స్ అనంతరం.. అట్టి ఆయుధాల అవసరం ఇక లేదనుకున్నపై వాటిని ఇంటి వెనుక గల ఉపులమ్మ దేవతకు ఎదురుగా గొయ్య తీసి పరిణాక (పొట్టు) పోసి ఆయుధాలు భద్రంగా ఉంటాయని భావించి ఇనుప పెట్టేలో ఉంచి గొయ్యలో దాచి పెట్టారు. 1948వ సంవత్సరం ఆయుధాలు దాచిపెట్టిన విషయాన్ని సాయన్సగారి ద్వారా తెలుసుకున్న నేను అట్టి ఆయుధాలకై త్రవ్విచూడగా కేవలం ఎద్దు కొమ్మలతో తయారుచేసిన కొన్ని కత్తల పిడులు, మట్టయిపోగా మిగిలిన కొన్ని లోహావ పిడుల భాగాలు మాత్రమే దొరికాయి. 40 సం॥లుగా మట్టలో ఉన్న కారణంగా ఇనుప పెట్టితోసహి మిగతావన్ని మట్టిగా మారి పోయాయి.

ఆ రోజుల్లో కొరివి గేట్ ప్రాంతంలో నివసిస్తున్న రజాకార్ల నాయకుడు అతని పేరు ఎవరు ఉచ్చరించలేక అంగవికలుడైన అతడిని “తొంట తురుకోడు” అని పిలిచేవాళ్ల. అతని ఇంటిలో మానుకోట ప్రాంతంలోని ఆడపడుచుల మెడలో పుస్తుల తాడులను తెంపి బంగారం తీసుకొని తాడులను మాత్రమే నింపిన సంచులనేకం దొరికాయి. పుస్తులతాడులను భద్రపరచడం తమ ఆధిక్యతను చాటుకోవడంలో ఒక భాగంగా రజాకారులు తలిచేవారు. అటువంటి తొంట తురకవాడి ఆచూకీ తెలియజేయడం, పైదరాబాద్ స్టేట్ విముక్తి కోసం వచ్చిన సిక్కు మిలిటరీవారు వారిని అరెస్టు చేయడం.., వాడు పారిపోతుండగా కాల్చివేయడం,

ప్రాణాలుపోయి పడిఉన్న వాడి శరీరాన్ని, కాళ్లకు తాడుకట్టి ఈడ్చుకు వెళ్లి ప్రభుత్వ జూనియర్ కళాశాల వెనుకగా ఉన్న చెరువులో గొయ్యి తీసి పూడ్చడం వరకు..., మరియు రజాకార్లకు సహకరించిన స్థానిక దౌరలను కూడా సిక్కు మిలిటరీ బంధించడం, రాక్షసత్వానికి ప్రతిరూపంగా నిలిచిన కొందరు దౌరల చేతులను నరికిన సంఘటన..., ఇలా జరగడానికి దారితీసిన అన్ని పనుల్లో కుమ్మరిసాయన్న పొత్త ఉంది.

1929 వ సంవత్సరంలో జన్మించి 2001 నవంబర్ 4వ తేదీ రాత్రి అనారోగ్యంతో చివరి శ్వాస వరకు స్వాతంత్య సమరయోధులకు ఇచ్చే గౌరవ పురస్కారాలను గాని, తాను పేదరికంలో ఉన్నప్పటికీ ప్రభుత్వం ఇచ్చే పెస్సన్ గాని స్వీకరించేందుకు నిరాకరించిన స్వాధీమానధనుడు, అజ్ఞత స్వాతంత్య సమరయోధుడు “మానుకోట కుమ్మరి సాయన్”.

- ఈయన పోరాటానికి సంబంధించిన మరిన్ని వివరాలు వెలుగులోకి రావాల్సి ఉన్నది.

లఘు నాటికలు

- ఇందు శేఖర్

9908221589

ఉర్తి

(హిందుస్తాన్ రిపబ్లిక్ ఆర్గ్ సాహసకార్యాలు)

రజాకర్ పైల్స్

కొమురం భం

టోరి

(హిందుస్తాన్ రిపబ్లిక్ ఆర్మ్ సాహసకార్యాలు)
(లఘు నాటిక)

పాత్రులు

- రాంప్రసాద్ బిస్కూల్
- అష్టాకుల్లా భాన్
- సచీంద్రనాథ్ సన్మాల్
- చంద్రశేఖర్ ఆజాద్
- సచీంద్రనాథ్ బక్షీ
- తాకూర్ రోషన్ సింగ్
- మదన్ మోహన్ మాలవీయ
- గవేశ శంకర విద్యార్థి
- లాలా లజపత్ రాయ్
- Simon Commission - 1,2,3,
- Simon Police లు - 5
- Simon Police Officer - 1
- Union Jack పట్టుకున్న వ్యక్తి
- Simon Commission-Board - జండా పట్టుకున్న వ్యక్తి
- భగత్ సింగ్ - 1 (గడ్డం, పగిడీ, శిఖు యువకుడు)
- భగత్ సింగ్ - 2, Clean Shave, టోపీ
- డాక్టర్ - White coatో
- లాలా వెనుక జనం - 1, 2,3,4,5...

ధృత్యము - 1

{Narration: అది 1925. జూలై మాసం. ఉత్తరప్రదేశ్ హిందుస్థాన్ రిపబ్లిక్ ఆర్టీ సంస్థ సభ్యులు - సమావేశం అయ్యారు. భారత స్వాతంత్యం కోసం ఏం చేయాలి అని తర్జనభర్జన పడుతున్నారు. }

- రాంప్రసాద్ :** మనం బ్రిటీష్ వాళ్ళని ఎదిరించి, భారతమాత్రా బిస్కూర్ స్వాతంత్యం సాధించాలి. అందుకోసం ఎంతైనా త్యాగం చేయాలి. ఏమంటావు అప్పొకుల్లా ఖాన్?
- అప్పొకుల్లా :** అవును రాంప్రసాద్ బిస్కూర్ జీ! మీరు ఎలా చేప్పే అలా ఖాన్ చేయటానికి మేమంతా సిద్ధం.
- రాంప్రసాద్ :** మనం హాచ్. ఆర్. ఎ. - హిందుస్థాన్ రిపబ్లిక్ ఆర్టీ ద్వారా దేశం కోసం బలిదానానికి సిద్ధంగా ఉండాలి. ప్రజలలో దేశభక్తి పెంచాలి. త్యాగం చేయడానికి తయారు చేయాలి. బ్రిటీషు వారిని ఆయుధాలతో ఎదిరించైనా స్వాతంత్యం సాధించాలి. హిందుస్థాన్ రిపబ్లిక్ ఆర్టీ - సింహాలను చూసి దేశం గర్వించాలి. బ్రిటీషు వాళ్ళు గడగడలాడాలి.
- అప్పొకుల్లా :** అవును జీ! సరిగ్గా చెప్పారు. మరి దీనికి చాలా ఖర్చు. డబ్బు అవసరం అవుతుంది. ఎలా? సచీంద్రనాథ్ సన్యాల్ మీకు బెంగాల్లో అనుభవం ఉంది కదా! మీరు చెప్పండి.
- సచీంద్రనాథ్ :** ఏముందీ! రాంప్రసాద్జీ చెప్పేదే. బ్రిటీషు వాళ్ళు మన దగ్గర పన్నులు వసూలు చేసి, మనల్ని దోచుకోని ఇంగ్లాండ్ తరలిస్తున్నారు. మన డబ్బు ఇంగ్లాండ్ పోతోంది. ఆ డబ్బుని తీసుకొని మన పని సాగిద్దాం.

రాంప్రసాద్ : చంద్రశేఖర్ ఆజాద్ నువ్వు చెప్పు భాయి!.

చంద్రశేఖర్ : షహరాన్ పూర్ - మెయిల్‌లో బ్రిటీషు వారు ధనవు

ఆజాద్ సంచులను తీసుకువెడతారు. మనం కాకోరి దగ్గర ఆ రైలు పై దాడి చేసి, మన దేశపు డబ్బుని స్వీధిన పరుచుకుండాం.

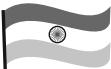
(అందరూ ఒక్కసారిగా భేష్, భేష్, శహబ్ద్వ్ అంటూ ఆనందం వ్యక్తపరుస్తారు. కొందరు పిడికిలి బిగించి గాలిలోకి చేయి విసురుతారు.)

చంద్రశేఖర్ : రాజేంద్ర నాథ్ లహిరి - చైన్ గుంజి రైలు ఆపుతాడు.

ఆజాద్ (రాజేంద్రనాథ్ రెండు అరచేతులు ఒకదానికి ఒకటి తాకించి, సరే అన్నట్టు తల ఊపుతాడు). రాంప్రసాద్ జీ - మీరు ఇంజిన్ డ్రైవర్లని కంట్రోల్ చేయాలి. అష్ట్ర్మ్ - నువ్వు గూడ్స్ క్యాబిన్ డబ్బు సంచులను తీసుకోవాలి. నీకు నచీంద్రనాథ్ బట్టి రోషన్ సింగ్లు సహాయం చేస్తారు. మిగతా అంతా రైలులో ఏ సమస్య రాకుండా చూస్తాము.

(అందరూ ఉత్సాహంగా - వందేమాతరం, ఇంక్షిలాబ్ జిందాబాద్ అంటూ నినాదాలు చేస్తారు).

{Narration : కాకోరి రైలుకాండ - 1925 ఆగస్టు 9 రాత్రి జరిగింది. ధనం దోచుకున్నారు. బ్రిటీషువారు కష్టపడి హెచ్‌ఆర్‌ఎ సభ్యులు కొంతమందిని పట్టుకోగలిగారు. రాంప్రసాద్ బిస్కెల్, అష్ట్ర్మ్ కుల్లాభాన్, రాజేంద్రనాథ్ లహిరి, రాకూర్ రోషన్ సింగ్లకు ఉరిశిక్క విధించారు. చంద్రశేఖర్ ఆజాద్ తప్పించుకున్నాడు}

చృశ్యము - 2

{Narration : కాకోరీ కాండలో ఉరిశిక్క పడ్డ దేశభక్తులకు సమర్థనగా అనేకమంది గళమెత్తారు. వారిలో మదనమోహన మాలవ్యా అనే కాంగ్రెస్ నాయకుడు ఒకరు...}

(మదన్ మోహన్ మాలవ్యా ప్రవేశించి..)

మదన్	:	ఈ దేశపు ధనాన్ని, స్వాతంత్ర్యాన్ని సమస్తాన్ని బ్రిటీషువారు దొచుకుంటున్నారు. ఈ దేశభక్తులు ఆ ధనాన్ని స్వాధీన మాలవ్యా పరుచుకున్నారు. కాకోరీ కాండ విషయంలో వీరికి ఉరిశిక్క విధించడం అమానుషం. వీరి ఉరిశిక్కని రద్దు చేయాలి.

(మదన్ మోహన్ మాలవ్యా freeze అయిపోతాడు)

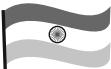
{Narration : అలాగే గణేర్ శంకర్ విద్యార్థి అనే రచయిత, హిందూ నాయకుడు, జర్నలిష్ట్ మాట్లాడుతూ...డః

(గణేర్ శంకర్ విద్యార్థి మరొకవైపు నుండి స్టేజి మీదకి వచ్చి...)

గణేర్	:	ఈ దేశభక్తులు చూపినది సరైన మార్గం. ఈ కాకోరీ శంకర్ సంఘటనను కాకోరీ దోషిణీ అని తప్పుడు కేసు పెట్టి విద్యార్థి ఉరిశిక్క విధించారు. ఈ బ్రిటీషు దమనకాండని భారతీయులందరూ ఎదుర్కొనాలి. నేను పత్రికలలో వ్యాసాల ద్వారా ఈ ఉరిశిక్కని వ్యతిరేకిస్తున్నా.

(అని అంటూ చేతిలో ఉన్న కాగితాలని ప్రజలపైకి విసిరి వేస్తాడు. freeze అయిపోతాడు.)

{Narration : అక్కడ పంజాబ్లో ఈ అంశానికి స్వందిస్తూ లాలా లజపత్

రాయ్...}

(లాలా లజపత్ రాయ్ నెత్తిమీద పాగా సవరించుకుంటూ స్నేహి మధ్యకి వచ్చి...)

లాలా : ఈ బ్రిటీషు వారు మనదేశాన్ని దోచుకుంటున్నారు.

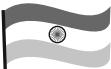
లజపత్ ప్రశ్నించిన యువకులని ఉరిశిక్క వేశారు. దీనిని అందరూ

రాయ్ ఖండించాలి. దీనికి తోడు, భారతదేశాన్ని పరిపాలించడానికి, Simon Commission వస్తోంది. దీనిలో భారతీయులు ఎవరూ లేరు. నేను ఈ చర్యలని తీవ్రంగా ఎదుర్కొంటా. ఈ యువ దేశభక్తుల లాగా మనందరం పోరాడుడాం. భారతమాత్రాకీ జై! (అంటూ లాలా లజపత్ రాయ్ freeze అయిపోతాడు.)

{Narration : ఆచార్య నరేంద్రదేవ్, మోతీలాల్ నెహ్రూ, ఇలా అనేకమంది రాంప్రసాద్ బిస్యుల్, అష్టుకుల్లా భాన్, రాజేంద్ర నాథ్ లాహీరి, తాకూర్ రోషన్ సింగ్లెల ఉరిశిక్కణను ఖండించారు. ప్రతిఫుటించారు. బ్రిటీషువారు లొంగలేదు. వినలేదు. ఈ నలుగురి దేశభక్తులను ఉరితీశారు. }

ధృశ్యము - 3

{Narration : బ్రిటీషు వారి నుండి తప్పించుకున్న చంద్రశేఖర్ ఆజాద్ - HSRA - Hindustan Socialist Republic Army అనే సంస్థను 1926లో స్థాపించి, ప్రజలలో దేశభక్తి భావాన్ని పెంచాడు. HSRAలో భగత్సింగ్, రాజగురు, సుభదేవ్ వంటి దేశభక్తులు, యువకులు చేరారు. 1927 అక్టోబర్ 30 -

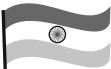

సైమన్ కమీషన్ లాహోర్ రెలోకి వచ్చింది. లాలా లజపత్ రాయ్ తీవ్రంగా ప్రతిఫుటించారు}

(స్టేజి ఒకవైపు నుంచి ఇద్దరు - ముగ్గురు .. వేసుకొని, టోపీ పెట్టుకుని, పైల్స్ పట్టుకున్న బ్రిటీషు అఫీసరులు వస్తారు. వారి వెనుక Union Jack జండా పట్టుకొని ఒకళ్ళు, కొంతమంది లారీలు పట్టుకున్న పోలీసులు ఉంటారు. ఒక వ్యక్తి సైమన్ కమీషన్ అనే బోర్డు పట్టుకొని ఉంటాడు. వారి ఎదురువైపు నుంచీ లాలా లజపత్ రాయ్, అతని వెనుక కొంతమంది - పంచె లాలీలు వేసుకొని, కుర్తా - పైజమా వేసుకొని యువకులు ఎదురు వస్తారు).

లాలా లజపత్ రాయ్	: వందే..
వెనుక జనం	: మాతరం..
లాలా లజపత్ రాయ్	: వందే..
వెనుక జనం	: మాతరం
భగత్ సింగ్ - 1	: (వెనుక జనం లోంచి) సైమన్ కమీషన్
వెనుక జనం	: గో బ్యాక్! గో బ్యాక్!
భగత్ సింగ్ - 1	: సైమన్ కమీషన్
వెనుక జనం	: గో బ్యాక్! గో బ్యాక్!
ఒకడు (జనంలోంచి)	: బ్రిటీష్ గవర్నమెంట్
వెనుక జనం	: డాన్ డాన్
ఒకడు	: బ్రిటీష్ గవర్నమెంట్
వెనుక జనం	: డాన్ డాన్

(సైమన్ కమీషన్ కొన్ని అడుగులు వెనక్కి వేస్తారు. రుమాళ్ళతో ముఖానికి ఉన్న

చమట తుడుచుకుంటారు. వణకుతారు.

ఒక పోలీస్ ఆఫీసర్ ‘ఛార్జ్’ అని అరుస్తాడు. పోలీసులు ముందుకు ఉరికి వెనుక ఉన్న జనాలని నెట్టి వేస్తారు. ప్రజలకి - పోలీసులకి కొంత సంఘర్షణ. ప్రజలు కింద పడిపోతారు. పోలీస్ లారీలతో దూరం తోస్తారు. పెనుగులాట. ప్రజలు దూరం అవుతారు.

ఇదే సమయంలో - ఇద్దరు ముగ్గురు పోలీసులు - వేరువడ్డ లాలా లజపత్రాయ్యని లారీలతో కొడతారు. కింద పడవేస్తారు. కాలితో తన్నతారు)

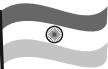
లాలా లజపత్రాయ్య : (బాధతో) వందేమాతరం - వందేమాతరం (పట్టుదలగా, పశ్చాబిగించి.. ఇలా వందేమాతరం అంటూ ఉంటాడు).

(పోలీసులు లాలా లజపత్రాయ్య నెత్తిమీద లారీలతో కొడతారు. ఒంటిమీద కొడతారు. రక్తం కారుతున్నట్లుగా కొడతారు. శిథిక్కడ ఒక పోలీసు రహస్యంగా లాలా లజపత్రాయ్య మీద ఎరుసీళ్ళు జల్లవచ్చారి.

లాలా లజపత్రాయ్య కదలకుండా పడిపోతారు. ప్రజల పో అంటూ Freeze అయిపోతారు.

(Sceneలో అంతా Freeze).

(లాలా మరణానికి ప్రతీకారంగా భగత్సింగ్, రాజగురు, సుఖదేవ్లు సాందర్భం అనే పోలీసు ఆఫీసర్ని కాల్పి చంపుతారు. దేశభక్తి భావాలను, బ్రిటీషు అక్షత్యాలను ఎందగడుతూ వారు ధిలీలో అసెంబ్లీలో బాంబులు వేసి, కరపత్రాలను విసిరివేస్తూ పంచుతారు. పోలీసులు భగత్సింగ్, రాజగురు, సుఖదేవ్లను అరెస్టు చేస్తారు. వీరికి ఉరిశిక్క విధించబడుతుంది).

చృశ్యము - 4

(ఉరికొయ్య. మూడు ఉరితాళ్ళ వెళ్ళాడుతుంటాయి. ఉరికొయ్యకు అటూ ఇటూ ఇద్దరు పోలీసులు ఉంటారు. భగత్సింగ్, రాజగురు, సుఖదేవ్లు ముగ్గురు వస్తారు. ఒక పోలీస్ ఆఫీసర్, ఒక డాక్టర్ కూడా ఉంటారు).

భగత్సింగ్ - 2, రాజగురు, సుఖదేవ్ : (పాట పాడుతూ ఉంటారు)

హో! రంగ్ దే ! రంగ్ దే!

రంగ్ దే బసంతి ఛోలా మహో

రంగ్ దే బసంతి ఛోలా॥

(ఒకటి - రెండు సార్లు ఈ పాట పాడతారు. పోలీస్ ఆఫీసర్ సౌంజ్ల చేస్తాడు. వీళ్ళ ముగ్గురు ఒకరినొకరు కొగిలించుకుంటారు.)

భగత్సింగ్ - 2, రాజగురు, సుఖదేవ్ :

ఆంక్షీలాజ్ జిందాబాద్, వందేమాతరం (3 సార్లు అరుస్తారు)

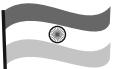
(వాళ్ళ ఉరితాడును ముద్దు పెట్టుకొని మెడకు తగిలించుకుంటారు. పోలీస్ ఆఫీసర్ వెనుక నుంచి చేతిని పై నుంచి క్రిందికి అంటాడు. ఉరి కొయ్యకు పక్కనున్న పోలీసులు ఉరికొయ్యను పైకి లేపుతారు. ఉరితాడు అవసరమైనదానికంటే పెద్దతాడే ఉంచాలి. పైకి లేపినా లూస్‌గా ఉండాలి.]

భగత్సింగ్, రాజగురు, సుఖదేవ్లు తలలు ఎడమపక్కకి వెళ్ళాడేస్తారు. ఎవరూ కదలరు. Freeze.

Background లోంచి పాట వస్తుంది.

దివికేగిన మన దేశభక్తుల

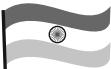
అడుగు జాడలే అనుసరించ వలెనోయా!

కారాగారమే ప్రాసాదముగా
 తుపాకీ గుండ్రే పూల చెండ్లుగా
 ఉరితేరులనే ఉయ్యలలుగా
 తలంచి ధర్మైద్ధరణ కొరకై
 దివికేగిన మన దేశభక్తుల అడుగు జాడలే అనుసరించ వలెనోయా!
<http://vijayavipanchi.org/ViewFile.aspx?FileId=134>
 linkలో ఈ పాట ఉన్నది.

{Narration: ఆనాటి ఈ వీరుల త్యాగాల ఫలితమే నేటి స్వాతంత్ర్యం.
 భారత్ మాతాకీ.. }
 (జై అని ప్రజలు ప్రకృతునుంచి అంటారు.)

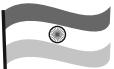

రజాకర్ పైల్స్

(లఘు నాటిక)

పాత్రులు

- శతగోపాచారి
- గంగురాజయ్యశర్మ
- బ్రాహ్మణులు - 1,2,3
- భాసీం రజీవ్
- రజాకర్లు - 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10
- హాయగ్రీవాచారి
- యం.ఎస్. రాజలింగం
- భూపతి కృష్ణమూర్తి
- బత్తిని రామన్యామి గౌడ్
- బత్తిని ముగిలయ్య గౌడ్
- కాంగ్రెస్ కార్యకర్త
- ఆర్య సమాజం కార్యకర్త
- కాసీం షరీఫ్
- బూర్గుల రామకృష్ణరావు
- బూర్గుల సర్పింగీ రావు
- షోయబుల్లా భాన్
- ఇస్మాయిల్ భాన్
- సద్గుర్ పటేల్
- జనరల్ చౌదరీ
- సెక్రెటరీ
- యువకుడు
- యువతి

చృశ్యము - 1

{Narration : అది 1930ల కాలం. నిజాం ప్రభుత్వం అన్యాయాలకు త్యాగరాబాద్ సంస్థనం ఉక్కిరి బిక్కిరి అవుతున్నది. రజాకర్ల ఆగడాలు పెచ్చు మీరిపోయినాయి. జనగాంలో బ్రాహ్మణులు కలిసి మాట్లాడుకుంటున్నారు. }
(స్నేహి మీద కొండరు బ్రాహ్మణులు మాట్లాడుకుంటూ ఉంటారు.)

బ్రాహ్మణుడు1 : అయ్యా శరగోపాచార్యుల వారు! మీరే రక్షించాలి.

శరగోపాచారి : మనం శాంతి సంఘాలు పెట్టాము. నిజాము గుర్తిస్తాడనే మన ఆశ. అన్ని కులాలను కలుపుకుంటేనే మన జాతి మనుగడ.

బ్రాహ్మణుడు2 : సరిగ్గా చెప్పారు. లేకుంటే వల్లకాడే. కలిసి ఉంటే కలదు నుఖం.

బ్రాహ్మణుడు3 : అయ్యా మేం ఇంక మంథని, ధర్మపురిలో ఉండలేము. ఏ విజయవాడో, గుంటూరో పోయి, కొంతకాలం ఉంటాము.

శరగోపాచారి : ఎక్కడో అక్కడ అంతా క్షేమంగా ఉండాలి.

బ్రాహ్మణుడు4 : మన వాళ్ళ నగలు, దేవతార్పనా మూర్తులు అంతా మీకిస్తాం. మీరే ఏదైనా చేసి దాచి పెట్టాలి.

శరగోపాచారి : ఇదుగో ఈ బావిలో వదేద్దాం. జలాధివాసం. అంతా సద్గమణిగిన తరువాత ఇక్కడి నుండి తీసుకుందాం.

(అంతా తమ తమ సంచలు బావిలో వదేస్తారు. ఇంతలో గుర్రాల చప్పుడు, దీన్నదీల్ అరుపులు వినవస్తాయి. బ్రాహ్మణులు అంతా ఖంగారు పడతారు. రజాకర్ల వస్తారు.)

భాసీం రజ్యే : అనల్ మాలిక్! అనల్ మాలిక్.

రజాకర్-1 : అర్టే! బాపన్ వోళ్ళు! మీచింగ్ పెట్టింద్రు.

రజాకర్-2 : (ఎర శాలువా కట్టుకున్న బ్రాహ్మణున్ని పట్టుకొని)
ఎవడు బేసువ్వు? కొన్ పైంగా. గా సంచీలో ఏంది బే?

రాజయ్య : అయ్యా! నా పేరు గంగు రాజయ్య శర్మ!

శర్మ : నేను సత్యాన్నారాయణ ప్రతం చేయించి వస్తున్నా!!
ఇది ప్రసాదం.

(రజాకర్ సంచీ లాక్కుంటాడు. రజాకర్లు కొంత ప్రసాదం తింటారు. కొంత
కింద పదేసి తొక్కుతారు. బ్రాహ్మణులు నిశ్చేష్టలయ్య వద్ద వద్ద అన్నట్టు
వారిస్తారు.)

రజాకర్ : గిడ జడు బే! మీ దేవుని ప్రసాదం
(అంటూ తొక్కుతాడు.)

రజాకర్ : హి... హీ.. హీ.. (అంటూ వంకరగా నవ్వుతాడు.
భజాలు ఎగురవేస్తాడు.)

రజాకర్ : మీరు ఏడకెళ్లి వస్తున్నారు బే?

బ్రాహ్మణుడు : అయ్యా! మేము తద్దినంకి వెళ్లి వస్తున్నాం.

(ఇంతలో తెరలోపలి నుంచి బతుకమ్మ బతుకమ్మ ఉయ్యాలో బంగారు
బతుకమ్మ ఉయ్యాలో అంటూ పాట వినిపిస్తుంది. భాసీం రజ్యే తెరవైపు మాసి..)

భాసీంరజ్యే : అర్టే దేఖో! ఆడ బతుకమ్మ జరుగుతున్నాయి.
వాళ్ళ బట్టలు విప్పి బతుకమ్మ ఆడించండి.

రజాకర్ : హి హీ.. హీ... హి హీ హీ... (అంటూ ఆనందంగా అంటాడు.)

2-3 రజాకర్లు తెర లోపలికి వెడతారు. లోపల నుంచి ఆడవాళ్ళ గొంతులో
హోహోకారాలు. రజాకర్ హి హీ! నవ్వులు. ఏడుపు రాగంలో, ఏడుస్తూ బతుకమ్మ
బతుకమ్మ ఉయ్యాలో అని పాట వినిపస్తుంది.)

శరగోపాచారి: (కోపంతో..) ఇది అన్యాయం. ఎంత అక్రమం..

(అంటూ ఏదో ఎదిరించబోతాడు. ఇద్దరు రజాకర్లు

ఆయనని పట్టుకుంటారు.)
భాసీం రజ్యే : అట్రే శాంతి సంఘం బొమ్మన్! మాకీ అడుగుతావు!

బొట్టు పెట్టినవు! ఖతం కరో (అని అరుస్తాడు.)
(రజాకర్లు శరగోపాచార్యులని పొడిచినట్టు చేస్తారు.
నారాయణ! శ్రీరామ అంటూ శరగోపాచార్యులు కూబడిపోతారు.
మిగిలిన బ్రాహ్మణులు వోహోకారాలు చేస్తారు.)

రజాకర్ : మఱజారీ! వీళ్ళని కూడా సంపేసి, ఆ చెట్లకు కట్టి కాల్చేద్దాం!

భాసీం రజ్యే : టీక్ టై! కాఫీరంకో మారో సాలోంకో!

(రజాకర్లు బ్రాహ్మణుల జంధ్యాలు తెంపుతారు! బ్రాహ్మణులందరినీ చంపుతారు! బ్రాహ్మణులు అంతా పడిపోతారు. తెర లోపలి నుండి ఇందాక వెళ్ళిన రజాకర్లు వస్తారు.)

రజాకర్ : హి హీ హీ! (వంకరగా నవ్వు..)

(రజాకర్లంతా వికటంగా హ హ్యో హ్యో అని నవ్వుతారు.

భాసీం రజ్యే : రజాకర్ భాయి! సబ్లోగీ సునో!

ఇది అనల్ మాలిక్! మనదే రాజ్యం!

మన భయానికి కాఫిర్లు వణికిపోవాలే!

పేపర్లలో మనకి ఖిలాఫ్ రాసేవాడి చేతులు నరకాలే!

సంపాలె!! కాఫిర్కో సబ్క సిభానా టై!!

అనల్ మాలిక్! మనదే రాజ్యం!!

(రజాకర్లంతా అనల్ మాలిక్ అనడంతో ఈ దృశ్యం ముగుస్తుంది.)

దృశ్యము - 2

{Narration : అది 1946 ఆగస్టు 11. వరంగల్ కోటు. కాంగ్రెస్ కార్యకర్తలు.

ఆర్య సమాజీయులు కౌందరు ఉంటారు.}

హయగ్రీవాచారి:అయ్య! రాజలింగం గారు ఏమిటి మన కర్తవ్యం.

రాజలింగం : హయగ్రీవాచారి గారు! మొన్న మన వాళ్లు తీర్మానించినట్టు మనం త్రివర్ష పతాకం ఎగురవేసాము. ఇంక మనం ఇదే కార్యక్రమం అన్ని గ్రామాల్లో చేపట్టాలి.

భూపతి కృష్ణమూర్తిగారు మీ అభిప్రాయం ఏమిటి?

భూపతి : ఇది అసలు సిసలు దేశభక్తి పూరిత కార్యం.

కృష్ణమూర్తి ఇదిగో ఈ బత్తిని రామస్వామి గౌడ్ని,
ఆయన తమ్ముడు మొగిలయ్య గౌడ్ని మెచ్చుకోవాలి.
(బత్తిని సోదరులు నమస్కరిస్తారు.)

రామస్వామి : ఏదో మీలాంటి పెద్దోళ్ళ మార్గదర్శనం.
మేం అనుసరిస్తాము.

మొగిలయ్య : అయ్య! అందరికీ దండాలు.
నేను పనికి పోతా. నాతో ఏమైన పనుంటే చెప్పండి. చేస్తా.

(అంటూ, కల్ప సామాను తీసుకొని, అందరికి నమస్కరించి తెర లోపలికి వెళ్ళిపోతాడు. రామస్వామి గౌడ్, తెర లోపలికి వెళ్ళి, చాయ్ కప్పులు తెస్తాడు. అందరూ తీసుకొని తాగుతుంటారు.

ఇంతలో తెరలోపల కొనేరే! జండా ఎగరేశిండు అంటూ అరుపులు, దీన్ దీన్ అని అరుపులు వినవస్తాయి.

రామస్వామి గౌడ తెరవైపు వెళ్ళి తొంగి చూస్తాడు. ఒక కార్యకర్త చాయ్ కప్పులు తీసుకొని ఇంట్లో పెట్టి వస్తాడు.

రామస్వామి ఖంగారుగా వెనుకకి వస్తాడు.)

రాజలింగం : ఏమయ్యంది?

రామస్వామి : అయ్య! ఆడ రెండు వందలమంది రజాకర్ల!
మనం ఎగరవేసిన జండా చించేశిండ్రు,
కత్తులతో ఎగురుతున్నారు! అరుస్తున్నారు.

హయగ్రివాచారి: ఇదేదో ప్రమాదం లాగా ఉంది.

(ఇంతలో తెర లోపలి నుంచి, రాళ్ళు పడుతు ఉంటాయి. స్నేహిమీద వాళ్ళు ఎదుర్కొంటూ ఉంటారు. భూపతి కృష్ణమూర్తి వెళ్లి తలుపుల గొళ్ళెం పెడతాడు.

కార్యకర్త : నేను మొగిలయ్య గౌడ్కి చెప్పాను.

(అని తెరలోకి ఉరుకుతాడు.)

(తెర లోపలి నుంచి కాఫిరోంకో మారో! కాటో! అనల్ మాలిక్ అని అరుపులు. స్నేహి మీద వీళ్ళు మెల్లిగా తెరలోపలికి వెడతారు.)

ధృత్యము - 3

(తెర లోపలి నుండి, కత్తి పట్టుకొని మొగిలయ్య గౌడ్ ప్రవేశిస్తాడు. కిందపడి ఉన్న త్రివర్ధ పతాకాన్ని పట్టుకొని.)

మొగిలయ్య : (వాళ్ళని చూసి) ఎవడ్రా! నా జండాను తొక్కింది. వాడు సచ్చించూ!

(రజాకర్లు ప్రవేశం. కత్తులతో ఉంటారు.)

మొగిలయ్య : అట్రే కాశీం షరీఫ్! నువ్వు సచ్చినవురా
(అంటూ ముందుకు ఉరుకుతాడు.)

(బల్లెం పట్టుకున్న కాశీం షరీఫ్ వెనకకి పోతాడు. కిందపడతాడు. రజాకర్లు ఇద్దరిని మొగిలయ్య పొడుస్తాడు. మొగిలయ్యకు - రజాకర్లకు యుద్ధం. ఇంతలో కాశీం షరీఫ్ మెల్లిగా నక్కి మొగిలయ్య వెనుక వైపుకు వెడతాడు. మొగిలయ్య చూసుకోడు. యుద్ధం చేస్తా ఉంటాడు. కాశీం షరీఫ్ వెనుక నుంచి మొగిలయ్యను పోడుస్తాడు.)

మొగిలయ్య : అమ్మా! (అని అంటూ వెనుకకి చూస్తాడు. కత్తి ఎత్తబోతూ - చేయి జారిపోతుంది. ఎత్తే చేయి కిందికి వాలిపోతుంది.)

వందే మాతరం! వందే మాతరం!!

(అంటూ మొగిలయ్య నేల వాలిపోతాడు. రజాకర్లు కిందపడ్డ మొగిలయ్యను కత్తులు, కర్తలతో పొడిచినట్టు చేస్తారు. మొగిలయ్య చేతిలో జండా అలాగనే ఎత్తి పట్టకొని ఉంటాడు.)

కాశీంపరీఫ్ : ఆనల్ మాలిక్! మాదే రాజ్యం.

రజాకర్లు : ఆనల్ మాలిక్! మాదే రాజ్యం.

{Narration: అలా బత్తిని మొగిలయ్య గౌడ్ జీవితాన్ని త్యాగం చేశాడు. }

ధృత్యము - 4

{Narration : అది 1948 ఆగస్టు 21. హైదరాబాద్లో కాచిగూడ. బూర్గుల రామకృష్ణగారిల్లు..}

(బూర్గుల రామకృష్ణగారు, బూర్గుల నర్సింగ్‌రావు, పోయబుల్లా భాన్, పోయబ్ జామరిది ఇస్కూయిల్ భాన్, కాంగ్రెస్ కార్యకర్తలు మాట్లాడుకుంటూ ఉంటారు.)

రామకృష్ణ : (పేపరు చదువుతూ)

రజాకర్ల ఆగదాలు పెరిగిపోతున్నాయి.

నిజాం సొంత రాజ్యం కోసం ప్రయత్నాలు.

హైదరాబాద్ ని స్వతంత్ర భారతంలో కలిపివేయాలి.

వేరి గూడ్ పోయబుల్లా భాన్ మీ ఆర్టికల్ వేరి గుడ్.

పోయబుల్లా : ముక్కియా సాచ్.

నర్సింగ్‌రావు : చిన్నాయానా! పోయబ్ మస్తు కష్టపడ్డాడు. ముందు తేజ్ పత్రికలో నిజాం వ్యతిరేకంగా ఆర్టికల్ రాస్తే ఆ పత్రికని బాన్

చేసారు. తరువాత రయ్యెత్ పత్రికలో రజాకర్ల ఆగడాలు రాస్తే, దానినీ భాన్ చేసారు.

ఇస్కూయిల్ : హో సాబీ! అప్పుడు షోయబ్ వాళ్ళ అమ్మ, భార్య నగలు జేవరీ మీద డబ్బు తెచ్చి-గీ ఇమోజ్ పత్రిక నడుపుతున్నాడు.

రామకృష్ణ : షోయబీ! ఇక్కడ నీకు అంతా బాగుందిగా.

షోయబుల్లా : టీక్ ప్రై సాబీ! అంతా బాగుంది. ఇమోజ్ పత్రికలో మనం చేప్పే నిజం-ముస్లింలని ఆకర్షిస్తుంది. భారత్ లో కలవాలన్న మన షోరాటానికి ఇది వఅఎశేబట్టుప్రతిఅప్ప సాబీ.

ఇస్కూయిల్ : గి నిజం, రజాకర్ల చేతిలో కీలుబొమ్మ! భాసీం రజ్యే ఎట్లా చెపితే అట్లా చేస్తదు.

కార్యకర్త : మొన్న జమూద్ర సినేమా థియేటర్లో భాసీం రజ్యే-రజాకర్లకి వ్యతిరేకంగా రాసేవారిని శిక్షించాలని, చేతులు నరకమని రెచ్చగొట్టాడు. చంపదానికి కూడా వాళ్ళ సిధ్ధమేనట.

రామకృష్ణ : షోయబీ! పరిస్థితులు బాగా లేవు. నువ్వు జాగ్రత్తగా ఉండాలి.

షోయబుల్లా : సాబీ నేను స్వతంత్ర భారత్ ను ప్రేమిస్తాను. ఈ ప్రైదరాబాద్ స్వతంత్ర భారత్ లో కలవాలని కోరుకుంటా. అట్లానే ఇమోజ్ లో ఆర్టికల్స్ వస్తాయి.

నర్సింగ్ రావు : అయినా, ఎందుకైనా మంచిది. జాగ్రత్తగా ఉండు షోయబ్.

షోయబుల్లా : టీక్ సాబీ! ఆదాబీ!

(అంటూ షోయబుల్లా భాన్, ఇస్కూయిల్ భాన్లు నలామ్ చేసి తెరలోకి వెడతారు.

తెర లోపల నుండి పకడో, మారో అని అరుపులు. యాహో ఖుదా అని గాపుకేక వినిపిస్తుంది. కార్యకర్త, నర్సింగ్ రావు తెరవైపు పరుగెత్తి చూస్తారు.)

{Narration : ఆ అర్థరాత్రి పోయబుల్లా భాన్, అతని బావమరిది ఇస్కూయిల్ భాన్లపై దాడిచేసి వాళ్ళ చేతులు నరికారు. పోయబుల్లా భాన్ పై కాల్పులు జరిపారు.

దేశభక్తుడు, విలేఖరి, హైదరాబాదును భారతీలో కలపాలని కలలు కన్నవాడు, రజాకర్ దమనకాండను ప్రజల ముందు నిలిపిన పోయబుల్లా భాన్ అమరుడైనాడు. }

ధృత్యము - 5

{Narration : సర్దార్ పటీల్ ఈ సమస్యను సమీక్షిస్తారు. జనరల్ చౌదరిని పోలీస్ యాక్ట్ ను చేయమంటారు. }

(సర్దార్ పటీల్, జనరల్ చౌదరి, ఒక సెక్రెటరీ స్టేజీ మీద ఉంటారు.)

పటీల్ : (చేతిలోని పేపర్, పైల్ తిరగేసి చూస్తా..)

హం! పరిస్థితి చేయి దాచిపోతున్నది.

సెక్రెటరీ : Yes Sir, Madras ముఖ్యమంత్రి రాసిన ఈ లెటర్ చూడండి.

పటీల్ : (లెటర్ చదివి, వెనుక కూడా చూసి)

జనరల్ చౌదరీ! మీరు ఇంక ఆలస్యం చేయవద్దు.

పోలీస్ యాక్ట్ ను పేరుతో హైదరాబాద్ ని భారతీలో కలిపి వేయండి.

చౌదరి : Yes Sir, సెప్టెంబర్ 12న స్టార్ట్ చేస్తాము.

(అంటూ స్టార్ట్ గా సెల్యూల్ చేసి వెళ్ళిపోతాడు.)

{Narration : అంతా 1948 సెప్టెంబర్ 17. భారత సైన్యాలు హైదరాబాద్ సంస్థానాన్ని భారత్తో విలీనం చేశాయి.. }

(ఒక యువతి, ఒక యువకుడు తిట్రుర్న పత్రాకాన్ని పట్టుకొని - స్టేజ్ మిదకి వస్తారు. సర్డ్ పటేల్, సెక్రెటరీలు చూస్తారు.)

సెకర్టేరీ : సెప్టెంబర్ 17న హైదరాబాద్ భారతదేశంలో విలీనం అయ్యింది సార్.

పటేల్ : (చిన్నగా నవ్వి) హైదరాబాద్ విమోచనం జరిగింది.
(జండా వైపు తిరిగి - అంతా సెల్యూట్ చేస్తారు.)

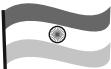
యువకుడు : వందే మాతరం!

అంతా : వందే మాతరం!!

పటేల్ : జ్ఞా హింద్!

అంతా : జ్ఞా హింద్!!

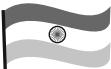

కొమురం భీం

(లఘు నాటిక)

- కొమురం చిన్ను
- కొమురం భీం - 1 (యువ)
- కొండల్
- కొమురం భీం - 2 (పెద్ద)
- గూడెం నాయకులు - 1,2,3,...9,10,11,12
- మిత్రుడు
- రైతులు - 1,2
- కొమురం అనుచరులు - 1,2,3,4,5
- సిద్ధికీ
- అబ్బల్ సత్తార్
- కలెక్టర్
- సిద్ధికీ సైనికులు 1,2,3,4
- కలెక్టర్ వెనుక సైనికులు - 1,2,3,4
- సత్తార్ వెనుక సైనికులు - 1,2,3,4
(సిద్ధికీ, సత్తార్, కలెక్టర్ వెనుక సైనికులు అంతా ఒకటే ఉండవచ్చు)

దృశ్యము - 1

{Narration : ఆసిఫాబాద్ జిల్లా, సుంకేపల్లి. గిరిజన గూడెం. 1901 అక్టోబర్ 22. కొమురం చిన్న దంపతులకు కొమురం భీం జన్మించాడు. కొమురం భీం చిన్నతనంలోనే అతని తల్లి మరణించింది. ప్రాదరాబాదు నిజాం అధికారి - సిద్ధికీ అనే పట్టేదారు చేసే చర్యలు అమానుషం. ఒకనాడు కొమురం చిన్న - సిద్ధికీని ఎదిరించాడు.. }

(సిద్ధికీ - ఒకవైపు నుండి స్టేజీ మీదకి ప్రవేశిస్తాడు. అతని వెనక 2-3 అనుచరులు. కొమురం చిన్న, ఇద్దరు రైతులు పొలం పనులు చేసుకుంటూ ఉంటారు.)

సిద్ధికీ : ఎవరు బే!

(కొమురం చిన్న చూస్తూ ఉంటాడు. అతని వెనుక ఉన్న అనుచరులు, గబుక్కున తమ తలపాగాలు విప్పి, చంకలో పట్టుకొని, చేతులు కట్టుకొని, తలవంచి దండాలు పెడుతూ..)

అనుచరులు : బాంచను దొరా! కాల్చొక్కాం దొరా!!

సిద్ధికీ : (చిన్న వైపు చూస్తూ..) నువ్వు ఎవడు బే!
గిడ ఏం చేస్తున్నావ రా సాలే!!

కొమురం చిన్న : (కొద్దిగా కోపంతో) నా పేరు కొమురం చిన్న.
ఇది నా పొలం. పని జేసుకుంటున్నా.

సిద్ధికీ : అబే! చిన్న బే! మాకీ ఎదురు చెబుతావు.
(అంటూ పక్కనున్న సైనికుడి చేతిలోని బల్లెం తీసుకొని చిన్నని పొడుస్తాడు)

కొమురం చిన్న : అమ్మా! అమ్మా!! (అంటూ అరుస్తూ కిందపడిపోతాడు.)
(కొమురం అనుచరులు ఇద్దరూ పొరిపోతారు)

సిద్ధికీ

: అనల్ మాలిక్! మాదే రాజ్యం!!

సైనికుడు

: హంజారీ! గీ పంట పోలం భీ మనం గుంజకోవచ్చ!
(అంతా నవ్వతారు.)

ధృశ్యము - 2

{Narration : యువ కొమురం భీం, మిత్రుడు కొండల్ కలిసి పొలంలో పని చేస్తుంటారు. పొలం గుంజాకుండామనే ఉద్దేశ్యంతో సిద్ధికీ వస్తాడు. }

సిద్ధికీ

: ఎవడు బే గీడ ఉన్నది!

కొండల్

: (తలపాగా విప్పి, చంకలో పెట్టుకొని, చేతులు కట్టుకొని)
బాంచను దొర! నీ కాల్చోక్కు!!

సిద్ధికీ

: నేను కొండల్ దొరా! గీయన కొమురం భీం దొర!!

: అఱి బద్యాష్! మీకు బుద్ధిరాలే!! గా చిన్నగాడు సచ్చిండు.
గీ పొలం ఇంక మాదే!!

(సిద్ధికీ సైనికులు గట్టిగా హో హో! అని నవ్వతారు)

కొమురం భీం : (కోపంగా..) ఇది మా అడవి! మా పొలం! మా నీళ్ళు! నువ్వే
వడివిరా దీన్ని గుంజకోవటానికి?

సైనికుడు

: అట్రే! మాకీ అడ్డం చెప్పావు. సువర్ కా ఒచ్చే!!
(అంటూ కత్తి ఎత్తుతాడు..)

(కొమురం భీం చేతిలోని కత్తితో ఎదురుంటాడు.)

కొమురం భీం

: నిన్న గీ అడవికి బలి ఇస్తారా!

(అంటూ కత్తితో సైనికుణ్ణి కొడతాడు!)

సైనికుడు

: యా అల్లాడ! (అంటూ కిందపడిపోతాడు)

సిద్ధికీ

: (ఖంగారుగా..) అట్రే! పకడో సాలేకో!!

(రెండవ సైనికుడు వెనుకడుగు వేస్తాడు. సిద్ధికీ, సైనికుడు
భయపడతారు. కొమురం భీం సిద్ధికీ పై దాడి చేస్తాడు..)

కొమురం భీం : (కోపంగా..) మా అయ్యను చంపుతావురా!!

(అంటూ సిద్ధికీని కత్తితో కొడతాడు. సిద్ధికీ కిందపడతాడు.
రెండవ సైనికుడు పారిపోతాడు.)

కొండల్ : భీం అన్నా! మనం పారిపోదాం!

కొమురం భీం : ధూ! (అంటూ సిద్ధికీ మీద ఉమ్మేసి..)

చల్! పోదాం!!

(అంటూ తెర లోపలికి వెళ్లిపోతారు..)

ధృత్యము - 3

{Narration: కొమురం భీం - ఆసిఫాబాద్ నుండి పూనా, అక్కడి నుండి అన్నాం వెళ్లి పనిచేశాడు. అన్నాం టీషోలలలో - లాచిత్ బధపూకన్ సాహన గాధలను విన్నాడు. చదవటం, రాయటం నేర్చుకున్నాడు. అక్కడ పత్రికలకు పనిచేశాడు. భారతీయ సమాజం అర్థమయ్యాంది. అయిదు సంవత్సరాల తరువాత ఆసిఫాబాద్ తిరిగి వస్తాడు. నిజాంను ఎదుర్కొవటానికి 12 గూడాలను కలిసి సైన్యం తయారు చేస్తాడు.}

(స్టేజీ మీద పెద్ద కొమురం భీం, 12 గూడాల నాయకులు, అంతా ఉంటారు.)

కొమురం భీం : గీ జల్! జంగల్!! జమీన్!! అన్నీ మనదే!

ఏ నిజాం వస్తాడో చూస్తా! మనం సైన్యం చేధ్యం!

అంతా : జల్! జంగల్!! జమీన్ అంతా మనదే!!

(అని గట్టిగా అంటారు.)

నాయకుడు 1 : నేను టోకెన్ మోహాద్ గూడెం కెల్లి యువకులను పంపుతా.

నాయకుడు 2 : మా పిట్టగూడ కెల్లి యువకులు వస్తారు.

నాయకుడు 3 : హమరీ బాబేరురి నుండి పంపుతాము.

నాయకుడు 4 : మా లైన్సపటార్ వాళ్ళు ఉంటారు.

నాయకురాలు 5 : మా చాల్బాడి, పాటగూడ కెల్లి సైన్యంలో చేరుతాం.

(అంటూ మరొక నాయకులాలితో చేతులు కలిపి చేతులు పైకెత్తుతుంది.)

నాయకుడు 8 : మా కల్గెగాం వాళ్ళం అంతా వస్తాం. సైన్యం భర్తీ చేస్తాము.
మన సైన్యంలో చేరుతాం.

నాయకుడు 9 : కోలాంగూడ, కొల్లారి గూడాల నుంచి మేం కూడా వస్తాం.
మా వోళ్ళు మెరికల్లాగా యుద్ధం చేస్తారు.

నాయకుడు 10 : జోడేఫూబ్ లో మేం భీ ఉంటాం. మా కాద అడవిలో మస్తగా
నేర్చించవచ్చు. ఎవ్వరికి ఎరిక రాదు.

(అందరూ చేతులు ముందుకు చాపి కొమురం భీం ముందు ప్రయాణం చేస్తారు.
కొమురం భీం మిత్రుడు వైపు చూస్తాడు.)

మిత్రుడు : మనం - మూడు వందల మందితో సైన్యం చేద్దాం.
లాచిత్ బధపూకన్, అల్లారి సీతారామరాజు మనకి
ఆదర్శం. వాళ్ళ లాగానే యుద్ధం చేయాలె.

కొమురం భీం : జై భారతీ! ఈడ గోండ్వానా సైన్యం చేద్దాం.
వాళ్ళకి శిక్ష ఇస్తా!! వందే మాతరం!!

అంతా : వందే మాతరం!!

దృశ్యము - 4

{Narration: ఈ పన్నెండు గూడాలలో పోడు వ్యవసాయం చేస్తు ఉంటారు. వీళ్ళు నుంచి పన్ను గుంజాలని సైన్యం వస్తుంది. కొమురం భీం తన గోండు సైన్యంతో నిజాం సైన్యాన్ని తరిమి కొడతాడు. నిజాం - సంధి కోసం - కలెక్టర్ ని పంపాడు... }

(స్టేజీ మీద కొమురం భీం, కొందరు నాయకులు ఉంటారు. కలెక్టర్, ఇద్దరు సైనికులతో వస్తాడు..)

కలెక్టర్ : కొమురం భీం! నువ్వు నిజాం సైన్యంతో యుద్ధం చేసి వాళ్ళాన్ని తరిమేసినావు. నిజాంతో యుద్ధం ఎందుకు!

కొమురం భీం : గీ జలీ! జంగలీ! జమీనీ! ఇవి మావి. మా పొలం మేం కష్టపడి చేస్తున్నాం. నిజాం ఏడకెల్లి వచ్చిందు.

అనుచరుడు : ఓ! నిజాం ఏడకెల్లి వచ్చిందు.

అనుచరుడు 2 : గీ నిజాం ఎవడురో! వాని పీకుదేంది రో!!
(అని పాట లాగా పాడుతాడు.)

కలెక్టర్ : (ఏదో ఆలోచించి, పక్కవాళ్ళతో మాట్లాడి..)
పోసీ! మీ పొలాలకు నిజాం పట్టాలు తీసుకోండి..

అనుచరుడు 3 : అన్నా గిందులో ఏదో తిరకాసుంది.

కొమురం భీం : జలీ! జంగలీ! జమీనీ!
గివి మావి. మాకు నిజాం పట్టా ఎందుకు గొంట్ల స్వతంత్రులు.
జైళ్ళకెల్లి గౌండ్లని విడిచిపెట్టాలి. మా భూమి కెల్లి నిజాం జమీన్ దార్లు, సైన్యం ఎల్లిపోవాలె.

అనుచరుడు 4 : జలీ! జంగలీ! జమీనీ!

అంతా : మాదే! మాదే!!

అనుచరుడు 5 : కొమురం భీం!

అంతా : జిందాబాద్!

కలెక్టర్ : రీక్ హై!!
(అంటూ పక్కపున్న సైనికులకు ఏదో చెప్పాడు. వాళ్ళ భీం వైపు చూస్తూ తల ఊపుతారు.)

దృశ్యము - 5

{Narration : రజాకర్రను, నిజాం సైన్యాలను గోండు సైన్యం ఎదిరించింది. యుద్ధం జరిగింది. చాలా మంది హదుమయ్యారు. 1940 అక్టోబర్ హైర్ఫ్లామి రాత్రి జోడేఫుటలో కొమురం భీం ఆచూకీ ఎవరో ఇచ్చారు. అబ్బల్ సత్తార్ సైన్యంతో

కొమురం భీంను చుట్టుముట్టరు. }

అబ్బల్ సత్తార్ : ఏ... (అంటూ నోటిమీద వేలు వేసి మెల్లిగా అడుగులో అడుగు వేసుకుంటూ వస్తారు. సైనికులు అలాగే అడుగులో అడుగు వేసుకుంటూ వస్తారు.

ఈక సైనికుడు కొమురం భీం కత్తిని తీసుకుంటాడు.

ఇద్దరు సైనికులు పడడుకొని ఉన్న కొమురం భీంని పట్టుకొని నిలబెడతారు.)

అబ్బల్ సత్తార్ : కొమురం భీం కే బచ్చే! అబ్బోల్ రే!!

కొమురం భీం : అబ్బల్ సత్తార్! చీకట్లో పట్టుకుంటావ్రా!!

అబ్బల్ సత్తార్ : మారో ఇస్క్రో!! (సైనికులు అంతా కొమురం భీంను పోడుస్తారు..)

కొమురం భీం : జల్.. జంగల్ జమీన్!! వందే మాతరం
(అని నేల ఒరిగాపోతాడు.)

{Narration : వనవాసీ ప్రజల, గిరిజనుల పౌరుష పరాక్రమాలకు, స్వచ్ఛా, స్వాతంత్య పిపాసకు ప్రతీక కొమురం భీం! భారతీయ సంస్కృతి అడవిలో విలసిల్లింది. రాముడు, కృష్ణుడు, పొండవులు, రాణుప్రతాప్, శివాజీ, అల్లారి - అంతా వనవాసీ గాథలే!! నిజాంను ఎదిరించిన వీరునిగా - కొమురం భీం చరిత్రలో నిలిచిపోతాడు.. }

